

Rasismus versus identita v náhradní rodinné péči

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D.

<http://nrp.klimes.us>

Počet normovaných stran: 104,5; Počet znaků: 188150

Obsah

Rasismus versus identita v náhradní rodinné péči	1
Obsah	2
Úvod - NRP je zrádná oblast	3
Příklad na začátek	4
Mentální reprezentace, obraz rodičů v mysli dětí	5
Jak vzniká mentální reprezentace rodičů?	5
Oidipovský komplex náhradní rodiny	7
Rodiče jako širší já	8
Exkurz: Ukázka sebenenávisti v písni ostravského Nifesta	9
Uvažování v krizích a dva druhy rodičovské argumentace	10
Kontakt s biologickou rodinou	11
Předávání dítěte z rodiny do rodiny na přechodnou dobu	12
Předávání dítěte z rodiny do rodiny natrvalo	13
Předání dítěte pomocí oslavy	14
Rasismus versus identita	14
Rasismus versus rasově motivované chování	15
Drogová atribuce	17
Univerzální vysvětlovací rámec	18
Jak se liší strádání malých a starších dětí bez rodičů?	19
Poruchy identity v praxi	21
Kolektivní identita	22
Zdravý postoj k rasismu: "Především neškodím!"	22
Náhradní a dvojí identita	23
Laická a profesionální terapie dvojí identity a sebenávisti	24
Dvojitá versus smíšená identita versus asimilace	25
Genetické rozdíly mezi rasami a pohlavími	27
Paretovo pravidlo při výchově dětí	29
Do 18 let chráníme děti, od 18 let chráníme rodiče	30
Rasová vyhraněnost žadatelů	30
Exkurz: Špinavá cikánské predestinace nebo čistá cikánská duše?	31
Lidi tažení ideály mají hroší kůži	33
Exkurz: Jak se bavit s dětmi o předsudcích	33
Egocentrická versus allocentrická motivace	34
Cílevědomé připravování dětí na rasistické prostředí	34
Úzkost z vlastního zápachu	35
Konexe - jediná cesta skrze rasistickou společnost	36
Nejlepší cesta k úspěchu – obdiv a nápodoba	36
Souběh krize identity rodičů a dětí v adolescenci	37
Období nevděku na prahu dospělosti	37
Oznamování faktu adopce dítěti	38
Řekneme mu to, až z toho bude mít rozum	38
Jak končí amatérské pokusy o NRP	38
Je náhradní dítě z nouze ctnost?	39
Jak oznámit dítěti, že bylo adoptované - řízená změna identity	39
Vnucená změna identity s rychlým nástupem	40
Symbolické úvahy při oznámení původu	41
Vracení dětí	41
Fáze vracení dítěte	42
Jak se hodnotí vracení dítěte?	44
Závěr	44
Citovaná literatura	45

Seznam ilustrací

1 Obrázek - Jak vzniká mentální reprezentace čerta.....	6
2 Ukázka: William Styron: Sofiina volba.....	7
3 Vtip: Kritika shora a kritika zdola	8
4 Kumulace zbytečných chyb v NRP	12
5 Obrázek - Postupný gradient přechodu.....	13
6 Pěstouny po předání označujeme za kmotry.....	14
7 Příklad: Jasně schéma náhradních rodičů: Neúspěch = špatné geny = Rom.....	15
8 Příklad: Jak se měří rasově motivované chování.....	15
9 Příklad: Jsem černá tlama!.....	16
10 Příklad: Nevyhnutná povinnost neustále se osvědčovat.....	16
11 Příklad: S ochrankou v patách	17
12 Obrázek: Rasismus je většinou podvědomý	18
13 Příklad: Univerzální vysvětlovací rámec u zaměněných dětí z třebíčské nemocnice	18
14 Příklad: Jak se v Kuřimské kauze měla osvojovat Anička	19
15 Příklad: Univerzální výkladový rámec při demagogickém argumentování	19
16 Příklad: Žadatelé jsou nastaveni na "poskytování citů".....	20
17 Příklad: Otázky, které normální děti nemusejí řešit	20
18 Příklad: Matku mrzelo, že o tom začala mluvit. Neměla to dělat?.....	21
19 Příklady: Proč nefunguje asimilace	22
20 Příklad: Budování náhradní identity.....	24
21 Příklad: Kostra analýzy.....	25
22 Příklad: Potěmkinova vesnice.....	26
23 Obrázek: Lidská eukaryotní buňka a DNA.....	27
24 Tabulka: Rozdíly v genech mezi mužem, šimpanzem a ženou	28
25 Příklad: Lidé nechápou ani rozdíl mezi dominantními a recesivními geny.....	28
26 Tabulka: Rozdíl mezi počtem narozených mužů a žen podle ČSÚ.....	29
27 Tabulka: Vliv počtu dětí na uspokojení rodičovských potřeb	30
28 Graf: Odpovědi žadatelů.....	30
29 Příklad: Přítelkyně definuje status muže podobně jako dům či auto.....	31
30 Graf: Přijali byste dítě míšeneckého původu?	31
31 Příklad: Je rozšířená potřeba dokazovat, že cikáni jsou lůza.....	32
32 Příklad: Na co musejí být romské děti připraveny poprvé	35
33 Příklad: Na co musejí být romské děti připraveny podruhé	35
34 Příklad: Jak se žijí dva životy - smíšená identita	37
35 Příklad: Najednou je všechno jinak	39
36 Příklad: Týrání zanechává šrámy i na duši a hojí se pomaleji než rány na paži.....	42
37 Příklad: Fáze zatvrzelosti.....	42
38 Příklad: Nečekané odmítnutí dítěte.....	44
39 Příklad: Chybné umístění dítěte k nepřipravené žadatelce.....	44

Úvod - NRP je zrádná oblast

Náhradní rodinná péče (NRP) zahrnuje všechny formy péče o děti, která neprobíhá v ústavech a zařízeních, ale v náhradních rodinách. Existuje nespočetně důvodů, proč se biologičtí rodiče nemohou starat o své děti. Podobně existuje mnoho potřeb dětí, které frustruje život mimo biologickou rodinu. Z toho důvodu existuje i celá řada psychologických i právních forem náhradní rodinné péče.

Vzato čistě logicky, NRP není nijak složitá. Její nebezpečí spočívá v tom, že je to neuvěřitelně zrádná oblast, která není předvídatelná laickou úvahou. Chyby dělají nejen náhradní rodiče, ale často i profesionálové kvůli sebejistému pocitu, že vystačí s přirozenou rodičovskou intuicí a selským rozumem. Profesionálům, ani žadatelům většinou nechybí silná vůle a široce otevřené srdce, ale především znalosti. Je proto dobře, že sociální pracovníci se v této oblasti neustále vzdělávají. Těž psychologové by měli svůj přístup ujednotit. Každopádně i žadatelé by měli být alespoň poloviční odborníci na NRP, protože opravdu není možno dopředu předvídat, s čím se ve svém případě setkají. Hasit následky je vždy těžší než trocha prevence.

Tato kniha hovoří o problémech identity, které jsou v NRP ještě palčivější než v běžné rodině. Ilustrujme si to na příkladu.

Příklad na začátek

Karel byl jedináček, vcelku úspěšný student gymnázia. Jednoho dne měli biologii a učili se Mendelovy zákony genetiky. Karla vždycky zvířátka bavila, tak si čte v učebnici. Narazí na odstavec:

Geny, které určují barvu očí, pracují podle zákonů dominance a recesivity. Gen pro modrou barvu je recesivní, pro hnědou dominantní. Tedy modrooké dítě může mít oba rodiče modrooké, nebo jednoho modrookého a jednoho hnědookého (u kterého je přítomen recesivní gen pro modrou barvu), případně může mít oba rodiče hnědooké, kteří mají recesivní geny pro modré oči. Modroocí rodiče však nemohou mít hnědooké dítě.

"Jak nemohou? Vždyť oba moji rodiče jsou modroocí a já mám hnědé oči. To je nějaká blbost," říká si Karel a jde po hodině za učitelkou. Ta mu potvrdila, že opravdu modroocí rodiče nemohou mít hnědooké dítě. Jakmile Karel zmínil, že jeho rodiče jsou modroocí a on hnědooký, tak učitelka trochu zbledla, na něco se vymluvila a zmizela. Karel nechápal.

"Co to znamená?" duní mu v hlavě. Pak mu to dojde: "Máma tátovi zahla."

Karel přijde domů. Je zamlklý a pozoruje mámu, jak se rozčiluje při vaření bezové šťávy. Má u toho trochu neskutečný pocit, jako by se vznášel v oparu. S kým ho má?

"Co je to s tebou? Jseš nějaký divnej? Co bylo ve škole?" ptá se máma.

"Ale nic..." řekne Karel a jde do pokojíčku.

Večer přijde domů táta. Karel si ho prohlíží: "Vždycky jsem si myslel, že ty kudrnatý vlasy mám po něm. Jenže tohle je nějaký cizí chlap. Kdo to je? Ví to, že mu máma nasadila parohy? Kdy se to mohlo stát? Asi rok než jsem se narodil, ne? Mámu mu to říci? Zeptám se dědy. Počkat. Děda je taky cizí chlap. Vždyť je to táty táta..."

Takto to Karel v sobě dusí asi týden. Čím víc na to myslí, tím víc v něm roste nenávist vůči mámě. Pak to nevydrží, přijde za ní a na rovinu se jí zeptá: "Mámo, nepřipadá ti hnusný tátovi zahrnout? Proč jsi mu to udělala?"

"Cože???" vytřeští oči máma, "Co to probůh plácáš?!"

"Nezatloukej! Já to vím!" provrtává ji Karel nesmiřitelným pohledem.

"Já jsem mu nebyla nevěrná."

"Nelži! Je mi z tebe na blití!" Karel se otáčí na podpatku a odchází.

Karel neví, co má dělat. Máma taky ne. Je pravda, že před pár lety měla s kolegou v práci krátkodobý poměr, ale jak to ten kluk může vědět? Kdo by mu to řekl, vždyť to ví jen pár lidí... Mezitím se Karel k mámě chová stále hnusněji.

"Co s tím klukem je?" diví se táta. "Vy jste si něco udělali?" dobírá si je.

"Ona ti to ta kráva poví. Je mi z ní na blití!"

Vzduchem zasviští facka. "Tak počkat, na mámu si držku otvírat nebudeš!"

"Mě mlátíš a ona ti támhle šuká s cizím chlapem!" rozbrečí se Karel.

"Cože?! Jani, tak tohle mi vysvětlíš!"

"Promiň, Jirko, to bylo jen jednou. Mě to hrozně mrzí."

...

Zde můžeme náš příběh klidně přerušit. Asi si dokážete dobře představit následný kocourkov. Při následných hádkách, vyjasňovačkách a vyhazovačkách z domu Karel přišel nejen o tátu, ale i o mámu. Tak nějak mimochodem se totiž dozvěděl, že je adoptovaný. Najednou je zavřený v pokojíčku u nějakých cizích lidí, kteří na sebe vedle v obýváku řvou a vyčítají si hříchy do sedmého kolene. "Jak tohle mohou být moje rodiče?" ptá se. "Počkat, vždyť oni to přeci nejsou moji rodiče..." Cítí se všemi zrazený a chtěl by někam vypadnout. Nejlépe domů, ale... Kde on je vlastně doma?

Jaký z toho udělat závěr? "Pozor na recesivní geny!" nebo "Zatloukat, zatloukat, zatloukat!?" Myslím, že nejlepším závěrem je pohled na Karla - měl pocit, že je zrazený. Ano, zrádný, zrazený, záluďný a nepředvídatelný. To jsou ta správná slova, která charakterizují náhradní rodinnou péči jako celek. Na začátku se všechno všem jeví jednoduché jako facka. Kolikrát jsem slyšel větu: "Co mi budete, pane doktore, vyprávět. Já jsem vychovala tři děti." Nebo "Nemalujte čerta na zeď. Nemá cenu si dělat těžkou hlavu s tím, co se může eventuálně stát. Stát se může cokoli. Prostě až problémy přijdou, tak je budeme řešit!"

Karlův adoptivní otec mohl kdysi říkat při psychologickém vyšetření: "Pane doktore, všechno dětem zjednodušíme. Matematiku, fyziku, čtení... Proč jim nezjednodušit i otázku původu? Když mu neřekneme, že je adoptovaný, tak to bude prostě jednodušší. Nebude muset řešit dvě identity. Kdo je jeho otcem atd. Prostě si bude myslet, že je náš a bude mít jednodušší život. Já mu to neřeknu a ty, Jani, jsi myslím taky disciplinovaná."

Ano, ze začátku to vypadá všechno jednoduše, ale při pohledu zpět zjišťují náhradní rodiče, kolik zcela zbytečných chyb udělali tím, že to celé na začátku podcenili. Všimněte si též, že v našem příběhu se všichni chovali logicky, každý aktér vcelku správně naslouchal tomu, co mu diktoval jeho zdravý selský rozum. Právě tato přímočará naivita je bludný kořen NRP. Stačilo si jen přečíst pár knih o náhradní rodinné péči a uvěřit tomu, co v nich napsala léta zkušeností jiných.

Díky těmto chronicky se opakujícím a zbytečným chybám se časem prosadily povinné vzdělávací a přípravné kurzy pro žadatele o NRP. Zkrátka je třeba, aby se žadatelé nejběžnější iluze a klamy nabiflovali dřív, než se s nimi v NRP pravděpodobně setkají. Pořád lépe, když jich budou znát pět navíc, než když nebudou znát ten jeden, který potká právě je. Je to jako na silnici. I tam je životu nebezpečno, ale když se dodržují dopravní předpisy, pravděpodobně najezdíme i milióny kilometrů bez nehody. Pohledme na rodiče Karla. Když se život rozjede jak na splašené krávi, pak na jejím hřbetu už není moc času na studium knih.

Zrádnost Karlova příběhu je pro vnějšího pozorovatele banální: "No co, tak má jiného biologického tátu. Důležité je to, kdo s ním tráví hodiny na výletech, kdo ho učil pájet, jezdit na kole, kdo ho doučuje matematiku, hraje na klavír. Soulož trvá 5 minut, ale výchova 20 let. To je trochu nepoměr v investici." Ale toto není Karlova mysl. U něho se škrtá věta: "Jsem Karel Novák, syn Josefa Nováka." "Jsem možná Karel, ale jistě ne Novák a jsem syn bůhví koho..." Věty: "Já jsem... Já mám... Já chci..." od nejmenšího dětství postupně vytvářejí identitu dítěte, mentální reprezentaci sama sebe. Jakmile Karlovi podřízneme jeho identitu, navíc za takto trapných okolností, tak je to, jako když smrku uřízneme vrchol koruny - ano nějak se asi zmátoří, ale už to navždy bude deformovaný, tzv. bajonetový smrk. Stejně i identitu člověka je možno včas ohýbat jako stromek, ale není dobré jí odřezávat vrcholový výhon.

"Jsem dítě někoho jiného než těchto dvou jakoby rodičů..." je hlavní rozdíl, který odlišuje normální rodičovství od náhradního rodičovství. Je to výrok o vlastní identitě, mentální reprezentaci sama sebe, a proto se mu v této knize věnujeme důkladněji. Začneme mentální reprezentací rodičů.

Mentální reprezentace, obraz rodičů v mysli dětí

Proč začínáme mluvit o tomto nezvyklém termínu? Výchova náhradních dětí je ve většině ohledech stejná jako u biologických. To svádí žadatele k omylu říkat: "Co mně budete, pane doktore, vykládat. Já jsem vychovala tři děti!" Ale jsou to právě drobné rozdíly, které jsou zdrojem velkých chyb. V Anglii se jezdí s auty přibližně stejně jako na kontinentu, ale přesto je tam drobný rozdíl - jezdí se vlevo. Tato drobnost stála mnoho lidí život.

Jak vzniká mentální reprezentace rodičů?

Hlavní odlišností, kterou nemusejí vlastní děti řešit, je otázka původu, náhradní identity. I když náhradní rodiče dítě průběžně informují, přesto dítě si musí každého, i nepoznaného rodiče nějak vykreslit ve své hlavě a vytvořit si pro něj příhrádku v paměti, do které bude ukládat všechny informace o něm.

Takto vnímá normální dítě svou rodinu. Zná odpověď na otázky: Kdo jsem já, můj táta, máma a případní další příbuzní? Svou jistou identitu odvozuje od jisté identity rodičů.

Takto si osvojitelé nereálně přejí, aby dítě řešilo svou biologickou rodinu, až se někdy později dozví, že má kdesi biologické rodiče a možná i nějakého sourozence. Předpokládají, že bude mít nějaký pevný základ a zbytek se tak nějak dořeší. To je omyl.

Takto dítě skutečně řeší svět, když se pozdě dozví pravdu o svém původu. Nad všemi hlavami jsou otazníky, protože dítě ani neví, kdo je ono samo. Dítě totiž odvozuje svou identitu od identity rodičů.

Takto si dítě představuje své biologické rodiče, když je od malička vychováváno s vědomím, že si ho vzali náhradní rodiče, protože ho chtěli. Obraz biologických rodičů je z poloviny tvořen obrazem náhradních rodičů, ale otazníky také trochu přetrvávají.

I když dítě nikdy nepoznalo své biologické rodiče, vytváří si o nich svou představu, tzv. mentální reprezentaci. Je dobré vědět, jakými mechanismy vzniká a jaký má dopad na vztah dítěte k náhradním rodičům. I když dítě zná biologické rodiče částečně i osobně, jejich obraz v mysli dítěte je přesto tvořen především zkušeností s těmi autoritami, se kterými je nejvíce ve styku (náhradními rodiči, vychovateli). Děti nejsou schopny si představit špatný charakter, zlého člověka. Jejich představy jsou stále dětské. Zlý je ten, kdo křičí, kdo mlátí jině, kdo hází papírky na zem...

1 Obrázek - Jak vzniká mentální reprezentace čerta

Josef Lada jistě čerta osobně neviděl, tak si ho vyrobil ve fantazii. Součásti jsou jasné - černoš, kozel. Ale ať čerti existují nebo ne, jisté je, že to nejsou savci. Podobně ať jsou biologičtí rodiče, jací chtějí, přesto budou jiní, než jaké si je děti ve své naivitě představují. Ty si kreslí jejich obraz podobně jako Josef Lada podle toho, co už znají, a to jsou především náhradní rodiče, popřípadě vychovatelky v ústavu. Podobně si vytváříme i mentální reprezentaci sama sebe (sebepojetí, identitu) - pozorujeme sami sebe, své reakce a zbytek si domýšlíme - bez pochyby z části mylně.

Mentální obraz má sklony být buď idealizovaný, nebo očerňovaný podle tužeb svého nositele. Odpudivé, averzivní síly mají zpravidla krátký dosah a trvání, pokud nejsou pravidelně posilovány, a proto málo postihují lidi, kteří jsou nedostupní či daleko od nás. To je případ právě biologických rodičů. Ti jsou pro dítě daleko, po dětech nic nechtějí, a ty si je lehce idealizují. To samé platí i pro neplodné žadatele, když si idealizují své nedostupné, neexistující dítě, nebo pro muže v krizi středního věku, kteří si idealizují novou partnerku. Popisované mechanismy můžeme shrnout do rovnic:

neznámí biologičtí rodiče = známí náhradní rodiče + idealizace

neexistující vlastní dítě = známé náhradní dítě + idealizace

nová partnerka = manželka + nekončící řada bonusů

Z toho vyplývají pociťované nerovnosti:

biologičtí rodiče > náhradní rodiče

vlastní dítě > náhradní dítě

nová partnerka > manželka

Tyto nerovnosti slyšíme ve větách: "Co mám u manželky, mohl bych mít u milenky taky a navíc..." I při záměně dvou holčiček v třebíčské porodnici uvažovali rodiče podobně: "Když si děti vyměníme nazpátky, budeme mít to samé co teď a navíc to bude geneticky naše vlastní dítě." Jaké bylo jejich prozření, když zjistili, že dostali v podstatě jiné dítě...

Paradox fantazijních rodičů

Jsou to právě mentální reprezentace, které jsou odpovědné za dva paradoxy představovaných biologických rodičů:

Čím má dítě lepší zkušenost s náhradními rodiči, tím lepší si představuje i biologické rodiče. Děti nejsou schopny si představit "špatný charakter, patologickou osobnost". S pobytem u náhradních rodičů minulost zapomínají a ta se symbolizuje a ochuzuje o detaily.

Čím má dítě horší zkušenost s náhradními rodiči, tím lepší si představuje biologické rodiče. Když náhradní rodič udělá něco špatně, či se to jen dítěti nelíbí, napadne ho: "Je vůbec možné, že by mě moji vlastní rodiče nutili, abych dělal ...? Tihle mi nerozumí, protože to nejsou moji vlastní rodiče."

Oidipovský komplex náhradní rodiny

Náhradní rodiče popsané paradoxy pocítují jako bezpráví a mají sklon s ním bojovat tak, že biologické rodiče očerňují. Vzniká tak antagonismus mezi náhradními a biologickými rodiči, který má stejný charakter, jako je sklon k očerňování exmanželů po rozvodu. Tam vzniká syndrom zavrženého rodiče, který je již od dob Sigmunda Freuda znám jako oidipovský komplex.

Oidipovský komplex v normální rodině je antagonismus mezi rodiči: "Vyber si, buď budeš milovat matku nebo otce, ale nemůžeš mít rádo oba." Zcela analogicky můžeme definovat oidipovský komplex v náhradní rodině: **"Vyber si, buď budeš milovat náhradní rodiče nebo biologické, ale nemůžeš mít rádo oboje."**

Oidipovský komplex vytváří nestabilní osobnosti, které v případě žen mají za následek, že nejsou schopny trvalých vztahů s muži, a u mužů způsobují neočekávaný zlom v chování z dlouhodobě kultivovaného do dlouhodobě hulvátského, což též vede k rozpadu rodin.

I oidipovský komplex v NRP je velmi zrádný, protože neposkytuje tu ochranu, kterou si od ní náhradní rodiče slibují. Ti mají pocit, že když bude hodnocení biologických rodičů špatné, že to uchrání děti, aby k nim nepřilnuly. Ano, to funguje jedině za předpokladu, že v rodině není krize. Jakmile se rozpoutá konflikt mezi náhradními rodiči a dětmi, pak se u dětí překlopí hodnocení biologických rodičů do idealizované polohy a náhradní rodiče zavrhnou. Tedy očerňování biologických rodičů náhradním rodičům nakonec uškodí.

Biologické rodiče navíc neočerňujeme proto, aby dítě nežilo celý život s identitou: "Jsem dítě špatných lidí." To vidíme i u krize identity potomků nacistů v Německu. I ti mají dvě možnosti - buď zavrhnou chování svých otců a dědů za Druhé světové války, nebo naopak budou popírat, v horším případě přímo schvalovat genocidu Židů. Ergo v populaci najdeme vyhraněné skupiny potomků Nacistů podle toho, ke kterému z těchto dvou krajností se přikloní. I náhradním dětem není dobré vnucovat názor, že jsou děti špatných lidí: "Není divu, že se tak chováš, vždyť tvá matka byla šlapka." Proto selhávání biologických rodičů omlouváme "lidskou slabostí" - chybovat je lidské.

Doktor trochu vrávorá. Otočil se k ní zády, s úpornými trhavými pohyby opilce. Sophie, zajíkající se hrůzou, užuž měla na jazyku nějakou tupou odpověď, když jí doktor řekl: "Smíš si nechat jedno děcko."

"Bitte?" vyjekla Sophie.

"Smíš si nechat jedno děcko," opakoval. "Druhé půjde pryč. Které si chceš nechat?"

"Chcete říct, že musím sama zvolit?"

"Jseš Polka, nejsi Židovka. Máš výsadu – máš volbu."

2 Ukázka: William Styron: Sofiina volba

Nutit děti, aby si vybraly, jakého rodiče mají zavrhnout, je podobné jako nutit matku, aby jedno ze svých dětí poslala do plynu. Jsou volby, které je lepší nemít. Těmi je zpravidla rozhodování o životě našich blízkých - interrupce, euthanasie, vybírání dětí v kojeneckém ústavu ap.

Když jsou děti moc velkohubé a mají sklon se nad biologické rodiče povyšovat, je dobré přidat varování s definováním životního úkolu: *"Viš, ono je velice lehké skončit na dně společnosti. Stačí jeden nevydařený rozvod a za půl roku jsi na ulici. Každopádně ne každý má šťastný začátek a každý může někdy zakopnout. Jen hlupák se povyšuje nad těmi, co upadli. Někdo má lepší dětství, někdo dospělost, někdo stáří. Každý se musí poprat s tím, co mu život přinese. Pak je naděje, že to další období bude fajn. Nikdy to není lehké, tak doufejme, že se ti to povede."* Jinými slovy opakovaně dětem připomínáme - jsme s biologickými rodiči na stejném moři,

jen na jiné lodi. To, že my momentálně nemáme v naší lodi vodu, ještě neznamená, že nám ji nezatopí následující vlna.

Rodiče jako širší já

Vlastní identita vzniká jako poznání sama sebe, tedy je to mentální reprezentace sama sebe. Nalezení vlastní identity předpokládá odpovědět si i na otázky původu, jak už dávno vystihlo latinské pořekadlo: Vědět, *kdo jsem, odkud přicházím a kam směřuji* (qui sum, unde venio et quo vado). Tak se i rodiče - ať náhradní či biologičtí - stávají symbolem našeho života, naší identity. Vzpomínáme si na ně, když je nám smutno, když jsme unavení, když se tážeme, proč se nám něco v životě nedaří. Každý útok na představované rodiče je jen projevem vzteku na svůj vlastní život a nespokojenosti s ním. Stejně fungují i dlouhodobí partneři po rozchodu. I ti představují často desítky let našeho života. Útoky na ně jsou pak nejsilnější, když nás zaplavuje nespokojenost se těmito zpackanými léty. Proto říkali naši předci již v antice: *O mrtvých jen dobře* (De mortuis nil nisi bene.) Každý útok na mentální reprezentaci nepřítomných lidí je útokem na naše nitro - zhorší naši náladu v dané chvíli a prohloubí celkovou nespokojenost se naším životem. Ač to zní jako klišé. Nutné je odpuštění, protože to znamená, že přijmeme fakt, že jsme měli takové dětství, jaké bylo, že s partnery jsme měli takový či makový vztah. Když jim to nemůžeme zapomenout, je to známka, že na to neustále myslíme, že jsme se ještě od nich neodpoutali a nemůžeme jít svou životní cestou dál. Za připomenutí stojí moudrost Járy Cimrmana: "Na blízkého člověka neplivneš a plivneš-li, nedoplivneš, a doplivneš-li, netrefíš se a strefíš-li se, pak jedineš do sebe."

Když je člověk nespokojený či frustrovaný, hledá pomoc u blízkých osob – rodičů, přátel či dokonce u Boha. Tento nátlak může přerůst v agresi. Protože tato agrese se většinou odvíjí za fyzické nepřítomnosti představovaných osob, dopadá na vlastní nitro a následně se projevuje jako sebenenávist. Když dítě odpustí rodičům, přijímá svůj život takový, jaký je, i když jde jinudy, než si ho (zpravidla v adolescenci) vysnilo. Schopnost bez zášti a zatrpklosti žít takové nedobrovolné životní zatačky a karamboly je známkou, že člověk se stal dospělým. V tomto posledním kroku do dospělosti rodiče mohou pomoci dítěti nanejvýš radou či vysvětlením těchto procesů, ale jinak je to na něm samotném, jak se s tímto popere.

Chronický vztek a návaly nenávisti se z větší části odehrávají bez přítomnosti dotyčných osob a vybíjí se tedy jen v podobě psychosomatizace, tzn. napínáním čelistí, svíráním žaludku či jiných částí těla. Škodí tedy jen dotyčnému. Časem se mění u některých lidí v autostimulační zlovyk, který je lidově nazýván samonasírání a typický je pro kverulanty: Kdykoli je dotyčnému nějak nedobře, rozzuří se a začne proklínat celý svět hezky popořadě: Od rodičů, přes politiky až po meziplanetární prostor zaneřádný nefunkčními družicemi. Dostaví se úleva. Ta je sice malá a jen krátkodobá, ale bohužel nastupuje okamžitě. To vytváří návyk na podobné autostimulační chování se všemi negativními psychosomatickými dopady - žaludečními vředy, sníženou imunitou díky stresu, chronickými pocity samoty, který vyplývá z útoků na všechny okolo, pocit zmaru atd.

Bohužel v laickém povědomí převládá názor, že člověk by měl návalům agrese nechat volný průběh, a tak si je odžít. Na pozadí je představa měšťaného afektu, který se hromadí a pak vstupuje do vědomí různě deformován psychickými obranami a projevuje se pak jako pasivní agrese, pocity viny a neurotické příznaky... Je zjevné, že u autostimulace se jedná o zcela jiný druh agrese, kde pravidelné odžívání vede k opačnému výsledku a vytvoření návyku na agresivní a impulzivní chování. Proto by rodiče měli tento druh agresivního chování u dětí brzdit a naopak učit je agresi zastavit a rozpustit, tak aby v nich nezůstával pocit apriorní našťvanosti.

Syn přichází za otcem: „Tati, my jsme se ve škole učili o kritice zdola a shora a já furt nechápu, o co jde.“

Táta: „To je jednoduchý. Dej mi kýbl vody a stoupi si pod okno.“

Otec na něj z patra vylije vodu a povídá: „To byla kritika shora. Teď se dojde převléknout a vezmi si ty kýbl vody.“

Syn si tedy vezme kýbl a zkusí vodu na otce vychrstnout nahoru. Voda vyletí, spadne a zase je to on, kdo je mokrý.

Táta: „Vidiš, tak to byla kritika zdola.“

3 Vtip: Kritika shora a kritika zdola

Takto dopadá každá kritika osob, které jsou součástí širšího já (bývalého partnera, odrostlých dětí, rodičů, Boha atd.). Když je člověku zle, vybaví si některou z těchto blízkých osob, ale místo úlevy se rozjede fantazijní hostinní interakce (hostinní přemítání). I když si dotyčná povídá jen se svou fantazijní postavou, přesto je přesvědčena, že řeší skutečný konflikt: "Pane doktore, věřte mi. On tu větu skutečně řekl. To není žádná moje fantazie!" To, že on tu větu řekl, jí samozřejmě věřit můžeme, ale otázkou je, proč si ji přehrává zrovna nyní, a

vůbec, proč si ji přehrává už patnáct let ode dne, kdy byla v realitě poprvé a naposled vyslovena. Vše, co se odehrává mimo realitu, je fantazijní práce, i když ta pracuje se starými nahrávkami reálných lidí.

Exkurz: Ukázka sebenenávisti v písni ostravského Nifesta

Nifest je přezdívka pro šestnáctiletého Radima, jenž na internetu zveřejňoval raperské písně, které podobně jako dříve folk jsou dnes způsobem osobní výpovědi. Nikdo by o něm nevěděl, kdyby se v roce 2010 neproslavil tímto: „Chtěl cigarety. Řekli jsme, že nemáme, ať jde pryč. Byl opilý. Vytáhl nůž a začal bodat kamaráda,“ popisuje čtrnáctiletá Michaela. Takto dopadly celkem tři děti. Následující píseň je sice explicitní, ale můžeme si na ní demonstrovat všechny jevy, které provázejí sebenenávist a agresi vůči blízkým lidem. Podle všeho se zdá, že informace v písni jsou rámcově pravdivé. Radim byl vychováván prababičkou, protože matka byla ve vězení.

Nifest: Pro tebe Mami

Poslechni mami.

Si to poslechni, děvko.

Tahas mě k feťákům a přede mnou to brala.
Takovou ženskou byste chtěli nazvat máma?
Seděl jsem s ní na schodech a viděl, jak to bere.
Vzala jsi mi dětství, dodneška mě to sere.

Chodil jsem s ní po obchodech a viděl, jak krade,
a tohle jsem musel snášet několikrát za den.
Když mi bylo dvanáct, začal jsem mít toho dost.
Navštěvoval jsem ji v ale v base jako její host.
Ale pořád tam byly ty city, které táhnou,
malé blbé dítě za svou blbou mámou.

Vzpomeneš si na mně jenom, když jsi zavřená,
jsi bezcitná mrcha - nevíš co láska znamená.
Už mi nepiš dopisy, posrala sis to sama,
od téhleté doby už nejsi moje máma...

refrén

V mojem srdci pro tebe už není, mami, místo,
zkrivilas mi dětství a doufám, že ty víš to.
Říkala jsi, že budem bydlet jako rodina,
ale místo baráku jsme šli bydlet na Hlubiňák.
V hotelovém pokoji, kde nebylo moc místa.
Tohle není lež ale pravda čistá.

Jako matka stojíš za píču
a doufám, že to víš.

Říkala jsi, že budeš mít práci, ale nic.
Odjela jsi někam do píče dýl než na měsíc.
Říkala jsi, že jsi v práci, ale ty jsi fetovala,
ani jednou za měsíc jsi mi domů nezavolala.

Když tě potkám venku, ty si ani nevšimneš.
Projdu kolem tebe a ty děláš, že jsem cizinec.
Už se nepodíváš ani na vlastního syna
nezapomeň na to, že to všechno je tvoje vina.
je to tvoje vina, že mám náhradní rodinu,
je to tvoje vina, že chci chcípnout každou hodinu.

refrén

V mojem srdci pro tebe už není, mami, místo,
zkrivilas mi dětství a doufám, že ty víš to.

<http://bandzone.cz/mrdkanifest>

Píseň samotnou je třeba považovat za reaktivní výtvar, tzn. něco, co vzniká jako reakce na nezpracovaná traumata či vnitřní pnutí. Je v ní zřetelně vidět, jak nenávist vůči matce se volně překlápí do nenávisti vůči sobě a zpět ("chci chcípnout každou hodinu"). Sebenenávist v této desinhibované podobě je vzácná, protože většinou ji vidíme inhibovanou a projikovanou do druhých lidí: "Já se mám rád až moc, ale druzí lidi mě nemají rádi."

Podobně jako u rozchodů, i v konfliktech s rodiči mají lidé chybnou intuitivní obrannou reakci - mají pocit, že když se na blízkého člověka rozzlobí, pomůže jim to zbavit se "citů, které táhnou malé blbé dítě za svou blbou mámou" či za ex-partnerem. Bohužel tyto návaly vzteku mají právě opačnou funkci - ještě více ho na matku navázaly a ještě více zesílily jeho touhu po ní. Je to jako kdybychom chtěli zapomenout cvik či vzoreček, který každý den několikrát procvičíme. Předpokladem zapomenutí a vyhasnutí reakce je "neprocvičovat" a brzdit návaly vzteku ("Vzala jsi mi dětství, dodneška mě to sere."). Aby Nifest mohl vůči matce zlhostejnět (což je i cílem rozchodů), musí usilovat o to, aby jí na vědomé úrovni odpustil a k tomu na citové úrovni musí upokojit zdrojovou frustraci, která spouští agresivní snění o matce. Zde pomáhá, když mu někdo vysvětlí, že ve fantazii neútočí na reálnou matku, ale jen na její obraz - fantazijní postavu. Když se pak přistihne, že opět útočí na fantazijní matku, může se pak té představované matky zeptat: "Nifeste, proč jsi teď přišel za sebou převlečený za mámu? Co tě teď právě teď trápí, že s ní zase cvičíš?" Podle toho, jakou odpověď

ve svém nitru objeví, musí najít i způsob, jak uspokojit spouštěcí frustraci, která vyvolala toto agresivní přemítání. Například je-li to samota, pak místo proklínání matky by měl jít někoho navštívit.

Tato práce s fantazijními postavami není přirozená a člověk se to musí naučit jako psaní či počítání. Dětem je třeba to vysvětlit vždy, když říkají věty stylu: "To mu nemohu zapomenout. Už nikdy mu nebudu schopná důvěřovat jako před tím." Ty jsou totiž typickou rétorikou, která provází nekonečné přehrávání traumatických vzpomínek - "ceděček". (Nadneseně řečeno, Nifest si jakoby do nekonečna přehrává CD *The very worst of my mother.*)

Právě proto, že není možno oddělit vztah k rodičům a blízkým lidem obecně od vztahu k sobě, se již v Desateru prosadilo přikázání: "Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi." Podobně Římané razili zásadu: "De mortuis nil nisi bene - o mrtvých jen dobře," která vychází ze stejného jevu. Tyto zásady jsou sice užitečné, ale lidi se podle nich dnes neřídí, protože potřebují ještě vědět proč a nějaké vysvětlení k tomu. Je tedy zjevné, že prababička Radima alias Nifesta mu nemohla chlapci pomoci, protože nejspíše sama neuměla pracovat s fantazijními postavami ani se sebenenávistí. Zde je též vidět, že pro výchovu mnohem horší než geny či rasa jsou raná traumata, a že důležitější než rasa či inteligence je mírná nekonfliktní povaha.

Uvažování v krizích a dva druhy rodičovské argumentace

Když dítěti není dobře, jeho první reakce je očekávat pomoc od reálně nejbližších lidí. Když se tato pomoc nedostaví, položí si otázku:

"Proč mi nejsou schopni pomoci?"

Odpoví si schématicky: *"Protože to nejsou mí biologičtí rodiče. Kdyby to byli moji rodiče, uspokojili by mou frustraci. Tito jsou cizí lidi."*

Tímto mechanismem se idealizují nepřítomní biologičtí rodiče, pokud náhradní rodiče pěstují antagonismus mezi sebou a jimi. Toto snění o biologických rodičích se pak stává symbolickým vyjádřením každé frustrace. Kdykoli je dítěti z jakéhokoli důvodu nedobře, vždy začíná snít o biologických rodičích a toto snění mu přináší úlevu. Tato úleva jej pak subjektivně přesvědčuje o tom, jak by biologičtí rodiče byli úžasní, kdyby se o ně mohli starat.

Stejně uvažují i partneři, kteří zvažují odchod ze vztahu. Když je jim nedobře, představí si nového partnera. Tato představa je pak mnohem lákavější než pohled na aktuálního partnera (viz termín hybridní partner v Klimeš 2005). Stejně jako u partnerů se štěpí mentální reprezentace partnera na dva objekty - reálného a vysněného partnera. Tak náhradní děti si štěpí obraz rodičů na přítomné náhradní a vysněné biologické. (Pokud je polarita opačná, jako u Nifesta, pak je třeba použít argumentaci popsanou oddíle o oidipovském komplexu v NRP.)

Konfrontační argumentace

Kvůli popsanému mechanismu se nesmí náhradní rodiče nikdy stavět do opozice vůči biologickým. Naopak musejí využívat faktu, že děti si představují biologické rodiče podle svých zkušeností s náhradními rodiči a nechat fantazijní biologické rodiče, aby argumentovali v dětské představivosti v jejich prospěch, jako by byli spojenci náhradních rodičů. Chybná, konfrontační argumentace vypadá takto:

"No jasně. Tvoje máma by tě pustila. No a kde je ta tvoje máma? Nestarala se o tebe do teď, proč by se měla o tebe starat nyní? Ona by tě možná pustila, ale já nejsem čůza jako ona, já tě tam nepustím!"

Tato argumentace podporuje další idealizaci biologické matky, která by dítě pustila, kam ono právě chce. Z argumentace je zjevná opozice mezi biologickou a náhradní matkou. Debata se pak svrhává do hádky, kdo je vlastně ten špatný a jaká ve skutečnosti byla biologická matka. Tento rozpor mezi rodiči proto není dobré budovat - je to zbytečné a vede to debatu do patu.

Nekonfrontační debata

"Podívej se kolem sebe na naše rodinné známé. Tvoje máma by byla buď podobná mě, nebo tetě Janě, možná Mirce, možná Jarmile. Tak si je obejdi a zeptej se jich, jestli by tě pustili se skoro neznámým klukem stopem do Dánska na technoparty. Proč si myslíš, že by ti tvoje biologická máma řekla něco úplně jiného? Tvoje máma přece není Martan. I ta by o tebe měla strach." Holka odpoví: "Moje máma je hodná, ale ty jsi zlá!" "Hele, jestliže se o nějaký dítě staráš třináct let, tak je každá máma šílená strachy, že se mu něco stane. Každá! Jestliže o svý mámě říkáš, že by tě pustila, tak z ní děláš nezodpovědnou pipinu. Pokud je to normální máma, tak by měla o tebe taky strach."

Protože si dcera nedokáže představit nikoho jiného než náhradní rodiče a rodinné známé, zní jí přesvědčivě, že by biologická matka uvažovala podobně. Přesněji nic lepššího si nedokáže představit.

Samozřejmě tato argumentace není samospasitelná. Aby fungovala, musí náhradní rodiče být opravdu dobří rodiče, protože jinak má dítě srovnání třeba s rodiči spolužáků.

Všimněme si, že u Nifesta byla nositelem jeho agrese fantazijní postava matky, tedy ne náhradní rodič (prababička). Každopádně mechanismus vzniku je i zde analogický: Radim se necítil dobře (spouštěcí frustrace, úzkost). Následuje otázka proč. Protože máma udělala/neudělala... Autostimulační naštvání, agrese vůči fantazijní postavě (fyzicky nepřítomné matce). To přináší krátkodobé zlepšení nálady, ale nemá vliv na spouštěcí frustraci, takže v zápětí ještě prohlubuje únavu, úzkost. Tím vzniká chronický zlovyk proklínat jedny z rodičů (zde tedy vlastní matku) širší já).

Kontakt s biologickou rodinou

Představa, že by se měli stýkat s biologickými rodiči, a nedej Bože, ještě se s nimi přetahovat o dítě, je černou můrou většiny žadatelů o NRP. Tradičně je problém oboustranný. Na jedné straně se náhradní rodiče mnohdy zbytečně brání budování vztahu s biologickými rodiči, a tak vytvářejí oidipovský komplex náhradní rodiny. Na druhou stranu v oprávněných případech, kdy biologičtí rodiče jsou velmi problémoví, pak soudy, OSPOD ani policie nejsou schopny, a často bohužel ani ochotny chránit náhradní rodiče a jim svěřené děti před ataky biologických rodičů. Biologické rodiče je v odůvodněných případech, kterých je bohužel hodně, potřeba nemilosrdně natvrdo od jejich dětí separovat. Navíc chybí vedení a odborná pomoc náhradním rodičům, aby věděli, co mohou v této věci pro své děti udělat.

Když si bereme své životní partnery, tak si muži občas přisadí, že si člověk přeci nebere tchýni. Všichni víme, že to je do značné míry jen přání, a to dokonce i v případech, když žena nemá s tchýní moc geneticky ani povahově společného. V nutných případech je možné se od rodičů partnera separovat, ale všichni víme, že to není jednoduché, ani dobré. Proto se snažíme s rodiči partnera udržovat alespoň neutrální vztahy, jak jen to jde. Stejnou logiku bychom měli mít vůči rodičům přijatých dětí. Když si bereme v NRP dítě, je třeba počítat s tím, že si do jisté míry bereme i jeho rodinu a minulost, což v praxi znamená třeba i občasný kontakt s biologickými rodiči.

Při navazování styku by náhradní rodiče měli být seznámeni, jaká se očekává míra kontaktu s biologickou rodinou. Pozor by si měli dát žadatelé na ty případy, kde bylo dítě odebráno násilím. Tito biologičtí rodiče se chovají jako zraněné zvíře, kterému byla sebrána mláďata, tzn. bývají velmi neústupní a je s nimi obzvláště složitá práce.

Jednou takto biologičtí rodiče zablokovali hostitelství mentálně postižené holčičky, přitom je hostitelka zvala k sobě na statek, že tam mohou i pár dnů pobýt celá rodina. Biologičtí rodiče měli bohužel instinktivní strach, že jim hostitelka sebere dítě, které se jim odcizí, i když se sami o ně nestarali. Zde vážně hrozil oidipovský komplex v NRP, který se projevoval tím, že biologičtí rodiče na návštěvách v ústavu štvali svou holku proti hostitelce. Proto žadatelka po týmovém zvážení od tohoto hostitelství ustoupila, i když tu holku znala několik let, a zaměřila se na jinou formu NRP. Po čase reflektovala, že toto doporučení - obrátit se jinam a pomoci jinému dítěti, byla jedna z nejlepších rad, které v té době slyšela. Navíc asi za dva roky strach biologických rodičů opadl, a tak se mohl obnovit i vztah hostitelky s touto postiženou dívenkou.

S psychologem či se sociálními pracovníci je dobré zkonzultovat i formu, jakou by se měl realizovat kontakt s biologickými rodiči. Pokud jsou nepříjemní, pak není důvod nepozvat je domů, ale v případě, že na pozadí jsou třeba krádeže a vloupání, pak je lepší, když se dítě setká s rodiči v restauraci či jiném neutrálním místě a když kontakt zprostředkovává sociální pracovníce. U závažnější trestné činnosti (ať se týká dítěte nebo ne) je na místě biologické rodiče od dítěte separovat.

Náhradní rodiče často naplňuje úzkostí, když vidí, že děti hledají svou identitu a tápají. Náhradní rodiče si plně uvědomují, že nemohou dělat nic, že se jen čeká, jak to dopadne. Ano, tato bezmoc je nepříjemná, ale ani u vlastních dětí v pubertě a adolescenci na tom nejsme o moc lépe. Děti v tomto věku se ale vyznačují velkou potřebou povídání. Většinou by byly ochotné si o těchto svých pochybách popovídat, pokud nemají strach, že by náhradním rodičům ublížily, nebo z obavy, aby rodiče neměli pocit, že je nemilují.

I když hledání identity je nápadným rysem dětí v NRP, přesto náhradní rodiče na tyto jevy nereagují, protože jim nerozumějí a bojí se jich. Bohužel zde nemohou počítat s tím, že identita dítěte jen tak mimochodem vznikne. Ano, u vlastních dětí mimochodem vzniká, ale v NRP hodně riskujeme, když postupně vznikání identity dítěte nemonitorujeme. Teoretická nepřipravenost žadatelů se kombinuje a násobí do celých řetězců provázaných problémů.

Jeden otec mi říkal: "Já jsem byl rozhodnut nikdy mu neříci, že je adoptovaný, ale řekla mu to v nějakém hádce sousedka v šesti letech." Pak táta stejně kluka neustále přesvědčoval, že "není cikán". Jenže kluk měl kvůli svému vzhledu pochyby, a tak tátovi moc nevěřil. Následkem bylo vzájemné odcizení. Ve svých pochybách a úvahách byl naprosto osamocen a navíc neměl odpověď na otázku: "Co je to za lidi, kteří mi furt lžou? Proč jsem u nich? Co se stalo s mým rodiči? Co jim udělali?"

Ve škole seděl s romskou holkou. K ní domů si také chodil hrávat. To mu rodiče zakazovali. Když šli okolo, nechtěli, aby se na ten dům byl jen podíval. Správný postup měl být právě opačný. Kdyby s tou rodinou navázali přátelské (byť třeba ne důvěrné vztahy), měli by vývoj kluka mnohem víc pod svou kontrolou.

Když otec přestal výchovu kluka zvládat, začal ho přemrštěně bít (na hranici týrání). Nakonec dali dítě zpět do ústavu. Z ústavu kluk zase utíkal pryč, a vracel se, kam jinam, než do domu oné spolužačky. To bylo jediné místo, kde mu nikdo kontinuálně nenadával. Navíc před léty sociální pracovníce vzaly matce té spolužačky malého chlapečka. Prý kvůli suchému záchodu a nevyhovujícím podmínkám. Jenže ta pak měla řadu dalších dětí, které jí v péči zůstaly i přes suchý záchod. Ona na to sebrané dítě byla upnutá a vzala si do hlavy, že tento kluk je právě ten, kterého jí vzali. Sice se nám podařilo jí tento omyl vymluvit, ale přesto měla pro tohoto chlapce nebyvalé pochopení.

4 Kumulace zbytečných chyb v NRP

Celé to dopadlo neslavně - výroky o tom, že se v něm probudily cikánské geny ap. Těžko říci, co se v něm probudilo, ale tento příběh byla jedna nekončící řada vážných chyb a zanedbání. Nejen na straně naivních rodičů. Někdy jsem měl pocit, že tu víc selhali profesionálové, protože rodiče je poctivě, leč marně, obíhali. Takové smutné příběhy jsou mementem, aby žadatelé o NRP byli alespoň z poloviny tak vzdělaní v tomto oboru jako profesionálové, neboť nevědí, komu se dostanou do ruky.

Při kontaktech s biologickou rodinou je to podobné jako s rodiči partnera. Ano, existuje nepřehledné množství vtípů o tchýních, ale přesto ve většině případů jsou vztahy mezi generacemi uspokojivé, a někdy dokonce tchýně funguje zeťovi jako náhradní máma. O těch případech se ale nemluví. Obraz šílené tchýně vytvářejí občasné špatné zkušenosti a pro úplnost dodejme často i špatné povahové vlastnosti zetě (šílený zeť považuje i normální tchýni za šílenou).

Při kontaktu s biologickými rodiči má strach velké oči, ale realita nebývá vždy tak dramatická. V zaměstnání jsou žadatelé schopni vyjít s více problémovými lidmi. Navíc nikdo netvrdí, že se musejí s biologickými rodiči scházet u nich doma, že je tam mají nechávat přespat, či jim dávat peníze. Styk s biologickými rodiči spočívá třeba v tom, že je pozveme na oběd do restaurace.

Podobá se to situaci při svatbě. Snoubenci si slibují, že spolu ponesou dobré a zlé až do smrti. Co bude znamenat ono "zlé", se opravdu v době slibu neví. Ví se jen, že zlé okamžiky jistě přijdou, nebudou snadné a člověk na ně musí být připraven. Ne tím, že ví, co ho čeká, ale tím, že je připraven na pořádný náraz. Když ten náraz nakonec nepřijde, tím lépe. Připraven ale být musí.

Stejně tak u styku s biologickými rodiči. Nikdo neví přesně, na co žadatele máme připravovat, ale je na místě od nich očekávat principiální otevřenost a připravenost na možnost kontaktu s biologickými rodiči, a to tak velkou, jakou přinese život. Není možno jít do manželství a myslet si, že to bude procházka růžovým sadem. Se stejným nastavením se musí vstupovat i do NRP a s tím i do možného styku s biologickými rodiči. Na druhé straně by náhradní rodiče měli mít jistotu, že úřady a policie je ochrání, když budou s biologickými rodiči skutečně problémy.

Předávání dítěte z rodiny do rodiny na přechodnou dobu

Pro předávání dítěte a připravování na styk platí stejné zásady jako u předávání dítěte mezi rozvedenými rodiči. I zde je základem fakt, že **dítě vnímá a hodnotí předání tak, jak to odečítá z pohledu na rodiče**. Když rodiče jsou v klidu, dítě je v klidu. Když se rodiče hroutí, hroutí se i dítě. Když rodiče najdou způsob, jak vstřícně vycházet s biologickými rodiči, i dítě je bude vnímat klidně a bezproblémově.

Druhou zásadou je **nápodoba přirozeného procesu, jak si děti předávají normální rodiny**. Například když jdou rodiče do kina a děti má pohlídat jejich známá. Ta samozřejmě přijde tak hodinu před odchodem rodičů. Když přinese dárky, rodiče vyskájí "výchovnou rodičovskou radostí" a říkají dětem: "Koukej, jaká je teta hodná! Donesla nám burizony!" Ta je na oplátku seznámena s celou domácností a připravena na všechny eventuality, které mohou s dětmi nastat. V případě úzkostných rodičů i na eventuality, které nastat nemohou. Děti dostávají ponaučení, jak se mají k tetě chovat a různými gesty je jim naznačováno, jaký sekec mazec je čeká, když budou zlobit a neposlouchat. Po návratu z kina se referuje, děkuje a odměňuje až přepláci. Když

stejný algoritmus použijeme při předávání dětí mezi rozvedenými rodiči či mezi biologickými a náhradními, bude průběh takového tzv. **předání s překryvem** naprosto bezproblémový.

Čím lépe se předávající strany znají, čím více jsou v přátelských vztazích, tím spíše mohou rozvolňovat tento rituál a předávat si děti i jen kontaktně, "mezi dveřmi". To platí mezi kooperujícími rodiči ve funkční rodině, mezi rodiči a prarodiči ap. Bohužel tento luxus neplatí pro rozhádané rodiče, ať rozvedené, biologické či náhradní. Ti se musejí přemoci a vydržet spolu alespoň půl hodiny, aby dítě získalo dojem, že je vše v pořádku.

Když si rodiče mají předat dítě, popř. pokud se při běžném předávání objeví jakýkoli konflikt, tak se naplánuje překryv, který má následující strukturu. Předpokládejme, že otec (biologičtí rodiče) si přebírá dítě od matky (náhradní rodiče):

- 1) **Společná chůze** - 15 minut
- 2) **Společná aktivita** - 15 minut - například nakupování, uklízení, stavění, mytí a utírání nádobí, řezání dříví, vybírání brambor ap.
- 3) **Aktivita otce (biologických rodičů), pasivita matky (náhradních rodičů)**, ta si třeba povídá s třetí osobou (opět cca 15 minut). Dítě, pokud není vyčerpané, tak se přirozeně váže na aktivního rodiče.
- 4) **Matka (náhradní rodiče) oznamuje dítěti, že si musí ještě něco zařídit, chce po něm, aby zůstalo s tátou (biologickými rodiči), a čeká, až ji dítě "propustí ze svých služeb"**, tzn. zamává na rozloučenou.
- 5) **Během tohoto předávání se zásadně neřeší konfliktní vztahové otázky - nevyčítá se a neuronizuje. Nicméně plká se o neutrálních tématech, ala počasí.**

Po návratu je možno dítě do výchozí rodiny navracet kontaktně.

Předávání dítěte z rodiny do rodiny natrvalo

Pěstouni na přechodnou dobu musejí svěřené dítě po čase předat do cílové rodiny, která dítě přijme do jeho dospělosti. Toto předání může probíhat bezkonfliktně a relativně bezbolestně, pokud se respektuje pár zásad. Především je třeba vědět, že **děti jsou geneticky naprogramovány na to, aby se vázaly na toho, kdo se jim momentálně věnuje a tráví s nimi aktivně více času**. To bylo vždy pro děti sebezáchovné. Když byla po ruce babička, děti se na ní navázaly a přečkaly dobu, kdy rodiče jsou mimo či indisponovaní, ať se jednalo o páteční dopoledne, služební cestu, dlouhodobou indispozici kvůli nemoci či úmrtí ve válce.

Druhým jevem, ze kterého je třeba vycházet, je denní rytmus. **Cirkadiánní cyklus je základní cyklus rodiny a vztahů**. To v praxi znamená, že když nechceme, aby u dítěte vznikl syndrom osiření, je třeba sledovat jeho reakci na cílové rodiče ne přes den či dopoledne, ale především večer před usnutím.

Třetí zásada praví, že **při předávání by neměl existovat bod předání, ale vždy jen graduální období, kdy došlo k předání**. Úředně se samozřejmě stanoví datum předání na začátek kalendářního měsíce, jak to má byrokratický šiml rád, ale dítě by nemělo být schopno ukázat na nějakou událost či bod, kdy došlo k jeho předání. Tím bodem bohužel může být i den, od kterého už na dlouhou dobu neuvidí předávající rodiče.

5 Obrázek - Postupný gradient přechodu

Jako na tomto obrázku plynule přechází černá do bílé, tak u předávání dítěte by neměl existovat bod v čase, o kterém by se dalo říci, že to je ten zlomový okamžik, kdy se dítě stalo členem druhé domácnosti. Předávání je vždy graduální proces.

Čtvrtá zásada: **Neexistuje žádné odvykací období, něco jako vdovský čas**. Je třeba mít neustále na paměti, že nevytváříme exkluzivní vztah, kde platí disjunktivní pravidlo - buď a nebo, ale inkluzivní, tedy kde můžeme přidávat další lidi, aniž to naruší primární vztah. Žadatele je třeba varovat, že jsou to zhusta sociální pracovníci a dětské domovy, kteří budou dítěti amatérsky vnučovat odvykací lhůtu. Ale to si pletou předání dítěte s rozchodem či výměnou partnerů, kdy se naopak jedná o exkluzivní vztahy, a proto tam je "vdovský" čas čili odvykací lhůta zcela na místě. U dětí by žádná odvykací lhůta být neměla. V ústavech jsou to pak spíše zájmy provozní a finanční: "Nebudou se nám tu potulovat po domově cizí lidi. Soud vám to dítě přidělil, tak si ho vezměte a jděte."

V době předání bylo dítěti asi rok, pak pěstouny nevidělo asi po tři čtvrtě roku (což byla samozřejmě chyba, ale už se stalo). Byly mu tedy necelé dva roky, když pěstounku znova uvidělo. Přesto si ji

pamatovalo. Zvědavě si ji prohlíželo, pak na ni ukázalo a opakovaně se ptalo: "Máma?" Co mu na to říci? Nejpřirozenější odpověď je: "Ne máma, já jsem kmotra! Tady máš mámu."

6 Pěstouny po předání označujeme za kmotry

Kmotr byl sociální institut, který katolická církev přilepila ke svátosti křtu. Kmotr byl někdo z rodinných přátel, který měl být stejně starý jako rodiče a zároveň se dbalo na to, aby byl stejné víry. Jinými slovy, aby kmotr mohl v případě jakékoli tragédie dítě adoptovat a pokračovat kontinuálně ve výchovné tradici rodiny, a to jak materiálně, tak duchovně. Zde se moudře dbalo na to, aby člověk byl dlouho dopředu připraven na katastrofy, které v nějakém procentu nevyhnutelně přicházejí. Tím se zaručilo, že daný kmotr se nerozhodoval pro dítě v době katastrofy, kdy možná měl dost práce sám se sebou, ale takto byl nastaven již od křtu dítěte. Se stejnou logikou je třeba přistupovat i k přípravě k NRP. Když je člověk připraven a nastaven na NRP dlouho dopředu, je pro něho jednodušší vzít si dítě, než když se pro to rozhoduje pod tlakem okolností, např. vlekli neplodnosti. Oslovení či titul kmotr tedy přesně zapadá do logiky přechodné pěstounské péče. Jsou to lidi, kteří zastupují rodiče v době, kdy z důvodu jakékoli tragédie se o dítě nemohou postarat biologičtí nebo definitivní náhradní rodiče.

Předání dítěte pomocí oslavy

U starších, postpubertálních dětí je možná ještě jedna forma předání, která je bodová, a to předání s oslavou. Ta je inspirovaná svatbou. To je podivuhodný obřad, kdy ze dvou rodin vyškubneme po dítěti a všichni to vnímají jako radostnou událost. Tedy pokud máme předat dítě pomocí oslavy či rituálu, musí tomu předcházet dlouhé přípravné období: Nejprve dlouho mluvíme o tom, že se to bude dít, tím se natáhne pomyslný budík, který odpočítává čas. Pak zahlásíme, že se to začíná dít, posléze že se to děje a nakonec že se to stalo a bude to tak navždy (symbolické předání). Následuje stvrzovací věta, která u svatby zní: "Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj."

U předání dítěte náhradním rodičům se může při symbolickém předání říci: "Michale, zde Jan a Lenka už navždy budou tvoji rodiče. Jene a Lenko, zde Michal už navždy bude vaším synem." Podobné předávací věty jsou známy z historie, kdy adoptování bylo mnohem běžnější kvůli mnohem vyšší úmrtnosti. Například evangelista Jan (19, 26-27) popisuje události krátce před Ježíšovou smrtí: "Když Ježíš spatřil matku a vedle ní učedníka, kterého miloval, řekl matce: 'Ženo, hle, tvůj syn!' Potom řekl tomu učedníkovi: 'Hle, tvá matka!' V tu hodinu ji onen učedník přijal k sobě." To je způsob osvojení, který bychom v dnešní době jen těžko našli.

Pro (téměř) dospělé lidi má tato rituální podoba své kouzlo, ale pro malé děti není vhodná. Uvádím ji tu především proto, že sociální pracovníci i žadatelé zřejmě ovlivněni svatebním rituálem do ní někdy nutí i malé děti, pro které je nevhodná. Například občas instruuji žadatele, aby do nového prostředí uvedli dítě noví osvojitelé, ne předávající pěstouni - podobně jako muž vnáší v náručí ženu do jejich společného budoucího domu. U svatby je to bezpochyby krásný rituál, leč malé děti to vnímají jako kontaktní předání u rozvedených rodičů, tzn. jako osíření, a reagují separační reakcí. Proto tento druh předání nemůžeme doporučit u prepubertálních dětí, leda jako stvrzující rituál, který proběhne pár měsíců poté, co dítě už je citově adaptováno u nových rodičů. V takové formě nemůže škodit podobně jako oslava narozenin.

Rasismus versus identita

Problém rasismu je v NRP hodně zbytnělý, protože je úzce propojen s atypickým původem dětí, s otázkami, čím je to krev, geny ap. I v normální rodině se řeší nesmyslné otázky, po kom to dítě je tak blbé nebo naopak chytré, natož v NRP. Navíc otázka rasismu je palčivá i v celospolečenském diskurzu, a jak se zdá, nenachází se na ni žádný uspokojivý kompromis. Díky tomu nám tyto jevy prorůstají nejen žadateli, ale rasističtí jsou i profesionálové. V tomto chaosu pak vyrůstají děti, které nevědí, čím jsou.

Běžný (modální) žadatel si uvědomuje, že nemá rád cikány, jenže už si nedokáže představit, co má říci dítěti, které řeší otázku, zda má či nemá "cikánské geny". Jak ho má vlastně vychovávat? Nikdy to neřešil. Nikdy to ani nechtěl řešit. Vnímá to jako znásilnění osudem, že skončil v NRP, kde se o tom mluví jako o běžném jevu. Děsí se možnosti, že by mu úřad nějaké takové dítě podstrčil. Pořád se mluví o tom, že těchto dětí je hodně a že taky potřebují pomoc. To on vnímá jako citové vydírání dogmatickými humanisty.

V tomto myslím můžeme žadatele uklidnit. Otázka etnika je úřady vcelku respektovaná (samozřejmě s přihlédnutím k nejednotné praxi v NRP). I když je možno dojít k posunu postojů například vůči určitým zdravotním obtížím dítěte či věku, rozhodně není dobré jakékoliv přemlouvání žadatele v oblasti etnika, protože případný pozdější výchovný neúspěch bude interpretován symbolicky: "Mohou za to jeho cikánské geny!"

"Nabyla jsem dojmu, že jsem byla státem podvedena, sociálním odborem v N.N., a tudíž i neprávem musím na dceru platit. Kdybych byla upozorněna, že rodiče jsou Romové, nikdy bych si ji nevzala. Chtěla

bych, aby stát uznal svou chybu a v tomto případě mě vlastně obelhal. Díky tomu vše dopadlo, jak to je, a já chci požádat, aby tato adopce byla dodatečně zrušena, abych přestala na dceru platit. Dále bych ráda věděla, za jakých podmínek ji mohu vydědit. Vždyť tohle se nestalo mou vinou, já tím trpěla a trpím i teď psychicky i finančně."

7 Příklad: Jasně schéma náhradních rodičů: Neúspěch = špatné geny = Rom

Matka má problémy s adoptovanou dcerou, o které si myslí, že je Romka a že ji stát podvodně podstrčil k ní. Vrátila ji do DD a musí na ni platit. Celý její několikastránkový dopis se vinul v tomto stylu. Díky podobným zkušenostem s žadatelem úřady nevnucují náhradním rodičům děti jiných etnik, než jaké oni jsou ochotni akceptovat. Toto přání se zjišťuje několikrát. Při přebírání konkrétního dítěte by pak rodiče měli být předem pravdivě informováni o těchto pro ně zásadních atributech, a to v tom významu slov, jak jim oni rozumí.

Z počátku se většina žadatelů děsí pěstounství a touží po adopci. Když pak přijdou problémy, jejich černobílý myšlení rázem přeskočí do druhého extrému. Tento příklad ukazuje, že otázka, jestli pěstounství nebo osvojení, není tak přímočarý, jak ji na začátku žadatelé vnímají.

Rasismus versus rasově motivované chování

Většina žadatelů si myslí, že nejsou rasisté, i když jejich chování je rasově motivované. Zde pak vznikají nekonečné a zbytečné dohady o tom, co je a co není rasismus, zda je správný, přirozený ap. To jsou ovšem debaty o významu slov - co budeme označovat slovem rasismus. Pro sjednocení řeči budeme používat slovo rasismus ve třech významech:

1) Rasově motivované chování. Například když jsem poprvé potkal černochoha na koleji, ostýchal jsem se mu podat ruku. Toto moje prožívání bylo motivováno černou kůží, a tedy bylo rasově motivováno. Kdybych se bál dotknout se druhého, aby mě "nekopla" statická elektřina, nebylo by moje chování motivováno rasově, ale fyzikálně. Rasově motivovanému chování se nemůžeme zcela vyvarovat, neboť vzniká mimovolně.

Na jednom zážitkovém kurzu jsme měli smíšenou skupinu zdravých a tělesně postižených lidí. Po týdnu společného pobytu každý účastník seřadil na papíru ostatní účastníky do řady tak, jak mu byli sympatičtí. Nejblíže k sobě postavil ty, co mu byli nejsympatičtější, a úplně dozadu dal ty, kteří mu byli zcela nesympatičtí.

U tohoto pořadí se dá dobře analyzovat, čím je motivováno. Pokud je pohlavně motivováno, pak se na předních místech se objevují holky, na posledních kluci nebo naopak. Pokud je rasově motivováno, pak vpředu je jedna rasa, na druhém konci druhá. Zajímavé bylo, že bylo motivováno postižením - postižení lidé kladli ostatní postižené do velké vzdálenosti od sebe. Jako by se sami sebe štítily. Stejný odpor vůči vlastní identitě nacházíme u dětí v NRP. Tedy nejde jen o to, zda rodiče jsou nebo nejsou rasističtí, ale co mají dělat, když jejich dítě samo sebe nenávidí, že je Rom.

8 Příklad: Jak se měří rasově motivované chování

2) Rasově motivované interpretace a atribuce. Ukažme to opět na jednoduchém příkladu:

Jedné ženě se narodil syn, kterému nenarostla ruka od lokte. Žena měla sklon se s tím pahýlem laskat, aby kluk k němu neměl odpor. To dělala bezpochyby správně, ale upozorňoval jsem matku, že to není takto jednoduché. Toto jakž takž funguje do puberty, ale představme si, co se stane, až tento kluk bude balit nějakou holku a ta mu řekne, že ho má ráda jako kamaráda. Zde se nevyhnutně vynoří otázka: "Proč mě nechce?" Co nyní zabrání tomu, aby se mu do hlavy nevnutila odpověď: "Protože se jí hnusí ta tvoje ruka!"" Tomuto jevu se v psychologii říká kauzální atribuce či univerzální výkladový rámec: "Proč mě holka nechce? Protože mi chybí ruka." Tyto atribuce jsou velice často naprosto mylné. Ta holka ho třeba odmítá kvůli tomu, že on je více flexibilní než ona. Ona třeba podvědomě vyhledává ty partnery, kteří jsou autoritativní, kteří vědí, co chtějí, a o které se ona může jaksí opřít. U něho ten pocit nemá, a tak zůstává jen kamarádem...

Nyní stačí si místo nenarostlé ruky vložit černou kůži a již vidíme, s jakými otázkami se perou děti v NRP. Ukažme si to na emailu náhradní matky o Zdeňce (majoritní etnikum) a Lence (Romka):

Minulý týden přišla Zdeňka s tím, že má zprávu na mobilu od nějakého Pepy, že prý chce kontakt na Lenku (romský původ), že je někde viděl na koncertě a že by se s ní chtěl setkat. Lenka z toho byla

překvapená, vůbec netušila, o koho může jít, pak si několikrát volali a nakonec se domluvili, že v sobotu přijede Pepa sem.

Obě holky se tedy patřičně vyfikly, vyrazily na rande a Lenka z toho byla očividně vykořeněná a nervózní. Když se pak vrátily, viděla jsem, že je Lenka zamklá, a když jsem se ptala Zdeňky na Pepu, prý je to "désnej buran" a je s ním nuda.

Zdeňka se s ním nebavila vůbec a Lenka jen ze zdvořilosti. Ukázalo se totiž, že Pepa minil úplně jinou Lenku! :-) No co, to se přeci stává... Jenomže pak když šly holky spát a já už taky ležela, najednou slyším řev, prásknutí dveřma a Lenka se s peřinou stěhuje do obýváku. Chvilí nesrozumitelně, leč hlasitě nadávala, a pak se rozbrečela. Šla jsem k ní, co se děje a ona, že ji Zdeňka nechápe, že ji chtěla jenom obejmout a Zdeňka ji odstrčila, že Zdeňka je pořád obletovaná kluky a o ni nikdo ani nezakopne. A **zase ji začala nadávat do černejch tlam** apod. a poslala mě pryč...

Druhý den, když jsme byly se Zdeňkou samy, řekla mi, že prý jednou Lenka v opilosti řekla, že by moc chtěla mít normální vztah a jednou dítě...

9 Příklad: Jsem černá tlama!

Seznamování jsou vždy nervy. Pepa a Lenka se možná k sobě naprosto ideálně hodí, ale bohužel na prvním rande jsou oba nervózní až běda. Tedy pokud něčemu tento neúspěch připsat, tzn. atribuovat, tak především nervozitě a stresu - potřebě útěku. Nicméně Lenka má jediné vysvětlení: "Pepa mě nechce, protože jsem černá huba." Jak vidíme, rasově motivované interpretace a atribuce jsou problém nejen žadatelů a profesionálů, ale co hůř, i dětí. Kromě této atribuce, která definuje identitu Lenky, vidíme v příkladu i zřetelnou sebenávist.

Rodiče by si měli ještě všimnout neschopnosti přijmout citovou podporu od matky ("a poslala mě pryč..."). To je vlastnost zejména puberty, adolescence a dospělosti. Tyto děti odmítají pomoc rodičů, protože jejich vývojovým úkolem je přeci se od rodičů odpoutat. Přijmout pomoc by znamenalo zůstat na nich pasivně závislí. Žadatelé o NRP se výrazně liší v této schopnosti pracovat s dětmi v tomto věku i přes tuto citovou distanci. Někteří, například vedoucí skautských oddílů, to dokáží dokonale. V jiných případech to dopadá katastrofálně, viz příklad 16.

3) Rasové stereotypy a heuristiky. Heuristika je z řeckého slova "nalézám" a označuje umění s omezeným věděním a s málem času najít dobrá řešení (<http://de.wikipedia.org/wiki/Heuristik>). Heuristická doporučení tedy vycházejí z nápadných znaků a neúplných informací. Dávají návody, které nevedou zaručeně k cíli, ale jen zvyšují pravděpodobnost úspěchu či zmenšují pravděpodobnost neúspěchu.

Vzhledem k omezené kapacitě lidské mysli a inteligence se bez nich lidé neobejdou, například z jedné či dvou dobrých či špatných zkušeností posuzujeme, zda je lepší Lidl, Tesco či Penny Market. Bohužel jakmile aplikujeme tento způsob myšlení na rasy, národnosti (etnik) či náboženství dostáváme myšlenkové postupy, které se označují za rasismus, xenofobii, náboženskou nesnášenlivost ap. Právě proto, že se jedná o přirozený způsob uvažování, není tento druh rasismu vykořenitelný. Prostě když člověk má ve své blízkosti dva známé, které okradli Romové, pak z toho zákonitě udělá heuristické pravidlo, že jakmile vidím Roma, dám si pozor na peněženku. Stejně totiž uvažuje, když si dvakrát chtěl koupit pomeranče v nějakém obchodáku, dvakrát byly nahnilé, stejným mechanismem z toho odvodí pravidlo, že ho do toho obchodu nedostanou ani párem koní. Není divu, že se pak mívá účinkem všechny výzvy, aby se negeneralizovalo, nepaušalizovalo, neškatulkovalo ap.

Pokud člověk podlehe manipulacím, což krádež či nevýhodný obchod je, vytváří si vůči danému protějšku tzv. *antimanipulativní obrany*. Prostě rezervy pro případ, že by mohl být opět napálen či oklamán. Pro děti v NRP je to ale velká překážka v uplatnění v běžném životě. Protože vstupují do světa, kde jsou excesivně testované.

Rom se vždy musí znovu a znovu osvědčovat. Nikdy ho nepřijmou ihned a bezprostředně. V práci se musela nejdříve jako Romka osvědčit, že nekrade. Zaměstnanci městského úřadu nechávali zpočátku úmyslně volně ležet peníze ve svých kancelářích, aby otestovali, zda si je vezme nebo ne.

Na VOŠ sociálně právní nemá G. (Romka) velké problémy s bílými spolužáky, ale stále cítí, že je jiná. Začali se s ní bavit, až když se „osvědčila“, tj. ne ihned tak jako mezi sebou, ale až poté, co zjistili, že je G. normální slušná holka jako kdokoliv z nich. Tato nutnost v jakémkoli novém kolektivu se znovu a znovu osvědčovat je velmi nepříjemná. „Kamkoliv přijdu, musím ukázat, jaká jsem, než mě přijmou.“ Kvůli tomu nechodila do hudební školy, čehož nyní lituje. (Štádlarová 2003)

10 Příklad: Nevyhnutná povinnost neustále se osvědčovat

Když si majoritní žadatelé berou romské dítě, považují za dostatečné, když řeknou: "Nám nevadí, že je Rom. My nejsme rasisti. My ho vychováváme jako vlastní dítě." To je samozřejmě dobře, ale bohužel rovnostářský přístup nestačí, ba přímo škodí. Romské dítě vstupuje do světa, který je jiný pro majoritní či romské dítě. Musí být proto explicitně připraveno na to, že mezi ním a novým kolektivem bude mnohem větší bariéra a zeď. Nemá cenu se moc bavit o tom, zda je to správné či ne, zda je to spravedlivé či ne. Má cenu se bavit o tom, že to tak je a že se na to musí připravit. To je úkol náhradních rodičů. Pokud ho budou vychovávat v okázale rovnostářském prostředí ala "nám nevadí, že je Rom", tak mu ublíží, protože ho nepřipraví na rány, které nevyhnutelně dostane.

Jsem pěstounkou, máme tři romské děti. Nejstarší je velmi nadaný, velmi dobře se učí, věnuje hudbě, chce jít studovat konzervatoř. Popíral svou identitu, dnes je skoro v 15 letech vyrovnán s tím, že cikán. Ve škole měl problémy jednou, řešeno učiteli. Naštěstí je většina dětí doma podporována v tom, aby hodnotily lidi podle chování a ne podle barvy pleti. Tak se ho zastali i spolužáci. Ale jít nakupovat do Tesca, kdy za ním pravidelně chodí ochranka, je velmi stresující. Vím, že tam dělají doslova nájezdy celé rodiny, ale je děs přijít a sledovat, jak se na něj někdo ihned nalepí. U holky jsme se setkali s diskriminací naruby, aby nebyli kritizováni Bruselem, že další romské dítě končí v praktické (zvláštní) škole, narvali nám holku do základky. Prošli jsme si peklem, byla horší než Vietnavec, co neuměl česky. Po půl roce přerazena, posouzena SPC, klinickým psychologem apod. Dnes je v praktické škole spokojená a hlavně pracuje - byť v rámci svých možností. Prostě vysokou nevystuduje.

11 Příklad: S ochrankou v patách

O tom, jak se náhradní dítě vypořádá se svým osudem, rozhodují následující faktory, které bych seřadil od nejdůležitějšího k méně závažným takto:

- a) mírná, nekonfliktní povaha
- b) co nejkratší pobyt v ústavu či co nejmenší ranná traumata (mírná rodinná výchova krotí horké hlavy)
- c) vyšší inteligence (chápe zákonitosti světa, kde žije)
- d) etnikum

Tímto nechci říci, že etnikum není důležité, ale mít mírnou až flegmatickou povahu je větší výhra než se narodit jako člen majoritní společnosti či mít nadprůměrnou inteligenci (viz výše případ Nifesta). I tato zkušenost z NRP neodpovídá laickému očekávání, které zpravidla nadhodnocuje etnikum a inteligenci.

Drogová atribuce

Kromě rasových atribucí jsou v NRP časté i atribuce drogové: "Prosím vás, co byste čekali, vždyť ta její máma byla závislá na drogách..." Ano, existují dědičné psychické poruchy či i prosté temperamenty, které mají lidi sklon kompenzovat pomocí určitých drog. Proto každá droga má specifický okruh konzumentů. Ale to nic nemění na faktu, že většina konzumentů drog reaguje na traumata z dětství.

Zcela zdravé dítě mělo krásné dětství do sedmi let, jenže pak přišel rozvod rodičů a válka o ně, všechno šlo dolů kopcem - od prospěchu ve škole až po vztahy s kamarády. Špatná parta, drogy, krádeže, prostituce, jejíž výsledkem bylo nechtěné dítě, které skončilo v NRP. Ano, máma byla závislá na drogách, ale předpokládáme, že při narození měla geny dobré. Její dítě, pokud by nemělo predispozici k drogám po neznámém otci, tak matčina pozdější zkušenost s drogou nemohla její geny nikterak ovlivnit. O genech, které později předáme našim dětem, se totiž rozhodlo asi v šestém týdnu těhotenství, kdy jsme byli malinké embryo. Tehdy se odštěpila somatická a germinální vývojová linie, tzn. vývoj těla a pohlavních orgánů šel každý svou oddělenou cestou. Pozdější zkušenost matky s drogou již nemění DNA a geny předávané dítěti. To mohlo být nanejvýš drogami poškozeno v děloze.

Toto je dnešní přístup k dědičnosti u savců - s lamarckistickou dědičností se nepočítá, tzn. jedinec po narození už nemůže změnit geny, které předá svým dětem. Přesto najdeme profesionály, kteří z drogové závislosti rodičů sebejistě odvozují nesmyslné závěry o budoucím charakteru dětí. Zejména ústavům se tento druh omylu hodí, protože pomocí drogové atribuce mohou omlouvat či kamuflovat citovou deprivaci dětí, kterou jim způsobuje nevhodné prostředí ústavů.

12 Obrázek: Rasismus je většinou podvědomý

Podobně jako sebenávist, tak i rasismus patří mezi jevy, které jsou většinou nevědomé. Z psychických obran, které drží tyto jevy mimo vědomí, je to u rasismu nejčastěji prosté popření ("My nejsme rasisti!"), ale u sebenávisti to bývá projekce ("Já se mám rád až moc, ale druzí mě nemají rádi."). Žadatelé většinou o sobě tvrdí, že nejsou rasisti, protože rasově motivované chování nepovažují za rasismus, podobně jako alkoholici nepovažují pivo za alkohol. Bohužel právě rasově motivované chování, atribuce, interpretace, stereotypy a heuristiky nám nejvíce devastují děti v NRP, zejména v době dospívání.

Univerzální vysvětlovací rámec

Pokud je v minulosti nějaká výrazná událost či jev, lidé mají následně tendenci jakoukoli událost svého života od ní vysvětlovat a odvozovat. To je univerzální vysvětlovací rámec čili univerzální kauzální atribuce. Netřeba dodávat, že jsou velmi často nesmyslné.

Když se zjistilo, že v třebičské nemocnici dvěma rodinám zaměnili dvě novorozeňata, volali novináři s dotazem, jestli si mají rodiče děti vyměnit nebo ne. Bohužel z psychologického hlediska neexistuje jednoznačné řešení. Záleží jen na tom, jak to nakonec dopadne. Představme si například, že to s nějakou z těch holčiček později špatně dopadne, že třeba v sedmnácti letech skončí na drogách. Vysvětlení bude podobné, ať si ji rodiče v jednom roce vymění či ne. V případě výměny budou říkat: "Je to jasné, to je tím, že jsi rok vyrůstala u těch cizích lidí. Vždyť i psychologové říkají, že ten první rok je nejdůležitější." Když si rodiče holky zpět nevymění, tak podobně uslyšíme: "Je to jasné, to je tím, že jsme tě nazpátek nevyměnili. Ty prostě nejsi naše krev, naše geny. Vždyť i psychologové říkají, že s geny určují chování z 86 %..." Prostě ať udělají cokoli, tak případný neúspěch se připisuje, atribuuje, nejvýraznější události v minulosti či nejnápadnějšímu rozdílu. Takto funguje univerzální vysvětlovací rámec.

13 Příklad: Univerzální vysvětlovací rámec u zaměněných dětí z třebičské nemocnice

Z velké, nápadné události v minulosti je možno "odvozovat" cokoli a argumentace vždy zní "logicky". Podobně jako Lenka v předchozím případě všechny své neúspěchy odvozuje od své černé kůže.

Pokud se dva lidé liší v rase, pak univerzální vysvětlovací rámec je právě rasa. Proč Romové kradou? Protože to mají v genech. Pokud měl člověk v minulosti rakovinu, má pak sklon všechno vysvětlovat a vztahovat k ní. U NRP je nejnápadnější právě fakt, že náhradní rodiče dané dítě neporodili. Od toho faktu se pak odvozuje každý neúspěch, a to jak na straně rodičů, tak na straně dětí. Proč mi tito rodiče nerozumí? Protože to nejsou moji rodiče. Ale vždyť i mnoho vlastních dětí si říká větu: "To snad nemohu být moji rodiče!?" Stejně argumentují náhradní rodiče: "Tyhle problémy bychom s vlastním dítětem neměli..."

Problém univerzálního vysvětlovacího rámce je, že laikovi zní logicky a pochopitelně. Stačí být jen trochu nepoctivý a ledabylý v uvažování, což většina lidí je, a všechny ty nesmysly se jeví jako naprosto neprůstředný logický sled argumentů. Tím spíš se vyplácí rodičům, když děti vedou k poctivému uvažování a vyhýbají se lžím a polopravdám, jak to jen jde. Bohužel to není přirozený trend náhradních rodičů. Naopak,

mezi náhradními rodiči se například v poslední době rozšířila jedna lež. Když adoptují dítě, tak mu sice řeknou, že je adoptované, ale zároveň mu začnou tvrdit, že jeho biologickou matkou je jejich matka, tedy jeho babička, která případně umřela. Přitom každý, kdo zná trochu psychologii, tak ví, že jsou to právě babičky, které adoptují vnuky, když rodiče selhávají, ale že to opravdu nebývá naopak. I když táta má manželku ve věku dcery a děti ve věku vnoučat, tak je nikdo neadoptuje. Všichni taky vědí, že matky přestávají být plodné okolo 45 let. Mají tedy habaděj času případné dítě vychovat, když umírají okolo 85 let... Jak dlouho chtějí náhradní rodiče s touto lží vydržet? Jestliže děti vycvičí, aby uměly samy sebe obelhávat a nalhávat si libivé polopravdy, proč by si pak děti nezačaly namlouvat, že u biologických rodičů by jim bylo líp? Proč mají věřit pololžím náhradních rodičů a nevěřit pololžím biologických rodičů?

Poctivost a exaktnost v myšlení je též záruka úspěchu v psychologické práci. Možná vzpomínáte na sestry Mauerovy, které se nechvalně proslavily v Kuřimské kauze. V té nešlo jen o týrání dětí, ale i NRP. Proto je psychologické vyšetření v NRP tak důležité, i když není samozřejmě samospasitelné. Ta kauza pro mne začala, aniž bych to sám věděl, dlouho před tím, než s ní přišli novináři. Šéfová mi dala na stůl k posouzení povídání o tom, jak jedna rodina chce zlegalizovat 12letou holku, kterou celé dětství v ústraní vychovávala babička. Celý příběh byl zcela logicky a přesvědčivě napsán: Parta feťáků se pohybovala okolo bytu babičky a poprosili ji, aby se jim postarala o tajně narozenou malou dcerušku. Pak se za nimi zavřela země a babička o nich víckrát neslyšela. Tak potajmu vychovávala jako dceru, až to bylo neúnosné, tak její dcery začaly obcházet úřady, aby zlegalizovaly existenci tajuplné Aničky, kterou tehdy chtěly osvojit. Mně tehdy zarazilo několik jevů. Především krásný, přesvědčivý, až trochu schématický příběh. To už jsem několikrát viděl u inteligentních lhářů. (Konec konců posuďte sami na <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/anicka.htm>.) Dále fetující matky se takto nechovají. Ano, když jsou v rauši či mají abstinenční příznaky, tak samozřejmě dítě jde stranou, ale jakmile se trochu zmotoří, zase mají o dítě zájem. Vždyť o ně bojují dlouhá léta, i když jim je sociální pracovnice seberou. Třetí podezřelou věcí bylo, že babička to nešla hlásit po roce na sociálku. To by ale neudělala, kdyby kryla své vnouče, třeba kdyby dcera byla nechtěně těhotná na střední škole. To tehdy byla moje první pracovní hypotéza, ale jak ukázal pozdější vývoj událostí, celé to bylo mnohem složitější. Každopádně jsem tehdy říkal šéfově, že bych jim nevěřil ani slovo, že sice nevím, jak to bylo, ale jistě to nebylo tak, jak to ony na tom papíru popisovaly.

14 Příklad: Jak se v Kuřimské kauze měla osvojovat Anička

I v tomto příkladu byl zřetelný univerzální vysvětlovací rámec, který zněl zcela logicky a na první pohled přesvědčivě. Jedinou obranou proti falešným vysvětlovacím rámcům je především vnitřní poctivost a vnější pravdomluvnost, a to nejen u druhých lidí, ale především u sebe a u našich dětí. Celý svět vám ochotně uvěří, že výchova náhradních dětí selhala kvůli jejich špatným genům. Problém je v tom, abyste tomu uvěřili i vy. Bolestnou pravdou je, že i v normálních rodinách selže výchova velkého procenta dětí. Jen se o tom kulantně nemluví.

Z reakce na novinový článek: "Už je to dost dávno, kdy jsem se skutečně zasmál nad článkem o dětské problematice. Velmi mě pobavila část věty: 'Co s paní ředitelkou kojeneckého ústavu, když ona dává dětem tak úžasnou péči, až se všechny rozkývají?!' Bohužel je to tragikomicky přesné a výstižné! Já a moje manželka jsme před dvěma lety adoptovali klučinu, kterému v té době byl rok a půl. Po dobu asi dvou až tří měsíců se každý večer klučina uspával tím, že se KÝVAL. A nechtěl se chovat. A byly mu nepříjemné i naše doteky atd. Nyní je vše v pořádku..."

15 Příklad: Univerzální výkladový rámec při demagogickém argumentování

Jiný druh univerzálního vysvětlovacího rámce vidíme u vedoucích kojeneckých ústavů. Ti říkají, že svěřené děti jsou na tom tak špatně, protože mají geny prostitutek a drogově závislých. Tím se snaží zakamuflovat následky ústavní deprivace. Jenže co je to za geny, které se najednou změní, když dáme dítě do náhradní rodiny? Bohužel i zde to zní laikovi logicky - jasně, že se kývají, když mají špatné geny prostitutek a narkomanů... Zde popsané kývání je uspávací rituál, který se u dětí objevuje před spánkem. Ale kývání ze strany na stranu během dne je autostimulační reakce na citovou deprivaci. Kýváním děti dráždí statokineticke ústrojí ve středním uchu, a tak si vyrábějí podněty, které jim chybí díky nedostatku citů od rodičů.

Jak se liší strádání malých a starších dětí bez rodičů?

Žadatele v praxi zarazí rozdíl v prožívání citů u mladších a starších dětí. Zdroj deprivace malých dětí je především chybějící citová opora. Rodiče jim chybí především citově a podněťově - nepřítomnost rodičovské postavy, nedostatek stimulů, stres z nepřítomnosti ochranného objektu. Na tyto děti je nastavená většina

náhradních i biologických rodičů. Vnímají je jako roztomilé, nezáladné, protože své názory a city vyjadřují přímočaře.

Bohužel od prepuberty se začíná silně formovat identita dítěte. City k rodičům už nejsou tak důležité. Dítě začíná žít ve svém světě. Rodiče potřebuje jako zdroj neotřelých pohledů na svět, které by je samy nenapadly. S rodiči či jinými dospělými rádo diskutuje a konzultuje životní zkušenosti, pokud jsou ty debaty bez zbytečného vyčítání a kritiky. Přibližně do třiceti let tyto děti-dospělí budou postupně budovat svou identitu. Odpověď na otázky - kdo jsem, odkud přicházím a kam jdu. Tyto otázky jsou Achillovou patou nejen náhradních dětí, ale postihují plošně celou mladou generaci díky rostoucímu rozštěpu mezi biologickou a psychologickou plodností. Děti biologicky dospívají ve 13 letech, na založení rodiny se cítí zralé okolo 30 let. Juvenilní mezidobí "o ničem" je ničím, protože energie mají přehršel, ale nejsou nic a vidí, že dlouho ještě budou.

Přijela 13letá holka z DD k hostitelům na návštěvu. Hostitelka očekávala, že holka s ní bude sdílet city, čas a bude si s ní povídat, jenže ta se zavřela do pokojíčku s počítačem. Další návštěvy hostitelka uraženě odmítla s tím, že ona nikomu služku dělat nebude. Evidentně byla nastavená na mladší věkovou kategorii, i když tuto holku si s manželem aktivně vyhledali. Zejména žadatelka s ní neuměla komunikovat a zbytečně jí vyčítala. Holka se pak zavírala do pokojíčku.

16 Příklad: Žadatelé jsou nastaveni na "poskytování citů"

Práce pěstounů na přechodnou dobu se liší od jiných typů NRP často především v tomto detailu. Malé děti žádají od rodičů především city a tělesnou blízkost. Od puberty naopak děti od rodičů vyžadují inspiraci a intelektuální podněty (nekonečné rozhovory). O city stojí jen v občas, když se u nich objevuje tzv. regresivní chování.

Umět najít identitu je tedy nejen umění, ale též předpokládá i notnou dávku štěstí. U biologických rodičů neznalost ještě není katastrofická, ale u náhradních rodičů vede často ke špatným koncům právě proto, že jejich náhradní děti mají hledání identity mnohem těžší a náhradní rodiče je v tom nechávají zcela bez pomoci, protože říkají: "Já nejsem rasista. Já nemám nic proti Vietnamcům. My ho prostě vychováváme jako vlastní dítě." Ta věta vypadá bezchybně logicky, ale stačí si do ní místo NRP dosadit bezlepkovou dietu a hned uvidíme, jak je absurdní. Jestliže je dítě na bezlepkové dietě, pak právě proto ho nemohou vychovávat stejně jako tři předcházející! Podobně výroky: "nechovám žádnou zášť vůči lidem na bezlepkové dietě" se též ukáží v celé své trapné naivitě, protože dítěti s touto dietou vůbec nepomohou. Ono potřebuje, aby s ním rodič jeho nelehký osud naopak z části snášel. Nyní si do předchozích vět dosadte NRP a uvidíte, kde je zakopaný pes, když hledáme příčiny nezdaru dětí v NRP okolo puberty.

Milý Bože,
já jsem adop-
tovaný. Je to
stejně jako
kdybch byl
opravdic ký ?

Jinda

17 Příklad: Otázky, které normální děti nemusejí řešit

Kdo tím neprošel, těžko si představí počet otázek, které musejí náhradní děti řešit. I když nám mnohdy připadají absurdní, musíme jim pomoci je vyřešit.

Měníci se identita je typická pro pubertu. Dívčím najednou rostou prsa a ochlupení, chlapci mutují. Všichni najednou zažijí prazvláštní pocity, pro které nemají slova. Ty se začnou postupně párovat s těmi, které občas slyšovali od dospělých, ale nerozuměli jim: být teplý, udělat se z něčeho atd. Děti si dále najednou

uvědomí, že i když rodiče jsou nějací, tak na světě je mnoho další možností. To, že rodiče chodí oblékáni jako předpotopní příšery, ještě neznamená, že neexistuje dalších tisíc dalších způsobů, jak se člověk může obléknout jako prekambrijská příšera. To dítě v tomto věku musí vyzkoušet. Který styl oblékání, chování ap. mu nejlépe sedí. Mnoho psů zajícova smrt, říká přísloví, mnoho možností rovná se přetížená hlava. Přetížená hlava rovná se neurotické příznaky, poruchy identity, poruchy chování atd.

Poruchy identity v praxi

Vždy, když uvažujeme o odebrání dítěte biologickým rodičům, musíme myslet nejen na přítomnost, že odstraníme citové strádání v raném věku či materiální nedostatky v domácnosti, ale pamatovat musíme i na budoucnost, totiž že vytvoříme poruchy identity v pubertě či adolescenci. Bohužel dosud neexistuje žádné objektivní měřítko, jak posoudit, které utrpení bude větší - porucha identity nebo citová deprivace? Všichni to posuzují citem - od soudců, přes psychology, až po sociální pracovníce. Většinou to je tak, že jeden profesionál se kloní k jednomu stylu a druhý k druhému. Že je člověk extrémista a zřejmě podceňuje druhý aspekt úvahy, se pozná jen z praxe. Například pokud sociální pracovníce příliš často odebírá děti z biologické rodiny a nebo naopak za svou kariéru nikdy dítě neodebrala. Oba extrémní svědčí, že tak často (ne)činní na úkor dětí.

Petr byl Lenčin kamarád, možná něco málo víc – znají se od dětství a mají podobný osud, jsou stejně staří. Petr přišel do adopce v našem městě ve stejný rok, pár týdnů před Lenkou. Sedával v kostele se svou adoptivní maminkou v lavici před námi. Později je společně s Lenkou vozil pan farář ministrovat po filiálkách. Když chodil asi do druhé třídy, jeho adoptivní otec náhle zemřel, takže vyrůstal dál taky jenom s matkou. Ta ale nevydržela jeho časté průšvihy (dluhy, automaty ap.) a vyhodila ho z domu, takže teď žije v pronajaté garsonce a pracuje jako kuchař. Nedávno vyhrál v ruletě 40 tisíc a koupil si ojeté auto, ve kterém, ač nemá řidičák, stále úspěšně jezdí. Lenka o něm říká, že je to její „brácha“.

Šla jsem nedávno se psem a potkala Petra. Zeptala jsem se ho, jak se má a zda už má řidičák. Řekl, že ne, ale prý jezdí v pohodě dál, dokonce že byl navštívit i svou rodinu v Náchodě. „Jak to, svou rodinu v Náchodě?“ zeptala jsem se.

Dostalo se mi odpovědi, že do svých třech let žil se svou rodinou, než ho dali do děčáku, a dokonce že si pamatuje na ten barák, kde bydleli, tak je jel navštívit. A jestli chce, že mi ukáže fotky. Šel do auta a přinesl několik černobílých fotek, na kterých byl jako mimino v peřince se svou bio-matkou, u narozeninových dortů, s babičkou a dědou, s tetou... Vypadalo to, že žil v docela normální, slušné rodině. Jeho bio-matka je ale brzy potom, co se Petr narodil, opustila, utekla neznámo kam. Táta si našel jinou partnerku. Ta se o Petra nějaký čas starala, ale když přišly další děti, nějak to nezvládala, a tak ho dali k babičce a dědovi. Na ty si prý Petr nejvíce pamatoval. Jenže se stalo, že děda zcela oslepl, a babička péči o něj a ještě o Petra nezvládla, takže Petr skončil v děčáku.

Paradoxně ho prý první poznal slepý dědeček, a nejdéle to trvalo tátovi, kterému podle fotek Petr jako by z oka vypadl. Šestnáctileté sestřičce se prý moc líbil, takže mu pořád píše a chce za ním přijet...

Přišla jsem domů a říkám Lence, že jsem potkala Petra a že byl v Náchodě za rodinou. Když jsem se zmínila o fotkách, co mi ukazoval, Lenka najednou ztuhla a pak se hrozně rozběčela. Říkala, že mu moc závidí, hlavně ty fotky. Že ona žádné nemá, že jako by těch prvních pět let ani nežila, že prý je jen „vyšukanej bastard“... Mrzelo mě, že jsem o tom vůbec začala mluvit. Netušila jsem, že ji to tak vezme, že je to pro ni tolik bolestivé téma.

Tak jsme si nakonec pobřečely obě. No, ale večer, když se uklidnila, se mě sama ptala na podrobnosti o té Petrově rodině...

Nevím, jestli Lenka někdy svou bio rodinu objeví. Ona totiž máloco dokáže dovést do konce. Já ji sice můžu pomoci, ale nemůžu a ani nechci všechno dělat za ni, dyť už je dospělá...

18 Příklad: Matku mrzelo, že o tom začala mluvit. Neměla to dělat?

Ať na tu otázku odpovíte jakkoli, všimněte si jiné matčiny věty: "Netušila jsem, že ji to tak vezme." Ano, tyto děti se podobají minovému poli. Minové pole je krásná rozkvetlá, voňavá louka, která jako by zvala kolemjdoucí k odpočinku. Bohužel občas nečekaně vybuchuje. Proč vybuchuje?

Bohužel u Lenky byl začátek obzvlášť nešťastný. Lenka přichází k samožadatelce v šesti letech a dívají se jednou spolu na film. Tam je nějaká milostná scéna a tato šestiletá dívenka říká: "Ten kluk strká ty holce pindíka do škatulky." Následným vyšetřováním se zjistilo, co se vlastně v tom DD dělo. Lenka byla do svých šesti let mnohonásobně znásilněna v dětském domově asi 17letým klukem. Její největší štěstí bylo, že si ji vzala tato samožadatelka, která ji ale dostala podle pravidla - čím problémovější dítě, tím spíš ho dáme samožadatelce, která to má už takto těžké. Logiku to má zřejmě zvrácenou: Nebude nám líto, když to špatně dopadne.

To však nic nemění na tom, že až na mané a vytěšňované vzpomínky dospělá Lenka ani netuší, co se s ní dělo do tohoto věku. Není tedy divu, že má pocit, že na rozdíl od jiných dětí ona je jen "vyšukaný bastard". Přitom na tomto příkladu vidíme, jak málo stačí Petrovi, aby si zrekonstruoval obraz své minulosti - pár černobílých fotek. Proto by všichni náhradní rodiče měli znát techniku **Knihy života**, kterou nabízí v podobě příručky MPSV, Natama a jiné organizace. Tato technika pomáhá rekonstruovat to, co často vidíme i u normálních dětí, totiž prohlížení rodinných alb. Kdyby Lenka měla pět černobílých fotek, dal by se z toho zrekonstruovat příběh jejího života, který ji pokryje otázkou: "Odkud, Lenko, přicházíš?" Když nechceme souhlasit s jejím přesvědčením, že je "vyšukaný bastard", co jí tedy máme říci?

Kolektivní identita

Stejně jako osobní identita, mentální reprezentace sama sebe, vzniká pomocí výroků o sobě ("já jsem, mám..."), tak vzniká i kolektivní identita jako výrok o sobě coby skupině:

My jsme ti, kteří jsou... či máme...

Podobně jako u individuální identity i zde kolektivní identitě napomáhají výroky okolí. Většinová populace sice od Romů a jiných menšin očekává asimilaci, ale bohužel neuvědomuje si, že právě svým chováním a výroky tuto identitu znemožňuje. Společná kolektivní identita je totiž podmínkou nutnou pro asimilaci do majoritní společnosti. Když tedy neexistuje či je znemožněna kolektivní identita, pak se nemohou Romové ani asimilovat. Náhradní rodiče tedy musejí aktivně připravovat děti na to, že se dostanou do situací, kde je budou stereotypně odmítat a házet do jednoho pytle s lidmi, se kterými mají jinak pramálo společného.

Příklad 1

Poté, co Češi vyhráli hokejové mistrovství světa v Naganu, romská dívka spolu s ostatními dětmi z pražského sídliště vesele a hlasitě cestou do školy skandovala: „Naši kluci vyhráli! Naši jsou mistři!“ Před školou ji zastavili spolužáci a zakázali jí skandovat tato hesla s odůvodněním, že přece není Češka a tudíž nemá právo něco takového říkat. (Pape 2007)

Příklad 2

Přijde cikán do hospody, kde sedí plný stůl štamgastů a koukají na fotbal.

Cikán povídá: „Čau, tak jak hrajou naši?“

Jeden štamgast se otočí: "Vaši vůbec nehrajou!"

Chá chá chá... směje se celá hospoda. (Internet)

19 Příklady: Proč nefunguje asimilace

V obou případech vidíme pokus o asimilaci. Oba se chtějí začlenit do obecné kolektivní identity "my jsme vyhráli". Následná reakce okolí oba utvrdí, že asimilace je není možná. "Bílí" je mezi sebe nepustí. Oba budou celý život stát mimo. Ano, v obou případech stačí málo - stačí, aby jeden člověk z hospody řekl tomu Romovi: "Karel má blbý hemzy. Samozřejmě hrajeme 2:1. Sedni si tady." Jenže to je čekání na Godota. Náhradní rodiče musí aktivně připravovat děti, že budou celý život takto vytlačováni z kolektivu a nemohou si jen tak jednoduše říci: "Já jsem Čech." Podobně viz příklad 34.

Na podobné křivdy jsou lépe připraveni věřící, protože ti mají celou řadu funkčních doporučení:

- Prosba z Otčenáše: "odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme těm, kteří se provinují proti nám."
- Prosba Ježíše či sv. Štěpána: "Bože, nepřičítej jim tento hřích, neboť nevědí, co činní."
- "Kdo tě udeří na jednu tvář, nastav mu druhou. Kdo po tobě kamenem, ty po něm chlebem."

Výhoda těchto doporučení vychází z toho, že člověka vyvarují zbytečných konfliktů a umožňují mu optimálně fungovat i v těch situacích, kdy je ztrátový. Unést pocit, že je v mínusu, že je mu křivděno, ale zbytečně to nerozpatlávat, přenést se přes to a jít dál, aniž by si to neustále přehrával ve fantazii.

Pokud náhradní rodiče nejsou věřící, je těžší najít nějakou funkční radu. Obecná morálka reaguje stylem - naštvat se na ně, oplácet jim stejnou měrou, urazit se, nebavit se s nimi ap. I když mírné zvýšení mezilidské vzdálenosti může pomoci, přesto obecně tato doporučení nejsou tak účinná, neboť zdůrazňují hrdost, uražené ego, které zde není příliš funkční. Postoj k rasismu přijatelný jak pro věřící i nevěřící by šel odvodit od Hippokratovy lékařské přísahy.

Zdravý postoj k rasismu: "Především neškodím!"

Protože rasové motivy vznikají spontánně, není možné se od nich oprostit, ať jsme na straně křivdicích či obětí. Přesto existuje doporučení pro všechny zúčastněné strany, a to řídit se Hippokratovou lékařskou zásadou: "Především neškodím. Primum non noceo."

Když lékař stojí nad pacientem, ne vždy je schopen mu pomoci, ale v jednom by měl mít jasno - že to nebyl on, kdo pacientu uškodil. Stejně tak když obyčejný člověk potká Roma, nemusí se s ním okázale

kamarádit, dávat mu peníze či ho zvat k sobě domů. Ale měl by se chovat vždy tak, aby dotyčný Rom po setkání s ním vyšel stejný nebo dokonce lepší, než jaký byl před setkáním. To se v předchozím případě štamgastů v hospodě nestalo. Z ní odchází Rom zesměšněn a s pravdivým pocitem, že ho vyštípali. Tato zásada nám taky připomíná, že bychom se neměli nechat od kohokoli naivně okrást, vždyť tím ho učiníme horším - umožníme mu stát se zlodějem.

V tomto duchu mohou náhradní rodiče vést děti: "Víš, potkáš za život mnoho hlupáků, kteří tě budou zesměšňovat a ponižovat jen proto, že jsi Rom. Prostě taková je Česká republika v 21. století. Ale pamatuj: Svět je už dost špatný taktó. Tvým úkolem je nedělat ho ještě horším. Pokud možno se s nimi nehádej. Raději vypadni, ať se nedostaneš do žádné rvačky. V životě na tebe čeká mnoho jiných, větší úkolů než vysvětlovat volům, že jsou volové. Volové to z principu špatně chápou. Kdybys šel do kriminálu za ublížení na zdraví, škoda těch let, co můžeš dělat něco užitečnějšího."

Na nádraží v čekárně jsem potkal romskou holčičku s matkou. Vlak mi jel až za hodinu. Holčička koukala, co to mám za počítač. Tak jsem ji posadil vedle sebe a pouštěl jí na počítači různá veselá videa. Její máma se ptala na cestu do Stockholmu, tak jsem jí to vyhledal v jízdním řádu. Přitom jsem si dával pozor na své věci, aby se mi nic neztratilo.

Nevím, jestli máma krade či šlape chodník, nevím, co vyroste s té čtyřleté holčičky... Ale jednu jistotu mám. Z interakce se mnou vyšly obě buď stejné a nebo lepší. To o sobě lidi z předchozího příkladu říci nemohou – ze všech interakcí vyšli popisovaní Romové v horším stavu, než v jakém do nich vstoupili. Avšak pozor - i toto je rasově motivované chování.

Náhradní a dvojí identita

Nejen dětem v NRP, ale i normálním zdravým dospělým se může lehce stát, že získají identitu, kterou nechtějí nebo nemohou unést. Úspěšný manažer s oslnivými vidinami přijde k lékaři a najednou zjišťuje, že má rakovinu plic s poločasem přežití devět měsíců. Vážený občan obce v afektu zavraždí svého nejstaršího syna. Žena zjistí, že její manžel, se kterým žije patnáct let a má tři děti, tráví svůj pracovní život tím, že objíždí homosexuální swinger party a posílá zamilované sms milenci do Kyjeva. To všechno jsou události, které člověku obrátí dosavadní identitu naruby. Unést ji není žádná legrace. Proto první reakcí na takovou informaci je zpravidla šok. Po jeho odeznění se začínají zpracovávat otázky, zda novou nechtěnou identitu není možno nějak obejít. Když to nejde, tak se musejí probrat důsledky plynoucí z nové identity. Neexistuje pravidlo, že nově nabytá identita v poslední fázi smíření bude kvalitnější než ta na začátku. Často se naopak stává, že celý proces člověka zdeformuje a psychicky zmrzačí, podobně jako to vidáváme u rozvodů.

Ani děti v NRP nejsou často schopny unést svou nechtěnou identitu. Tak si zkoušejí namluvit si jinou, náhradní identitu. Ta bývá sice na první pohled hezčí, ale bohužel jaksi nehřeje. Potěmkinovy vesnice byly též krásné, ale tuhé ruské zimy se v nich přečkat nedaly. Zdravá identita se pozná podle toho, že člověka nadnáší, když je mu nejhůř. Identitu totiž nepotřebuje pro dny pohody, ale pro dny nepohody. Je to jako s manželským ano - to není určeno primárně pro krásné zamilované chvíle, ale především krušné chvíle: "Této ženě jsem řekl ano, tak to s ní i doklepu." I zde identita sebe coby manžela pomáhá vydržet situaci, ze které by jinak nejraději co nejrychleji zmizel.

Jak vypadá takový zápas dítěte s vlastní nechtěnou identitou, vidíme v následujícím příkladu.

Hned jak přišla Lenka z děcáku, koukala udiveně na dospělé cikány, které běžně potkávala na ulici. Pamatuju si, jak se mě ptala, jak to, že jsou „hnědí“, když už jsou velkí. V domově jí prý teta říkala, že až vyroste, že se jí kůže napne a bude světlá!!!

Velké problémy pak přinesla škola. Třídní schůzky znamenaly pro mě velké trauma. Vzpomínám, jak první věta učitelky byla: „Je hrozně divoká...“ Jindy zase: „Jednou vás zabije!“ Na evangelické škole v Brně jí dokonce jedna učitelka řekla, že její předek byl asi z pralesa.

Spolužáci ze třídy ji měli celkem rádi, ale od starších puberťáků si často musela vyslechnout různé nadávky a narážky. To pak chtěla, abych s ní chodila ráno do školy a vedla ji přes hřiště za ruku, aby ti posměváčci viděli, že má bílou mámu (a tím pádem je trochu něco lepšího než cigoška!).

Cítila jsem často velké nepochopení, lítost a vztek, a tak jsem se jí snažila všemožně zastávat, s vědomím, jak to má těžké. Nevím ale, jestli jsem to někdy nepřehnala a nebylo to tak trochu rozmazlování. Ona totiž opravdu byla občas obtížně vychovatelná, i když v jádru velice dobrosrdečná. Chápu, že šla často mnohým na nervy, každopádně ale za to až tak moc nemohla... Málodko to chápe, většinou všichni zjednodušují – cikáni holt takoví jsou!

Nakonec je to tak, že Lenka vytrvale odmítá fakt, že je cikánka. Nahrávají jí k tomu někteří kamarádi, kteří ji tvrdí, že jako cikánka nevypadá. Sice jsem jí řekla, že po mámě jistě Romka je, ale vnutil jí to

nemůžu, a ona stále vytrvale odmítá. O cikánech mluví, jako o TĚCH cigoších, kteří se jí naprosto netýkají a dokonce je schopna o nich mluvit i dost hanlivě!

Když tenkrát přišla z děčáku, bylo to na konci totáče, pracovali u nás v textilce Kubánci. Jely jsme s Lenkou jednou autobusem k babičce a oni přistupovali. Byli velice hluční, a když si všimli Lenky, hned šli k ní, mluvili na ní, smáli se a Lenka byla v sedmém nebi. Ona si už na to moc nepamatuje, zná to jenom z mého vyprávění.

O biologickém otci Lenky nic nevíme, ale ona si prostě vzala do hlavy, že je to Kubánek. Říká, že to tak cítí, že romský folklór, písně a tance jí připadají takové „sprosté“, naopak španělské a latinskoamerické rytmy jsou jí hodně blízké. Takže je přesvědčena, že má předky „za mořem“. Cokoli je v televizi nebo v novinách a časopisech o Kubě, ji neobyčejně zajímá, potažmo též Španělsko...

No, já si tak trochu myslím, že to u ní je „radši Kubánek, než nedej Bože cigán!“

20 Příklad: Budování náhradní identity

Lence se podařilo o této identitě přesvědčit skoro celý svět: "Jsem Kubánka." Bohužel jednoho člověka nepřesvědčila - sama sebe. Nalistujte si zpětně příklad 9, jak Lenku balil Pepa. Kdyby tato identita byla pravdivá a Lenka jí sama věřila, mohla by si říci: "Pepa mě nechce. Hm, asi nemá zalíbení v Kubánkách." Jenže ona sama nevěří, že je Kubánka, tak tato těžko vylhaná identita ji nenese na svých křídlech v trudných chvílích. Tehdy si nezačne nadávat do Kubánek, ale do černých tlam a vyšukaných bastardů. Takto zjišťujeme, že Lenka má identity dvě - jednu vylhanou pro hezké chvíle a druhou hnusnou pro trudné. Ta první jí dá velkou práci vybudovat, ale vůbec jí nepomůže, když jí je zle. Ta druhá sice taky není pravdivá, ale ještě ji zadupe do horší deprese, když je jí zle. Nejvíce by jí pomohlo, kdyby v hezkých chvílích byla schopna unést tu méně lichotivou pravdu o sobě a měla jednu identitu pro hezké i trudné chvíle, která by jí i v trudných chvílích udržela alespoň nad vodou.

Identita je to, jak se sami během života poznáváme, tzn. mentální reprezentace sama sebe, a vzniká pomocí výroků o sobě: "(Ne)jsem... (Ne)mám..." Tento výrok se nevyrábí na zakázku, co bychom si přáli, ale nacházíme ho co nejpravdivějším poznáním sama sebe. Vždyť nikdo si nemůže nalhat, že je žirafa. Stejně tak pohořeli i ti homosexuálové, kteří si zkoušeli namluvit, že jsou heterosexuálové. S identitou si nemůžeme dělat, co chceme, a náhradní rodiče musejí pomoci dětem unést svou identitu, ať je hezká nebo ne. Když ji unesou náhradní rodiče, je to předpoklad, aby ji následně unesly i děti. Jestliže rodiče tvrdí dítěti, že není adoptované, že není cikán (viz příklad 4), jak potom můžeme chtít po dítěti, aby uneslo identitu adoptovaného Roma? Když se toho štítí samotní náhradní rodiče, jak k tomu má mít zdravý postoj dítě?

Jestliže si Lenka v příkladu 9 nalhává, že je Kubánka, nijak jí to nepomůže přežít odmítnutí Pepou. Je to stejně nefunkční, jako kdyby si namlouvala, že je žirafa. Aby identita nadnášela v bolestných chvílích, musí korespondovat s jejím viděním světa. Udělala by lépe, kdyby si říkala, že je "vynikající muzikantka, protože my černí máme rytmus v krvi, ať jsme cikáni nebo Kubánci". O tom se už může přesvědčit, protože tento názor jí odkývá mnoho lidí. Mohla by o ní přesvědčit i nervózního Pepu na randeti. Pak si pomocí allocentrické motivace řekne, že úkolem muzikantů je nosit radost lidem. Tato identita černé muzikantky s rytmem v krvi jí dá sílu, aby vydržela depresivní pocity z toho, že jsou na ni lidé ve vlaku sprostí a že se musí zeptat čtyřech lidí, než jí někdo poradí cestu k divadlu atd.

Laická a profesionální terapie dvojí identity a sebenávisti

Když laici vidí u druhých projevy sebenávisti, zkoušejí dotyčným pomoci tak, jak by povzbuzovali malé, třeba pětileté dítě. Tomu když řekneme: "Jajky, ta Lenka je šikovná! Ona uklidila všechny kostky!". Tak malá Lenka nám tento výrok spontánně uvěří a zakomponuje ho do své identity: "Já, Lenka jsem šikovná." Jenže od šesti let výše děti znají teorii mysli, takže tyto výroky pomalu ztrácejí na účinnosti. Laici však nic jiného neumějí, proto tyto výchovné postupy zkoušejí i u adolescentů a dospělých, kde nemají žádnou účinnost. Mají sklon říkat Lence: "Nejsi vyšukanej bastard, ani černá tlama, ale jsi chytrá, šikovná atd." Ta jim suše odvěti: "Víš, co? Dělej si blázný z někoho jinýho!" To je tím, že negativní identita je taky identita a ona pod těmi jednotlivými výroky má konkrétní vzpomínky a prožitky: "Kluci mě nechťej, protože jsem černá huba. Jak mi tohle chcete vyvrátit?" Nyní je třeba počítat s tím, že Lenka má za tímto tvrzením mnoho podobných zkušeností, jako byla ta s Pepou.

Mezitím totiž identita získala symbolickou hodnotu - je příznakem a univerzálním výkladovým rámcem pro jakékoliv selhání. Tito lidé, místo aby zjišťovali skutečné důvody neúspěchu, začnou zvykově rozebírat svůj původ, nebo když jsou unavení, začnou si nadávat do blbců ap. Když známe tuto zákonitost, můžeme ji i obrátit. Když víme, že oheň provází kouř, tak můžeme postupovat naopak - když vidíme kouř, je to pro nás znamení, abychom hledali oheň. To je pak základ případné terapie: Kdykoli děti rozebírají svůj původ, je to

známka, že je jim z nějakého jiného důvodu nedobře. Tedy musíme hledat frustraci, která tyto úvahy spouští. Následovat by měla technika mentálního stopu a rozbor: "Stop! Moment. Co mě ve skutečnosti nyní trápí? Proč zrovna teď a tady zase rozebírám svůj původ?"

Terapeut: Kdy myslíte nejvíc na to, že jste hloupá? (analogicky tlustá, černá huba, smrdím ap.)

Klientka: Já nevím, převážně před zkouškami.

T: Takže, když jiní lidé říkají: "bojím se zkoušky," tak vy říkáte: "Jsem hloupá."

K: Ale já jsem opravdu hloupá...

(Zde je důležité vyhnout se jakékoli debatě na toto téma. Všechny totiž vedou do patu.)

T: To teď není důležité. Mě by zajímalo, kdy si říkáte, že jste hloupá, a zdá se, že si to říkáte právě ve chvíli, kdy si jiní lidé říkají: „Jsem vystresovaný.“ Vaše věta „Jsem hloupá“ může totiž být jiným vyjádřením věty: „Mám strach.“ Takže je otázka, kdy si říkáte větu: „Mám strach.“ Kdy vlastně pociťujete strach, kdy se bojíte?

K: Nevím, já se nikdy ničeho nebojím.

T: To zní divně. Každý se někdy něčeho bojíme. Možná nejste schopna rozlišit mezi dvěma větami: „Jsem hloupá.“ a „Mám strach.“ Obě znamenají pro vás to samé. Ale to je zatím jen hypotéza, kterou si zatím nejsme jisti. Tak to alespoň pozorujte do příštího týdne.

(Tato konverzace v realitě trvá mnohem déle.)

21 Příklad: Kostra analýzy

Psychologie zná termíny se zcela jasnou definicí, u kterých si normální člověk zpravidla nedokáže nic představit. Například hypervigilance - stav zvýšené bdělosti. Většina lidí jím občas prochází, ale tento stav nijak nepojmenovává. Možná by bylo zajímavé zkoumat proč, ale ještě zajímavější je, že se najdou lidé, kteří nedokáží pojmenovat běžné stavy, jako je únava či orgasmus, i když mohou občas mít dokonce i afektivní orgasmy. Zde klientka nezná slovo strach, místo toho vždy přemítá nad svou hloupostí. Úkolem terapie je naučit používat slovo strach či únava v odpovídajících situacích, a tak si přestat nadávat.

Chceme-li děti naučit přesně uvažovat, je třeba být citlivý k jevům, které lidi běžně ignorují. Například není správné, když si dítě nadává. Na místě je otázka: "Proč si tak krutě nadáváš? To se nedělá. Měla by ses sama sobě omluvit." Pokud to sami rodiče neumí u sebe, těžko to naučí své děti.

Dvojitá versus smíšená identita versus asimilace

Žadatelé podléhají libivé představě: "Neměl by si snad každý najít v životě svou identitu, nezávislou na jeho barvě pleti, ale odpovídající jeho cítění a myšlení takovou, jakou si sám vybere?" Vypadá to lákavě a člověk si říká, inu proč ne? Odpověď však zní: Nejde to. Ne že by to nebyla lákavá představa, ale v praxi to nefunguje. Vybájenou identitu můžeme mít pro chvíle pohody - na maškarním plese můžeme jít za žirafu, ale v reálném životě to nefunguje, protože identita je důležitá především pro zvládnání zátěžových situací.

Jakmile má člověk vylhanou či vysněnou identitu, tak o ni nemůže opřít své chování. Jestliže jsem identifikován se svou identitou otce rodiny, čerpám z ní sílu, když se mi nechce do práce, když v noci musím vstát a starat se o děti ap. Je to vědomí: "Kdybych tu nebyl, bylo by řadě lidí na světě mnohem hůř." To je sice lichotivá identita, ale dá velkou námahu, aby byla v korespondenci s mým vnímáním reality, abych se o ní sám přesvědčil. Jestliže se budu přesvědčovat, že jsem žirafa, tak mi to stejně nepomůže, protože stejně nejsem schopen česat třešně jinak než ze žebříku, bez kterého se ale žirafy obejdou.

22 Příklad: Potěmkinova vesnice

Krásně "oblečený" dům pravda vypadá atraktivně, ale má pár nevýhod - oblečení nezabrání, aby do něho neteklo, a z oken není nic vidět. I nepravdivé identity bývají atraktivní, ale stejně nefungují v zátěžových situacích. Laici se mýlí, když si namlouvají, že děti v NRP si mohou zvolit svou identitu. Tu mohou nacházet, rozvíjet, naučit se s ní žít, ale z větší části je jim daná - identita je přeci "poznání sama sebe". Že člověk si nemůže naordinovat identitu, jakou chce, vidíme i u bájevé lhavosti Münchhausenova syndromu, tzv. syndromu barona Prášila, a ze zkušeností homosexuálů.

Nikdo se nerodí s přáním být homosexuál. Naopak, jakmile někdo začne tyto sklony u sebe pozorovat, tak nejprve se snaží je překonat, protože jsou zdrojem nekonečné řady potíží. Tomuto období se říká egodystonní homosexualita. I zde se lidé snaží popřít svou identitu, o které tuší, že je ta skutečná – že se zamilovávají do lidí stejného pohlaví. I zde většinou končí neslavně pokusy vybrat si svobodně tu identitu, kterou bych si přál – zde tu heterosexuální. Pokusy předělat homosexuály jsou neúspěšné a je třeba se naučit s touto identitou žít.

Náhradní rodiče tedy musejí dát pozor, aby dětem nevznikala škodlivá **dvojitá identita**. To je právě případ Lenky, která si 99 % času zkouší namluvit, že je Kubánka. Ale v době neúspěchu ji zradí vlastní hlava - najednou se považuje za špinavého cikána, černou hubu, vyškvaného bastarda ap. Z dopisu pěstounky: "Tak Lenka s tou školou dopadla jak sedlák u Chlumce... :-)) Ted' sice zuří - už není 'Kubánka' ale 'špinavej cigán, kterej nemá vzdělání', - ale ona to snad časem skousne..."

Už jsme si výše ukázali, že v našem prostředí **nevycházejí ani pokusy o asimilaci**. Při té se dítě považuje etnicky za Čecha, i když může mít jiný původ. Nejde to zde díky okolí, které opakovaně dává těmto lidem najevo: "Na to zapomeň! Ty mezi nás nepatříš."

Jediné, co u romských dětí v NRP skutečně funguje, je **smíšená identita**. Ta vzniká, když dítě od malička vychováváme jako Roma – sice si o sobě myslí, že je Rom, ale na druhé straně se umí pohybovat v majoritní společnosti. V praxi se to podobá indiánům v USA: "V jedné ruce hamburger, v druhé Coca-Colu, na hlavě kšiltovku, ale celým srdcem Apač..." Vypadá to jako karikatura, ale je to jediná schůdná cesta pro obě strany – jak pro cestu zachování identity, tak pro cestu jakési asimilace. Podobně probíhá i asimilace vietnamských dětí, kterým sami Vietnamci říkají "banánové děti" - navenek žluté, ale myslí bíle.

Stejně jako Pape níže, v příkladu 34, se domnívám, že dítě nejen může hrát dvě životní role, ale že náhradní rodiče musí své svěřené děti k tomu vést a připravovat, aby to uměly. Nejlepší vzor jsou děti disidentů za bolševika, které rodiče systematicky připravovali na očekávanou srážku s režimem. Například děti Anny Šabatové věděly přesně, co budou dělat, když zazvoní STBáci. Bafnou zakázané knihy, vylezou oknem na střechu, po které přejdou do sousedního baráku. Tam slezou a vyjdou druhým vchodem. Dají si pozor, aby je nikdo nesledoval, a knihy odnesou nějakému rodinnému známému: "Pozor, děti, je to nebezpečné!"

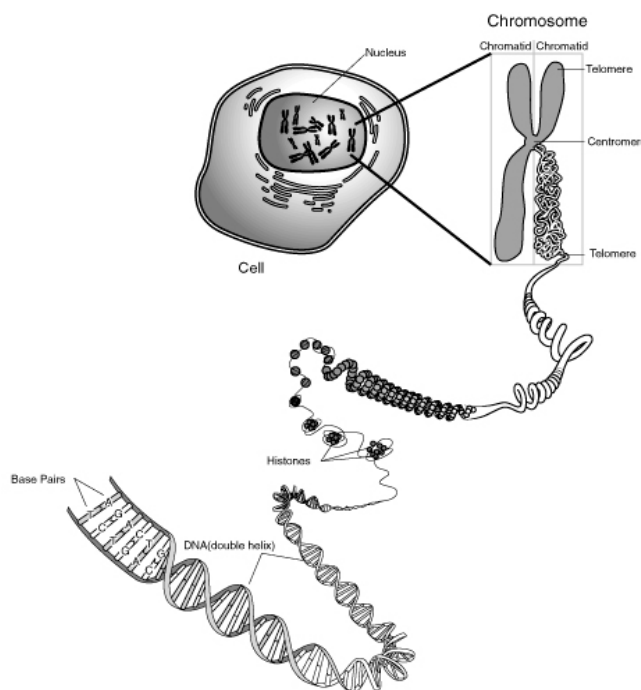
Podobně děti nežádoucích menšin měly za předchozího režimu od rodičů již od deseti let nabířováno, co mají dělat, když je policie či STB předvolá na výslech: "Jsem tu jako obžalovaný, nebo jako svědek?" Jestliže jsem obžalovaný, nemusím vypovídat, mohu lhát, chci svého právníka, chci informovat rodinu atd. Jestliže jsem svědek: "V jaké záležitosti mám svědčit?" Jestliže se jedná o osobu blízkou, nevypovídám. Jestliže se jedná o někoho jiného, nic si nepamatuji..." Když si pak STB vytáhlo o přestávce dítě do ředitelny, tak připravené dítě už vědělo: "Ano ano, to je to, co říkali rodiče. Na to jsem připravený. Ted' jim ukážu, co jsem se naučil." Je tedy třeba, aby náhradní rodiče trénovali náhradní děti na podobné rasistické ústrky a křivdy. Děti to

mnohem lépe zvládnou, když cítí tu vzdálenou podporu rodičů. Ale toto bohužel není běžná praxe náhradních rodičů. Nejběžnější reakce je popření: "Nestrašte, na to raději ani nemyslet."

Konec konců, jak mocná je indoktrinace rodiči, vidíme i při rozvodových válkách. Jedna matka naočkovala tři děti. Ty utekly z domu. Vyhledaly Fond ohrožených dětí a tam zažádaly o azyl. Dlouho odolávaly tlaku, že k tomu debilovi (míněn otec) se nemíní vrátit, že zase utečou. Všimněme si, že tyto děti dokáží snášet na útěku takové útrapy jen díky tomu, že mají v zádech matku a její instrukce. Vždyť i v Africe dětští vojáci bývají ti nejdivočejší a nejkrutější. Jinými slovy, existují psychické nástroje, jak můžeme náhradní děti chránit před ataky okolí. Jde především o budování pevné identity s cílevědomou přípravou na to, že budou v životě diskriminovány. Ochrana dětí pomocí pevné identity je ještě účinnější, když je spojena s vhodnou ideologií a allocentrickou motivací: "Proto jsem se narodil a přišel na tuto zem, abych pomáhal budovat lepší svět."

Genetické rozdíly mezi rasami a pohlavími

S argumentací genetickými rozdíly se setkají náhradní rodiče a děti často. Bohužel je to oblast veskrze demagogická, kde většina lidí o genech nic neví, za to je skálopevně přesvědčená, že je má lepší než cikáni. Právě díky této nevzdělanosti je možno používat geny jako již zmíněný univerzální vysvětlovací rámec, kterým se dá vysvětlit opravdu cokoli, a přesto to zní laickému uchu přesvědčivě. Pokusím se zde naznačit ve stejné trochu demagogickém duchu právě opačné argumenty, které mohou náhradní rodiče a děti používat v podobných nesmyslných debatách.

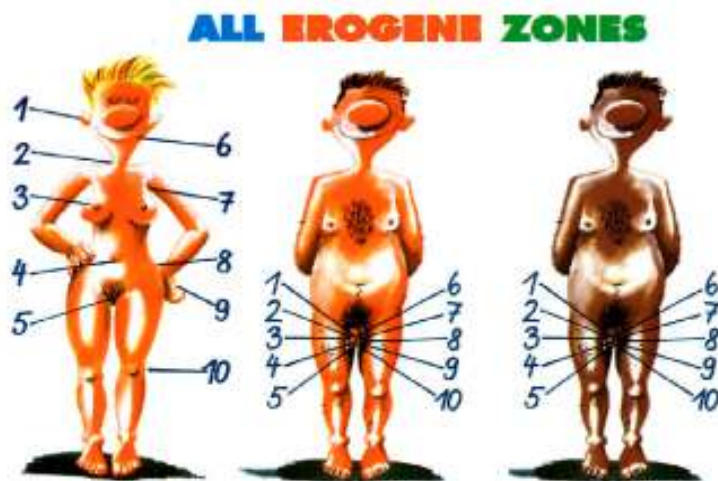
23 Obrázek: Lidská eukaryotní buňka a DNA

Dvořšroubovice DNA je záznamovým médiem buňky. Jsou na ní uloženy genetické informace pomocí chemických sloučenin, tzv. genetických bází. Ty jsou čtyři: adenin-thymin, cytosin-guanin. Takových genetických bází obsahuje lidská DNA na 3 miliardy bází ve 23 chromozomech. (To je jakési skoro plné DVD písmenek, která jdou za sebou asi takto: GGCAGCAGCAGCAGCAGCAGGTAATATGGCATACAGCAGCAGCCCCAAATGGTTAAATGATGGGGC...)

Když vezmeme dva muže nebo dvě ženy jakkoli odlišných ras, například bělocha z Evropy a křováka z Afriky, zjistíme, že 99,9 % všech genetických bází je shodných, že existují jen 3 milióny rozdílů. To v praxi znamená, že na tisíc písmen je jen jeden rozdíl. Některé rozdíly jsou důležité, ale většina z nich je zcela nedůležitých. Zpravidla se jedná o možnost syntetizovat různé bílkoviny či enzymy ap. Například 99 % Dánů má i v dospělosti laktázu, střešní enzym, pomocí kterého mohou trávit mléko i v dospělosti. To většina Afričanů nemůže, na mléko má alergii - průjmy a zvracení. Tento rozdíl vznikl za posledních 10000 let pastevectví ve studených oblastech.

Podívejme se tedy, jak se liší v počtu genetických bází jednotlivá pohlaví a rasy. Muž (XY) a žena (XX) se liší o chromozom Y. To je pravda malý chromozom, ale přesto má nějakých 50 miliónů bází. Dva muži se

ale liší maximálně ve 3 miliónech bází. $50/3 = 17$. Mezi mnou a mou manželkou je tedy 17krát větší rozdíl než mezi mnou a jakýmkoli jiným mužem (černochem, eskymákem, cikánem).

Rozdíly v genech mezi mužem a ...	
	jiným mužem (cikánem, křovákem, asiatem) (0,1%)
	šimpanzem (1%)
	vlastní manželkou (1,6 %)

24 Tabulka: Rozdíly v genech mezi mužem, šimpanzem a ženou

Dva muži se liší o jedno promile. Muž se šimpanzem o jedno procento. Muž a žena o 1,6 % genetických bází. Vcelku jasná odpověď, proč se chlapi z hospody vrací s opicí a ne se svou ženou. Tento rozdíl je do očí bijící i co se týká rozmístění erotogenních zón. I zde by si muž měl lépe rozumět s cikánem než se svou manželkou.

Takových demagogických argumentů je možno jistě vymyslet celou řadu. Důležité je však si uvědomit, že lidé, kteří nevědí nic o problematice identity v psychologii, možná trochu něco tuší o existenci genů. Proto k vysvětlování všehomíra používají geny a ne identitu. Pomocí té se ale pozorované problematické jevy dají mnohem lépe nejen vysvětlit, ale především léčit. Navíc když si člověk o genetice, molekulární biologii či sociobiologii něco nastuduje, není už tak lehké střílet od pasu jakýkoli silný výrok.

Demagogii běžných tvrzení poznáme již u příkladu s barvou očí na začátku knihy. Předpokládejme, že otec má modré oči a matka hnědé. Když dítě má oči hnědé, laici říkají: "Máš geny po otci", ale při tom je nepochybné, že má zároveň i recesivní geny pro modré oči po matce, které se ale proti hnědé barvě neprosadily. Stejně tak, když bude mít dítě modré oči, tak laici říkají: "Máš oči po matce," a přitom je to nesmysl. Aby mohlo mít modré oči, musí mít dvoje geny pro modré oči jak po matce, tak i po otci. Tedy i tento otec je nositel recesivního genu pro modré oči, i když má sám oči hnědé.

25 Příklad: Lidé nechápu ani rozdíl mezi dominantními a recesivními geny

Aby se projevily dominantní geny, tak stačí, když je má dítě po jednom z rodičů. Aby se projevily recesivní geny, musí mít člověk tyto dvojmo od každého rodiče. Jenže ani toto pravidlo není až tak absolutní, jak vypadá na papíru, protože u genetických poruch vidíme mírné projevy choroby u nositelů recesivních genů, tzn. u těch, které mají jen jeden recesivní gen, a tedy by na nich teoreticky nemělo být pozorovatelné nic. Jakmile někdo o genech něco ví, tak najednou je mnohem složitější pronášet o nich silné výroky.

Pravda bude asi taková, že geny, pohlaví, nemoci a jiné biologické danosti mají vliv na chování i povahy lidí. Proto mají jinou povahu ženy a muži, děti, dospělí i staří. Jednotliví lidé se mezi sebou liší tím, jestli jsou agresivní, mírní, melancholičtí či sangviničtí... Jednotlivé rasy se neliší jen v barvě kůže, ale třeba i v reaktivitě na různé léky či v alergii na mléko. Tedy samozřejmě se geneticky liší i v mnoha jiných vlastnostech povahových a v chování. O tomto existuje řada výzkumů ze sociobiologie, například tzv. metoda cross fosteringu ap.

Jenže věda používá řadu jemných měření, jež vedou k výrokům, které jsou možná pravdivé, ale v praxi zhoula na nic. Například je nesporně vědecky doloženo, že mužů se rodí více než žen. Jenže tento rozdíl je asi 2 %, tedy 51 % mužů ku 49 % žen. K čemu je v praxi tento vědecky doložený fakt? Naopak v praxi musíme operovat s výrokem, že kolik mužů tolik žen, neboť je nám zcela jedno, že na 100 lidí se bude počet mužů a žen lišit o dva lidi.

narození	v roce 2010	
muži	60 354	51,4 %
ženy	57 102	48,6 %

26 Tabulka: Rozdíl mezi počtem narozených mužů a žen podle ČSÚ

Stejně tak je otázka, co si v praxi máme počít se závěry sociobiologie, když nám naměří vliv toho či onoho biologického jevu. Když máme vlastní děti, tak tyto vlivy zanedbáváme, protože s nimi stejně nemůžeme nic dělat. Pakliže je začneme u náhradních dětí sledovat, narostou nám před očima do závratných rozměrů především proto, že jim věnujeme tolik soustředěné pozornosti. Ale náhradní děti jsou na tom stejně jako vlastní - i ony se s nimi narodily a musí se snažit je kompenzovat stejně, jako když se narodí s alergií na lepek.

Další problém s psychologickými diagnózami je jejich ano/ne charakter. Když diagnostikujeme někomu schizofrenii či dyslexii, tak nikdo už dál nezkontroluje tíži těchto chorob. Neexistuje žádná kvantifikace, že by psycholog vyřkl: "Má schizofrenii na 47,3 %." Nanejvýš se u některých poruch kvantifikuje přívlastkem - mírná, střední, těžká. Tedy i těchto vlivů je hrubou chybou usuzovat stylem: Je to prokázána souvislost, ergo se projeví. Otázka je: Jak moc?

Navíc je chybou usuzovat z biologických vlastností na charakter a morálku. V našem životě lze rozdělit věci na ty, které můžeme nebo nemůžeme ovlivnit - bez ohledu na to, jestli jsou biologicky, psychicky či sociálně dané. O morálních hodnotách rozhoduje to, jak daný člověk vylepšil, zužitkoval nebo naopak promarnil či zneužil ty věci, které ovlivnit mohl, které jsou ovlivnitelné jeho svobodnou vůlí. Je to jako ve štafetovém závodě - každý začíná jinde.

Nejrozumnější je udělat to samé, co dělají biologičtí rodiče vůči různým biologickým danostem. Se ženou se nerozvedu jen proto, že má poruchy krvetvorby. Mám s ní děti, i když má poruchu metabolismu železa. Proč tedy mít tvrdá výběrová kritéria vůči náhradním dětem, které mohou mít něco podobného v bledě modrém? Navíc lidské poznání je z principu velmi omezené, proto lidé uhlídají jednu vlastnost a dalších deset jim uteče. Nejlépe je to vidět u partnerské volby. I tam vybíráme podle dvou tří vlastností a pak za léta v manželství zjišťujeme, jaké desítky důležitých vlastností jsme při výběru opomněli. Při výběru dítěte možná uhlídáme barvu kůže, ale co těch sto ostatních vlastností, o kterých nic netušíme.

I u náhradních dětí je třeba to zkusit, risknout. Stejně jako riskujeme vstup do manželství, do hypotéky a jiných životních akcí. Nikdo nám nedá záruky. Snahy o minimalizování všech rizik jsou liché a nevedou k cíli. Ani náhradní děti, ani náhradní rodiče se nevyrábějí na zakázku, ale páruje se to, co máme k dispozici. Bohužel tyto skupiny jsou omezeně kompatibilní a můžeme je párovat jen omezeně. Od náhradních rodičů se proto rozumně očekává, že nebudou uměle zvyšovat míru své nekompatibility a vymýšlet si zbytečné obstrukce. Jde to pak na úkor ostatních - dětí i ostatních žadatelů.

Navíc, když jsou rodiče hypernároční při výběru dítěte, pak na ně bývají hypernároční i při výchově. Takže u nich i normální dítě selhává, protože rodiče je při výchově přetížují požadavky, pocity selhání a viny. Z toho důvodu méně ambiciózní rodiče bývají při výchově úspěšnější, i když začínají s více problémovými dětmi.

Paretovo pravidlo při výchově dětí

Mezi lidmi koluje hodně příběhů, jak děti v NRP v pubertě zvlčily a zachovaly se k náhradním rodičům hodně nevděčně. Samozřejmě že takové případy existují. Chceme-li ale k tomuto faktu zaujmout správný postoj, musíme udělat malou odbočku do ekonomie. Tam platí tzv. Paretovo pravidlo, které říká, že 20 % investic přinese 80 % zisku a že 20 % zákazníků spotřebuje 80 % nákladů. To bohužel nevládne jen ve firmách, ale i v rodinách. I když dáme dětem tu nejlepší možnou výchovu, tak se jich odhadem 80 % vyvede a u 20 % je to větší či menší fiasko. (Nemá moc cenu se hádat o přesná procenta.) Jenže zkuste rodičům, kteří si pořizují jedno, maximálně dvě děti, vysvětlit, že se může lehce stát, že to jejich vymodlené dítě bude právě jedno z těch 20 % - autohavárie, rakovina, neprovdatelnost, nebo se s rodiči rozhádá... Navíc i když se tak stane, tak biologičtí rodiče trpí, stydí se, a proto mlčí. Takže se o tomto jevu veřejně nemluví. Vládne popření: "Na to raději nemyslet!" Bohužel proti Paretovu pravidlu není jiné obrany než větší počet dětí. Preventivní vliv kvalitní výchovy je samozřejmý, ale ne samospasitelný.

Adoptivní rodiče jsou zpravidla postiženi dlouhodobou nechtěnou neplodností i adoptivní děti si nesou zátěž ze své minulosti. Bylo by proti přírodě, kdyby procento selhávajících dětí nebylo větší než u normální populace. Jenže u adopcí se zásadně vyrábějí jedináčci. Ti jsou sami o sobě složitější na výchovu. Pokud se tu zvedne poměr Paretova pravidla na řekněme 30 % selhávání, tak je to jev, který je zde bolestněji vnímán než u vlastních dětí, kde je jeho existence popírána.

Ani zde není proti totiž Paretovu pravidlu jiné obrany, než si poříditi větší počet dětí. Jinými slovy, úřady by neměly zařazovat do evidence ty žadatele, kteří apriori hlásí, že chtějí mít jen jedno dítě, protože ti se

zmíněnou pravděpodobností udělají s NRP tragickou osobní zkušenost a takovou jí budou dělat i reklamu. **Optimální počet dětí je nejen v NRP 3 až 4.** Pak mají adoptivní rodiče vcelku jistotu, že se jim alespoň jedno dítě vyvede. (I kdyby pravděpodobnost selhání dítěte byla 50 %, pak při čtyřech dětech je 94 % pravděpodobnost, že se alespoň jedno vydaří.) Následující tabulka ukazuje pravděpodobnosti při 40% selhání.

	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti
alespoň jedno vydaří	60%	84%	94%	97%
alespoň jedno nevydaří	40%	64%	78%	87%
všechny vydaří	60%	36%	22%	13%
všechny nevydaří	40%	16%	6%	3%

27 Tabulka: Vliv počtu dětí na uspokojení rodičovských potřeb

Průměrná psychopatologická zátěž populace je okolo 10 %. S tímto číslem by měli počítat i biologičtí rodiče, že s touto pravděpodobností se jim jejich děti nevyvedou. I kdyby procento selhání v NRP bylo děsivých 40 %, přesto už při třech dětech jsou na tom náhradní rodiče lépe než biologičtí rodiče jedináčka, protože mají přibližně 95% pravděpodobnost, že alespoň jedno dítě uspokojí jejich rodičovské potřeby. Zatímco biologičtí rodiče jedináčka mají stále 10 % pravděpodobnost, že se jim jedináček nevyvede. (Obecný vzorec je $1 - (1 - p)^{\text{počet dětí}}$, kde p je pravděpodobnost, že se dítě vydaří, například $1 - ((1 - 60\%)^4) = 0,9744$.)

Rozumíme-li této jednoduché statistice, pak je pochopíme i důvod, proč je velkým nešvarem v ČR, že se zde vyrábějí adoptivní jedináčci podle pokleslého pravidla "každým žadatelům alespoň jedno dítě". To vzhledem k výše uvedenému procentu selhání výchovy znamená, že okolo 40 % náhradních rodičů připravíme pár dekád v naprostém zmaru, protože právě to jedno jediné dítě se jim zákonitě nevyvede.

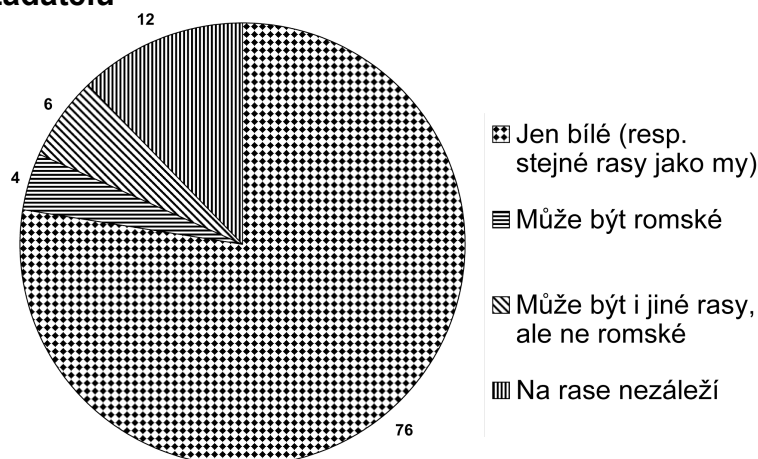
Do 18 let chráníme děti, od 18 let chráníme rodiče

Existuje několik důvodů, proč se okolo puberty objevuje tolik výchovných selhání v NRP. Hlavním je samozřejmě fakt, že evolučně vzato, je puberta období, kdy se děti stávají biologicky dospělými, a tedy opouštějí primární rodinu a zakládají si svou vlastní. Jenže dnes máme střední a vysoké školy, kdy děti držíme v juvenilním stavu na pomezí dospělý - dítě. To je nepřirozený stav, kdy selhává velké procento i běžných rodin, natož náhradních. Proto je třeba se obrnit trpělivostí a prostě to vydržet. Když to nejde, pak nezbyvá, než se od mladého dospělého separovat.

Obecně platí pravidlo: Do 18 let chráníme děti, od 18 let chráníme rodiče. To vychází z faktu, že po pubertě se někdy objeví zlom, kdy se děti stanou fakticky silnějšími než jejich rodiče, aniž si toho kdokoli všimne. Najevo to vyjde až při hádkách - kdo ustoupí a podvolí se. Po pubertě by též měla přijít i ekonomická nezávislost či dospělost, tzn. období, kdy produkce mladého dospělého začíná být větší než jeho spotřeba.

Druhý důvod, proč v NRP máme okolo puberty tolik selhání, je nepřipravenost náhradních rodičů na poruchy identity. Ty jsou v NRP mnohem těžší než v běžné populaci. Tedy není divu, že se náhradní rodiny chovají jako auto, které vletí v plné rychlosti do ostré zatáčky. Tím spíš je třeba žadatelům klást na srdce, že musejí mít důkladnou teoretickou přípravu, chtějí-li minimalizovat zbytečná výchovná selhání.

Rasová vyhraněnost žadatelů

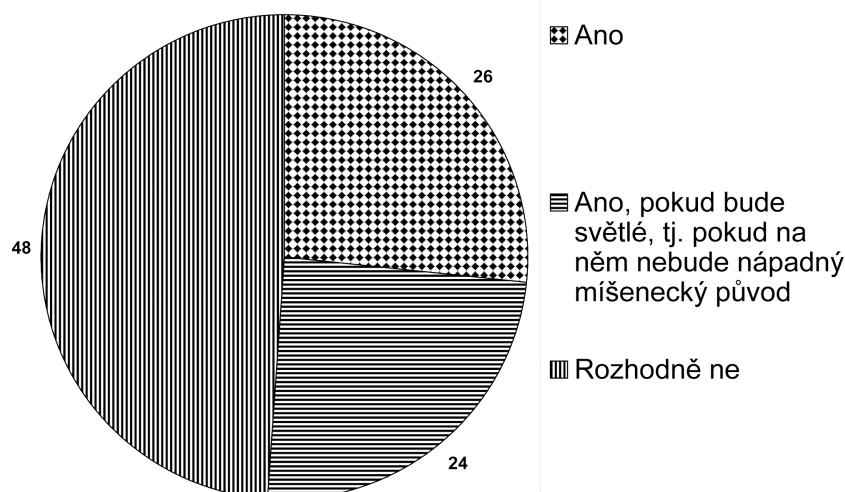
28 Graf: Odpovědi žadatelů

Podobně jako i v jiných výzkumech v ČR je rasová vyhraněnost okolo 75 %, například v otázkách typu: "Vadili by vám Romové v sousedství?" V tomto se tedy žadatelé o NRP ničím neliší od běžné populace. (Klimes 2003b)

Pape (2007) popisuje zkušenosti jedné Romky: Velice nepříjemná je i její zkušenost s brigádou ve firmě Eurotel. Pracovala tam 90 hodin měsíčně po dobu osmi měsíců. Tuto práci jí zajistil přítel. Dříve bezproblémový vztah ostatních zaměstnanců k němu se během té doby velice zhoršil, a to jen proto, že zjistili, že se přátelí s Romkou.

29 Příklad: Přítelkyně definuje status muže podobně jako dům či auto

Je důležité si uvědomit, že tyto reakce okolí jsou v mnohém přirozené a pochopitelné. Přesto je to něco, co bychom měli u sebe brzdit. Náhradní rodiče však nemohou děti vychovávat s pouhým přesvědčením, že oni sami rasističtí nejsou, ale naopak musí je připravovat na to, že ony přijdou právě do takového prostředí. Pochopitelně, že je to náročnější než výchova běžného dítěte, protože rodiče musejí mít pro dítě připravené návody, co má v podobných případech dělat. Například stejně jako mnoho mužů nesnese, aby měli šéfovou, tak obecná populace by brala jako nepřekonatelný problém, aby jim šéfoval Rom: "Proti cikánům nic nemám, ale rozkazovat mi nebude!"

30 Graf: Přijali byste dítě míšeneckého původu?

Na tomto grafu je zajímavé, že téměř čtvrtině žadatelů by nevadil míšeneček, kdyby to na něm nebylo vidět. Je zjevné, že se bojí reakce okolí na dítě. Jenže to zároveň naznačuje, že ho chtějí vychovávat jako bílé dítě. To je poněkud zrádné, protože tento typ žadatelů nechává zcela na dítěti, jak se popere se svou odlišnou identitou. To totiž není nic snadného, ať to je na něm vidět nebo ne. Jak sám sobě přiznat, že Rom, že má nějaké vazby k těm, se kterými všichni jeho kamarádi opovrhují? Co má dělat, když se v hospodě jeho nejlepší kamarád opije a začne vyřvávat do ulic, že by "ty černé huby nejradyji nahnal do plynu"? Komu se může svěřit? Neuteče mu holka, kdyby to věděla: "Promiň, táta by mě zabil, kdybych si přivedla domů cigoše."? Zjevně mu moc nepomůže, když se rodiče k němu chovají stylem: "My se na tebe nezlobíme, že jsi Rom..." Problém identity není v tom, že ostatní nevědí, ale především že on ji zná. S tím mu musejí rodiče pomoci především. Tedy není až tak důležité, jestli to na něm okolí bude či nebude vidět.

Důsledek každé špatné diagnostiky je následná špatná, nefunkční, či přímo škodlivá léčba. Jestliže se genům a rase přičítají selhání, která mají svůj původ jinde, zejména v otázkách identity, pak následuje nefunkční pomoc. Když rodiče léčí identitu řečmi o probuzených genech, je to, jako kdyby doktoři léčili ekzém na ruce tím, že ji dají do sádry. Body pro pojišťovnu možná vykazat mohou, ale na ekzém to velký vliv mít nebude.

Romské děti nemají možnost volby. Prostě jednou skončily v ústavu a touží po rodičích stejně, jako neplodné páry touží po vlastním dítěti. Nikdo nebude žadatelům namlouvat, že vychovávat romské dítě a budovat mu pevnou zdravou identitu je něco snadného. Ale pravda je ta, že to jde, když se ví, jak na to, je dobrá vůle, a když se na člověka usměje trochu štěstí. Konec konců jako u každého dítěte.

Exkurz: Špinavá cikánské predestinace nebo čistá cikánská duše?

Chtějí-li náhradní rodiče pomoci dětem vypořádat se s nesmyslnými veřejnými debatami, musejí jim ukazovat na absurdity, ke kterým vedou. Například při debatě okolo Čunkova romského ghetta ve Vsetíně bylo krásně vidět, jak se společnost polarizuje na dva tábory. Jeden se snaží přesvědčit okolí, že Romové byli, jsou a vždycky budou lůza. Posílají si různé zesměšňující obrázky či níže zmíněný úryvek z Mikeše ap. Proti nim stojí druhý tábor, který se naopak snaží vyzdvihovat jejich pozitivní vlastnosti. Tak třeba Hübschmannová tvrdí, že

"jsou její cikánští oblíbenci nejušlechtilejší, nejvelkorysejší, nejprátelejší lidé, s nimiž se setkala" (Študent 2000).

Citát z knihy Kocour Mikeš od Josefa Lady:

Mikeš jim poděkoval za ochotu, odložil raneček a posadil se k ohni. Těšil se, že se zase jednou pořádně ohřeje a dostane do žaludku teplé sousto. Tu se ho obě ženy najednou počaly jedna přes druhou vyptávat, odkud je a kam jde, a když jim chtěl odpovědět, že je Mikeš Ševců z Hrusic, ucítil pojednou, že mu byl hozen zezadu přes hlavu pytel. Chtěl se bránit, ale už bylo pozdě. S hrůzou pozoroval, že je v pytli někam odnášen a že se z toho pytle už sotva dostane ven. Potom cítil, že byl hozen do toho vozu na slámu a přikryt těžkými hadry. Ještě zoufale vykřikl: "Babičko!", ale muž jej uhodil a pohrozil mu, že ho zastřelí, jestli ještě mukne!

Milé děti, ti lidé byli cikáni!

31 Příklad: Je rozšířená potřeba dokazovat, že cikáni jsou lůza

Internetem koluje tento citát jako doklad toho, že cikáni byli, jsou a budou lůza. Romské náhradní dítě takové emaily nemůže nedostat - bez ohledu, jestli je jeho původ na jeho kůži pozorovatelný nebo ne. Samozřejmě to čte - jsi špinavý cikán jako ti, co ubližovali Mikešovi, nic jiného nemůžeš být. Jindy si přečte od Hübschmannové, že on jako cikán patří mezi "nejušlechtilejší, nejvelkorysejší, nejprátelejší lidé, s nimiž se setkala". To je druhý exces. Takže najednou je dítě tlačeno dvěma tábory do dvou nesmyslných excesů: "Vyber si. Buď budeš krutý mučitel kocoura Mikeše, nebo ten nejušlechtilejší člověk na světě. Nesmyslně položená disjunkce však znamená: Když nejsi ten nejušlechtilejší člověk na světě, tak jsi špína chlap, co morduje nebohé kocourky, co chtějí být doma v Hrusicích u babičky...

Nesmyslnost této disjunkce: "Jsem buď anděl nebo pól!" náhradní dítě samo neobjeví. To často nereflektují ani sami Romové. Výsledkem je, že někteří se sedmkrát denně sprchují, aby nebyli "špinaví cigoši", nebo na sebe lijí litry voňavky, aby nesmrděli. Zde je nezastupitelná role náhradních rodičů, kteří musejí na názorných ukázkách dítěti předvést, jak se ho lidi snaží vrazit do některého z nesmyslných extrémů. Zejména, když je to dítě zdeptané, potřebuje povzbudit, že nikdo nemá zlatý zadek, všichni jsou hříšní, každý člověk má na hlavě tolik másla, že i kdyby ho pravidelně nemazal na chleba, tak ho stejně neunes.

Když přijde na nejčastější obvinění z krádeží, je třeba připomínat, že nás nejvíce okradl stát, který každého občana zadlužil o více než 100 000 Kč. Pak většinou jsme schopni vyjmenovat celou řadu bílých lidí, kteří si od nás "vypůjčili" a nevrátili. Těžko bychom našli někoho, kdo má tuto bilanci opačnou, kterého Romové okradli o víc než jeho vlastní "rasa". Do té doby bychom proto měli férověji křičet jako Rakušáci v obchodech: "Češi kradou!" Konec konců, kdo má v tomto směru úplně čisté svědomí? Do jaké skupiny bychom měli podle výše zmíněné logiky zařadit sami sebe - mezi ty nejušlechtilejší nebo mezi ty špinavce?

Zde je na místě připomenout si známý žalm 130: "Z hlubin bezedných volám k tobě, Hospodine. Vyslyš můj hlas. Budeš-li uchovávat v paměti viny, Hospodine, Pane, kdo obstojí?" Právě z těchto bezedných depresí musejí rodiče občas tahat své náhradní děti, protože Hospodin možná nebude uchovávat v paměti jejich viny, ale okolí ano. Bohužel někdy jsou to ty děti samy, které nemohou najít k sobě vztah a nemohou samy sobě odpustit, že nejsou ti "nejušlechtilejší, nejvelkorysejší, nejprátelejší lidé", co tato země hostila.

První nelehký úkol náhradních rodičů je v této polarizaci společnosti zaujmout zdravý střed. Sami musejí mít odpovědi na tyto nelehké otázky okolo rasy. Když budou mít sami jasnou hlavu, dokáží dát návody i svým svěřeným dětem, aby se dokázaly vypořádat nejen se zastánci "cikánské špinavé predestinace", ale i zastánci "čisté cikánské duše".

Když si sami náhradní rodiče s těmito otázkami nevědí rady, jak mohou čekat, že si s nimi poradí 14letý puberták, který třeba navíc trpí následky citové deprivace z ústavu?

Lidi tažení ideály mají hroší kůži

Otázka identity přichází nejsilněji na přetřes v době, kdy se děti dostávají do období adolescence. To by se dalo též označit za ideologické období, protože prudce narůstá citlivost dětí vůči různým ideologiím. Pokud náhradní rodiče nechtějí, aby se jim děti chytly první ideologie, o kterou zakopnou, musejí jim zprostředkovat nějakou kvalitní ideologii, čili myšlenkový systém. To není v běžné populaci obvyklý trend. Naopak, po Druhé světové válce je sklon dívat se na ideologie skrze prsty. Děti pak vychováváme bez jakékoli ideologie či promyšleného světového názoru a počítá se s tím, že ony se k něčemu přikloní, až budou velké. To je riskantní výchovná strategie i u běžných dětí, natož u náhradních, třeba romských. Protože ty se pak chytají prvního, kdo je po pubertě osloví:

"Hele, nemáš válec?"

Ticho.

"Hele, vole, na co si hraješ? Ty přece nesi gadžo. Seš cigán. Tak si dopiči nehraj na lepšího!"

Ať tento rozhovor dopadne v realitě jakkoli, dítě musí samo před sebou vědět, "na co si hraje". Jinými slovy, jakou má identitu? Proč dá nebo nedá cigaretu? Zda je či není gadžo? Zda se s nimi může, má či umí bavit? To jsou otázky, které není možno nechat na dítěti.

V průběhu stavby domu se objevuje řada prve nepředvídatelných obtíží. Ale právě vidina cíle je něco, co umožňuje všechny tyto trable postupně překonat. Stejně funguje i kvalitní a bohužel i nekvalitní ideologie. Jakmile někdo má vizi, dokáže nejen budovat chrámy a nemocnice jako křesťani, chránit lesy vlastním tělem jako ekologové, ale také házet cikánům do bytu dvě zápalné lahve jako skinheadi. Ideje dobré a i bohužel i ty špatné uvolňují z lidí ohromné a netušené množství energie právě tím, že jim umožňují dlouhodobě a optimálně fungovat v oblasti nepříjemných zážitků. Například když se muslimové připravovali, že proletí 11. 9. 2001 dvěma věžemi obchodního centra na Manhattanu, dokázali se na to připravovat v letecké škole a odolávat strachu ze smrti. Ideologie jim dávala sílu snášet to, co nedokáží mnozí pacienti s rakovinou, kteří též hledí smrti do očí.

To je morálně neutrální vlastnost ideologií, stejně jako je vlastností nože krájet a bodat. Morální hodnocení této vlastnosti záleží na nás - jaké ideologie zvolíme a k čemu je použijeme. Pro účely NRP je třeba využít faktu, že ideologie dávají hroší kůži a umožňují snášet velké útrapy, aniž by se člověk přestával chovat optimálně.

Rasově odlišné dítě, které má žít v rasistickém prostředí České republiky, nemůže nemít ideologii, pomocí které se bude vypořádávat s občasnými útoky a negativním hodnocením okolí. I když si rodiče vezmou dítě, na kterém není původ vidět, stejně musejí mít pro své dítě připraveny odpovědi a návody na tyto otázky. Nikdo neříká, že je to lehké. Proto snad neuvažujeme o výchově dětí, že to bude něco snadného. Snadné to není, ale je to možné. Při vymyšlení a hledání takové ideologie může rodičům pomoci zdatný romský kurátor, nebo zkušenosti Kumara Vishwanathana, původem z Indie, který převážně působí okolo Ostravy, nebo setkání s úspěšnými Romy, kteří se umějí pohybovat v obojím prostředí ap.

Hledat nosnou ideologii, která dětem dá hroší kůži vůči atakům, ještě neznamená, že se rodiče musejí stát bojovníky za romskou otázku, že si musejí z bytu udělat průchodák a noclehárnu pro sociálně slabé. Stačí, když si k tomu něco přečtou a když se budou řídit Hippokratovo zásadou "především neškodit". Svě děti tak naučí zásadě: Člověk nemá posílat dál to špatné, co na něj dopadlo.

Exkurz: Jak se bavit s dětmi o předsudcích

Jedna pěstounka si povzdechla: *"Jak mám dítěti vtisknout správnou identitu, když jdeme ze školy a kamarád mu hlásí: 'Péťo, ty se máš, ty chodíš do ačka, tam máte míň cikánů...'"* To opravdu není lehká otázka. Žadatelé o rasově odlišné dítě by ovšem na podobné otázky měli mít odpověď, a to bez ohledu na to, zda rasová odlišnost na dítěti bude pozorovatelná či ne. Zde mohou rodiče například zareagovat otázkou: *"Myslíš, Péťo, že kamarádovi vadí to, že jsou ty děti cikány, a nebo, že ve třídě zlobí?"* Podle toho, jak Péťa odpoví, je možno rozvést úvahu: *"Víš, Péťo, když se člověk nějaký narodí - bílý, cikán, Vietnamec, muž nebo žena, tak to nemohl nijak ovlivnit, to si nijak nevybral. Proto se nikdo na tebe nemůže zlobit, že jsi cikán či Rom, stejně jako se na mě nikdo nemůže zlobit, že jsem blondýnka. Ale přesto potkáš v životě dost hlupáků, kteří*

budou takto vystupovat. Hodnotit můžeme lidi jen podle toho, jak se chovají, protože to mohou ovlivnit svým rozhodnutím. Když se někdo na někoho povyšuje jen proto, že je jiný, pak to je chyba toho, kdo se povyšuje, ať má jakoukoli barvu kůže či vlasů. Když někdo ve škole při vyučování zlobí, tak je to špatné, ať má jakoukoli barvu kůže či vlasů. Takže my dva se budeme snažit, abychom dneska patřili k těm, kteří za sebou nechávají lepší svět. Aby nikdo o mě nemohl říci, že jsem blbá blondýnka, a o tobě, že jsi špinavý cikán, protože my jsme ti, po kterých svět zůstane v lepším stavu, než jaký by byl bez nás, že jo? To mnoho lidí o sobě říci nemůže. Ale na rovinu, Péťo, že je to ale někdy dřina, co?"

Zde by měla matka dítě obejmout, aby nejen slyšelo, ale i fyzicky cítilo, že je s matkou na jedné lodi v tomto nelehkém boji.

Tato odpověď romskému dítěti vychází z faktu, že každý z nás je součástí různých stereotypních předsudků, tedy v tomto smyslu jsme na stejné lodi, protože zpravidla není možné s těmito předsudky otevřeně bojovat, navíc je to často ztráta času a energie. Ztrátou času však není zastávat ideologii: "Především neškodím." Zanechávám za sebou svět v lepším stavu, než v jakém jsem ho našel.

Egocentrická versus allocentrická motivace

Egocentrická motivace neznamená automaticky egoistická. I když často jednáme egocentricky, přesto neděláme nic špatného. Když například chci po spolucestujícím, aby zavřel okno, že na mě fouká, je to egocentrická motivace v můj prospěch, ale nikdo by to neoznačil za egoistické chování. Když v autobuse pouštím sednout matku s malými dětmi, pak uvolnění sedačky je allocentrické chování, protože je ve prospěch někoho jiného. Snáším své nepohodlí pro předpokládané pohodlí druhých. Takto mně umožňuje allocentrická motivace setrávat v nepříjemném stoji, kdy si nemohu pořádně ani číst, a přesto se nijak nehroučím, ani nejsem nepříjemný na ostatní.

Allocentrická motivace je typická pro úspěšná monoteistická náboženství, kde se ale zpravidla vyskytuje ve variantě teocentrické - dělám to pro Boha, pro jeho království. I tato motivace umožňuje člověku dlouhodobě fungovat v nepříjemných prožitcích a ignorovat princip hedonismu. Ale neexistuje žádné apriorní dělení, že věřící se chovají allocentricky a nevěřící egocentricky. I nevěřící se často chovají allocentricky. Zde jde o otázku, jaký druh myšlení se vyplácí v té či oné situaci.

V mezilidských bojích je egocentrická motivace zpravidla méně účinná než allocentrická. Když je na mě někdo sprostý, tak egocentricky mu oplácím tím samým - když se se mnou nebaví, tak se nebavím ani já s ním, hraji uraženého ap. Neustále se počítají zisky a ztráty a sleduje se právě otázka, kdo se aktuálně cítí příjemně a kdo nepříjemně. Jinými slovy, vyrovnávají se frustrace - aby jeho frustrace byla stejně velká jako moje.

Allocentrická motivace hledá konstruktivní řešení pro celek, i když nás to často nutí snášet nepříjemné stavy. Pak nebojujeme za sebe, za své ego, ale za dobrou věc, za zdar celku, za ideály, za Boží království, za komunismus, za lidská práva, za lepší svět... Zkrátka vždy za něco, co nás bytostně přesahuje.

Allocentrická motivace má výhodu, že nehecuje člověka v situacích, kdy je už tak hodně vystresovaný. Například je to účinný způsob, jak překonat trému: Nehraji proto, abych vynikl a stal se celebritou, ale abych posluchače potěšil dobrou muzikou. Nechci být adorovaným primasem, ale oddaným služebníkem ala Saturnin. Na proti tomu dává člověku sílu fungovat v těch polozoufalých situacích, kdy je vítězství v nedohlednu: "Já udělám, co je můj úkol, a zbytek ať zařídí Bůh, jak chce on. Je to jeho království, jeho business."

Každý život se skládá ze dvou částí. Nejprve to jde nahoru, pak to jde dolů kopcem. Právě pro toto druhé období stárnutí je vhodná allocentrická motivace: "Já už si tohoto světa moc neužiju, už to na žádnou velkou kariéru nevypadá, ale mohu vzít sousedovic kluky na výlet do leteckého muzea, mohu zahrát dětem ve školce Skákal pes."

Allocentrický druh motivace je mnohem odolnější proti chybám a selháním, protože se vyznačuje neobvykle zarputilým tahem na branku. Je schopen z člověka získat mnohem více energie než egovztažná motivace. Tím, že je více odolná vůči sociálnímu tlaku, lépe chrání náhradní děti před útoky okolí.

Cílevědomé připravování dětí na rasistické prostředí

Není možné vychovávat děti v pasivně nerasistickém prostředí („Vychováváme ho jako vlastní dítě. Nevadí nám, že je Rom.“), když se budou pohybovat celý život v aktivně rasistickém. Děti musíme aktivně připravovat na to, že budou muset umět snášet ústrky a nespravedlnost. Jak to ale udělat, aby v nich narůstala nenávisť či zahořklost?

Z nedávné historie máme dobrý vzor k nápodobě – děti disidentů. I ty byly ve škole ukazovány jako špína společnosti, jejich rodičům se vyhýbali i jejich bývalí spolužáci, přesto si dokázaly vybudovat pevnou a charakterní identitu, aniž by nenáviděli celý svět vůkol sebe. Jinými slovy, výchova romských dětí musí být aktivně nerasistická, tj. s přípravou na rasistické ataky.

Jedna romská rodina má dospělou dceru, která vystudovala střední zdravotní školu a hledala si místo jako zdravotní sestra na jedné z poliklinik na plzeňském sídlišti. Úřednice, která vyřizovala přijetí dcery do zaměstnaneckého poměru, se jí zeptala, kde bydlí. Dcera popravdě odpověděla, že bydlí na ubytovně a maminka že bydlí na Placu.

Úřednice - zaměstnankyně polikliniky - odmítla přijmout romskou zdravotní sestru s odůvodněním, že pokud by tam nastoupila, mohli by na jejich polikliniku začít docházet Romové z Placu. A to není žádoucí.

A tak naše romská zdravotní sestra skončila jako dělnice v Panasonicu. (Pape 2007)

32 Příklad: Na co musejí být romské děti připraveny poprvé

Vzor k napodobování: Židi též byli podrobeni mnohým ústrkům, ale kladli velký důraz na vzdělání. Jeden rabínský výrok říká: „Kdo syna nenaučí řemeslu, naučí ho loupežnictví.“ (bQid 30 b) Vzdělání je užitečné, i když je člověk dělníkem v Panasonicu. Kromě toho vysokoškolské prostředí je méně rasistické. Jazyky otvírají cestu do vstřícnější ciziny.

Monika teď v rámci klaunů jezdí často vlakem po různých nemocnicích a zažívá různé reakce lidí na svou osobu. Říká, že je to s tím rasismem čím dál horší a vidím na ní, že ji to opravdu trápí. Pořádila jsem jí velký kufr na kolečkách, aby se jí tam všechno oblečení a rekvizity vešly.

Minule byla v Přerově. Už ve vlaku slyšela poznámky, že v kufru veze určité bombu. Když se na nádraží ptala na cestu do nemocnice, až asi na potřetí se dočkala, že jí někdo poradil. V nemocnici prý na ni koukali dost nedůvěřivě, ale po klauniádě se to hodně změnilo a dokonce ji i s jejím kolegou sestřičky pozvaly na kafe. Při tom jí prý začaly říkat, jaké mají v Přerově problémy s Romy, že u nich na gyndě umřela Romka a ti příbuzní, že hrozně vyváděli, rvali si vlasy, takže byly všude na oddělení chuchvalce vlasů... „Co jsem na to měla říct?“ vyprávěla mi. Řekla jsem jí, že by se muselo jít hodně do historie, abychom pochopili jejich kulturu a mentalitu, že na to není čas. Ale že si v minulosti prožili své... Moniku mrzí, proč jí to vůbec říkají, co ona s tím? Ona si uvědomuje, že je nejmíň napůl Romka, ale raději se k nim vůbec nehlásí. Ani se jí nedivím...

33 Příklad: Na co musejí být romské děti připraveny podruhé

Náhradní rodiče by měly dívky vysvětlit, že když jí začnou sestřičky v nemocnici popisovat, jaké to mají s Romy trápení, že je to příznak toho, že jí začaly brát jako sobě rovnou. Už to, že to z jejich strany proběhlo tak rychle, je dobré znamení. Na Lence je patrná urputná, leč marná touha odříznout se od vlastních kořenů. Zjevně to nejde. Člověk se nemůže odříznout, může jen vůči těmto nedobrovolným "příbuzným" zihostejnět. Zkuste se zamyslet, co byste sami odpověděli na zapeklitou otázku Moniky: "Co jsem na to měla říct?"

Úzkost z vlastního zápachu

Zpěvačka Ida Kellarová si posteskla: „Sledovala jsem na šňůrách, že se harmonikář sprchuje i pětkrát denně! S houslistou nešlo ani jezdit autem, antiperspiranty si stříkal pomalu i do uší.“ To je bezpochyby reakce na podlomené sebevědomí a komplexy méněcennosti: „Jsem špinavý, smradlavý cikán.“

Nicméně stejná patologie u jiného člověka vede k právě opačnému efektu – zatvrzelému odmítání kosmetiky – prostě extrémně polarizují. Tito lidé si přehrávají v hlavě vzpomínky na školní léta, kdy na ně spolužáci pokřikovali: "Smrad'och, smrad'och..." Takové vzpomínky pak ožívají na základě zákonů asociace v každé situaci, kde je potenciálně přítomné sociální odmítnutí. Následuje obranná reakce, která se projevuje buď zatvrzením, nebo naopak přehnanou hygienou a nadužíváním voňavek.

Mnoho nejen romských mužů odmítá používat voňavky, protože to považují za zženštilost. Naštěstí pot sám o sobě nesmrdí, to způsobuje až následný rozklad potu bakteriemi. Tedy místo parfému, deodorantů či antiperspirantů je možno jim doporučit obyčejné, zdravotně nezávadné desinfekce, jako je například Cutasept F, který používají lékaři k desinfikování, nebo obyčejná Alpa Francovka, která ale vysušuje kůži. Každopádně používání těchto přípravků má dvojitý účinek - jednak opravdu odstraňuje tělesný zápach, ale dále má i placebo efekt - dítě se cítí lépe, že má situaci pod kontrolou. Kromě toho by je však rodiče měli naučit techniky regulující stres, tedy zejména odevzdávat vyšší moci to, co je za hranicí jeho možností. Nehrát za své ego, ale spíše využívat allocentrické motivace ap. Dále jsou potřebné techniky na zastavování popsanych fantazií a vtíravých vzpomínek, například řízená, konejšivá samomluva. Kombinace těchto technik by měla eliminovat tyto problémy se sebehodnocením. Každopádně ani zde nevystačí náhradní rodiče s intuitivním přístupem, protože si tento druh prožívání zpravidla nedokáží představit.

Protože tělesný zápach je jen omezeně ovladatelný silou vůle, vyplácí se zde allocentrická motivace. Například na děti někdo řve, že "cikáni jsou černý huby a smrdí". Co má to dítě udělat? Není moc účinné je prohlásit za kretény a říci si, že se s nimi nebudu bavit (egocentrické chování). Allocentrická motivace na proti

tomu třeba řekne: "Nevím, jestli cikáni smrdí nebo ne, ale udělal jsem vše, abych lidi kolem sebe neobtěžoval tělesným zápachem? Jestliže ano, končí tady mé síly, dál už s tím nic neudělám." U věřících je navíc odpovědnost za další dění delegována na Boha: "Děj se tedy vůle Boží..." Takové chování vyvaruje dítě zbytečného sebeobviňování, vyhne se pračkám a válkám s hlupáky. Když někoho v bitce zraní, pak případný trestní postih mu znemožní dosáhnout mnoho jiných důležitějších cílů, než je obhajoba vlastního ega před hlupáky.

Konexe - jediná cesta skrze rasistickou společnost

Když je dítě nekonfliktní a oblíbené ve své třídě, může jít na diskotéku se svými spolužáky a ti je ochrání. Když půjde samo, tak je vyhodí od dveří coby „cigoše/šikmookýho“ ap. Když romská vystudovaná zdravotní sestra žádá o práci na klinice, tak přes inzerát to nefunguje:

"Dobrý den, tady Novotná. Je to místo ještě volné?"

"Výborně. Samozřejmě přijďte."

"Mohu přijet hned?"

"Jasně."

Přijede, zaklepe, vejde.

"Dobrý den, já jsem Novotná. Já jdu skrzeva ten inzerát."

"Jaj, to nás mrzí. To místo je již obsazené."

S tímto druhem křivd asi nemá moc smysl válčit pomocí zákona o diskriminaci, protože se tak člověk zaseká na celá léta. Při 75% rasismu u nás by válkami mohl zardít celý svůj život. Lépe je ošetřit takové situace výše zmíněnou allocentrickou motivací.

Výhodněji se žádá o práci přes známé a konexe. Ale jde to přes známé, kteří se zaručí: „Já ho znám ze školy. To je naprosto pohodový člověk.“ Chytrý a schopný Rom může udělat kariéru u Panasonicu, i když začíná jako dělník, protože každý zaměstnavatel potřebuje chytré a schopné zaměstnance. Židi chtěli za První republiky po svých dětech maturitu, i když prodávali hrnce. Pak není divu, že jsou židi obecně dobří obchodníci. Když se Monika z předchozího příkladu nebude urážet, může získat konexe u sestřiček, které si ji budou pamatovat. Zkrátka, rodiče musí své děti aktivně připravovat na to, že jejich cesta bude o řád těžší než cesta jejich bílých vrstevníků, a sami jim aktivně hledat konexe, i když by to u svých vlastních dětí nedělali, ani dělat nemuseli.

Nejlepší cesta k úspěchu – obdiv a nápodoba

Náhradní rodiče musí dlouho před pubertou dítěti aktivně hledat a umožňovat kontakt s lidmi s příslušnou identitou, aby v pubertě mělo možnost volby:

„Mohu být buď Rom ala Balážová (redaktorka v rozhlase), Mgr. Pape, Mgr. Gáborová (právnička u ombudsmana) ap. nebo jako ti zkrachovanci, na které si lidi ukazují a kteří jsou synonymem kriminality a omezenosti.“ Jako dobrý vzor se někdy osvědčují pedagogičtí či romští asistenti ve škole, sociální kurátoři ap. Každopádně když náhradní rodiče tyto vzory dětem nepředloží, pak jim vlastně svou nečinností uzavírají tuto cestu a možnost volby.

Jako dítě jsem vyrůstala ve slovenském prostředí. Mluvila jsem spisovnou slovenštinou, ve školce jsem byla jedinou Romkou, ve škole jsem měla za kamarády slovenské děti a doma za sousedy taky jenom Slováky. Četla a poslouchala jsem české a slovenské pohádky. Romsky jsem neuměla. Identifikovala jsem se jako Slovenka a nechápala jsem, když mne někdo oslovil „cigánka“.

*Věděla jsem samozřejmě, že jsme Romové, a také jsem znala Romy - příbuzné. Pokud jsem je však navštěvovala, byla jsem tak trochu „cizí“, nerozuměla jsem jim a jejich chování se od mého lišilo. I když se snažili se mnou mluvit slovensky, přece jenom nebyly tyto vztahy přirozené, a tak jsem se postupně musela naučit „přepínat“. Šlo o to naučit se v různých prostředích chovat tak, aby to bylo co nejpřirozenější. Nepřepnout by znamenalo nezapadnout, zůstat sám a možná hrozil i konflikt. Když jsem přišla do puberty, potřebovala jsem někam patřit. **Věděla jsem, že Slovenkou být nemohu, ale jako Romka jsem se necítila.***

Změna nastala kolem čtrnáctého roku, když jsem se začala učit romsky. Potřeba naučit se romsky byla u mne velice silná. Učila jsem se sama, bez učebnic, bez slovníků a bez učitele. Učiteli mi byli romští příbuzní, kterých jsem se ptala na významy jednotlivých slov, ta jsem postupně skládala do vět a ověřovala si jejich správnost. Dnes mluvím mnohem lépe romsky než ti, od kterých jsem se učila. Najednou jsem začala rozumět svým příbuzným, i když mluvili jen mezi sebou. Byla jsem postupně vtahována do jejich komunikace, do jejich života. Přes jazyk jsem si začala uvědomovat sebe samu, začala jsem se identifikovat jako „slovenská Romka“. Dnes už vím, že naučit se jazyk neznamená jenom

získat schopnost hovořit a domluvit se, člověk získává i schopnost porozumět lidem, kteří tímto jazykem mluví, dostává se k jejich myšlení, jejich kultuře. Dovednost mluvit romsky mi hodně pomohla v sebeidentifikaci.

Liégeois říká, že dítě nemůže vést současně dva životy a pokaždé, když překročí práh školy zapomenout na své sociální citění a kulturu a vstoupit do světa jiných. Na základě osobních zkušeností mohu říct, že dítě se může naučit vést dva životy současně a dospělý člověk může vést i několik životů současně. Je to však velice obtížné a vyčerpávající. Nicméně hodně Romů, kteří mají snahu obstát v majoritní společnosti a přitom si chtějí zachovat co nejvíce z tradičního romského života, se musí naučit vést současně několik životů: v rodině svých rodičů a příbuzných, ve své vlastní - pokud žijí ve smíšeném manželství, na pracovišti. (Pape 2007)

34 Příklad: Jak se žijí dva životy - smíšená identita

Již jsme si ukázali, proč v této společnosti není možné vést děti k tomu, aby usilovaly o asimilaci. Tento motiv se zde opakuje: "Věděla jsem, že Slovenkou být nemohu." Výhoda lvyty Pape je její vysoká inteligence. Podobnou zkušenost s dvojitým životem měly třeba děti věřících za minulého režimu - doma věřící, ve škole svazáci. Právě vzory k nápodobě - ty, od kterých se děti přijímaly víru, nebo zde jazyk - jsou cestami, po kterých pak kráčí celý život. Ty tehdy dávaly dětem sílu bojovat s režimem a mohou i dnes pomáhat romským dětem najít vlastní identitu a sílu k boji s všudypřítomným rasismem.

Souběh krize identity rodičů a dětí v adolescenci

Adolescentní krize identity dětí bohužel často přichází ve stejnou chvíli, kdy sami rodiče se dostávají do krize rodičovské identity (syndrom uprázdněného hnízda). Zákonitý souběh těchto dvou krizí identit, které jsou vzájemně provázané, je zátěžovou zkouškou pro obě strany. Jedna strana porůznu čeká oporu v té druhé, nebo se od ní naopak odpoutává.

Mnoho adoptivních rodičů si alespoň zčásti budovalo svou identitu na svém rodičovství. Když pak dochází k výchovným krizím, nebo když jejich děti procházejí existenciální krizí, strhávají pak tyto obtíže samotné rodiče do jejich vlastní krize rodičovské identity. Potom například slyšíme, že náhradní rodiče říkají, že je chyba mít "krok adopce založený na romantických představách o tom, jak někoho zachraňujeme" (Tereza Boučková). Tato rodičovská identita nemusela být v zásadě špatná, ale možná jen málo realistická, nebo prostě to jen nevyšlo (nemusíme za každou cenu hledat viníka). Ani lékaři nevystačí pouze s dobrou vůlí, musejí šest let studovat. V tom bohužel spočívá záludnost NRP, když žadatelé nechtějí studovat a bohorovně se domnívají, že vystačí s přirozenou rodičovskou intuicí a dobrou vůlí. Právě příběhy, jako byl ten Terezy Boučkové, by měly být mementem pro větší informovanost a profesionálnější přístup.

Období nevděku na prahu dospělosti

Rodina spí. V noci se ozve: "Vodu." Co to znamená? Dítě se probudilo, má žízeň. Táto, vstaň, dones vodu. Táta či obecně rodič je tedy jakousi prodlouženou rukou dítěte. Kdy končí toto myšlení? Různě. U noční žízně okolo 10 let, ale rodič funguje jako záchytná osoba (tzn. ten, kdo je volán při frustraci) při různých situacích ještě celá léta. Stačí si vzpomenout na písničku "Pec nám spadla". Tam mladí myslí na dědečka ještě v dospělosti a tyto úvahy spustil pohled na ruiny v kuchyni.

Dospělost znamená, že se člověk musí postavit na své nohy a vyrazit do světa. Pohádky o hloupém Honzovi, jak vyrazil do světa, nasvědčují, že s tím měli rodiče i děti problémy odnepaměti. Rodič - jako prodloužená ruka dítěte, třeba ve variantě mamahotel - je pro dítě neviditelný. Dítě bere tento servis jako samozřejmý. Nikdy nepoznalo svět, kde by tento servis neexistoval. Takový svět má poznat na prahu mladší dospělosti (cca 24 let), proto se v té době setkáváme s fází nevděku. Můžeme to ilustrovat právě na pohádce o Honzovi. Ten vyrazil do světa. Za rodnou vísčku se posadí na pařez. Otevře si svůj raneček, který dostal od rodičů na cestu, a přemítá nad ním, zda opravdu dostal buchet dost či ty "správné buchty". I když má namířeno do světa, přesto se najednou ohlíží k domovu s výčitkou: "To je všechno?"

Najednou si uvědomí, že pořádně neumí jazyky, že jej rodiče měli více honit do hodin klavíru, že doma bylo citové prázdno nebo naopak citové vydírání, že vystudoval školy, které jsou mu k ničemu, že rodiče měli tu a tu špatnou vlastnost, kterou jej trvale poznamenali. Kdyby jej nechali v děčáku, tak se mu nestalo to či ono...

Rodiče samozřejmě mají pocit křivdy. Není divu. I zanedbávané dítě stojí rodiče hodně energie, natož při normální péči, kde většina rodičů dělá pro děti, co může nejlepší (pomineme-li rozchody a války o ně).

Protože se jedná o vcelku zákonitou a dočasnou fázi, nejen náhradní rodiče by na ni měli být teoreticky připraveni, aby adekvátně reagovali. Panuje totiž nebezpečí nekonečné manipulativní hádky stylu - obvinění a obhajoba: "Mé dětství bylo hrozné." "Ne, tvé dětství bylo dobré. Mnoho jiných je na tom mnohem hůř." atd.

Pokud rodiče nejsou přesvědčeni, že dítěti neublížili, pak by přesto měli vyjádřit politování, že si to dítě myslí a podmíněně se omluvit: "To nás mrzí, že si myslíš, že jsme ti ublížili, nebo nedali do života to, co nyní potřebuješ. Jestli jsme ti skutečně ublížili, tak se ti omlouváme." Rodiče pak musejí dát dítěti čas, aby se s touto nově objevenou ztrátou vypořádalo. Samozřejmě by neměli přistupovat na žádné vydírání, natož jakoukoli formu odčiňování: "Když už jste se rozvedli, tak byste mi mohli koupit byt, abych měl něco do začátku..." Každopádně rodiče jsou pro dítě symbolem dětství (rozšířené jáství), a pokud vidíme chronickou nespokojenost s rodiči, je to známka nespokojenosti se svým vlastním životem, popř. sebenávisti.

Oznamování faktu adopce dítěti

Zejména neplodní žadatelé o adopci si často namlouvají, že se jim podaří před dítětem zatajit jeho původ. Toto přání je vedeno touhou udělat tlustou čáru a zapomenout na velmi nepříjemné období neplodnosti, za kterou jako by se styděli. Bohužel praxe ukazuje, že to je jen přání, v realitě to končí jen zbytečným ublížením dítěti, které se nakonec informace o svém původu dozvídá zcela nepřipraveno v hádkách, v nevhodných situacích, navíc často od lidí, kteří mu chtějí ublížit, protože mají na něj vztek ap. I ve čtyřiceti letech trvá dospělému člověku asi tři roky, než se s tímto faktem srovná. Při tom není nic jednoduššího, než dítěti o jeho původu povídat od malička, asi tak samozřejmě jako, že nakupovat chodíme do samošky na rohu. Dítěti velmi pomáhají analogie z jiných oblastí života:

"Viš, Verčo, to není až tak důležité, že ses nám nenarodila. Podívej se na mamínu. To je i pro mě úplně cizí člověk. Když jsem byl tak velký jako ty, tak mamína byla ještě na houbách a já jsem ji vůbec neznal. Pak jsem jel na výlet do obzvlášť hrubého Jeseníku a tam jsem ji poznal na seníku, eee tedy na bramborové brigádě... Abych řekl pravdu, bylo mi úplně jedno, že je to úplně cizorodý genetický matroš, úplně cizí ženská. Mně se prostě líbila, tak jsem si ji vzal. No a pak jsme s mamínou chtěli mít dítě, tak jsme si pro tebe dojeli. A bylo nám taky úplně jedno, že jsi úplně cizorodý genetický matroš, úplně cizí dítě. Prostě ses nám taky líbila, tak jsme si tě taky vzali a basta! To je přeci úplně jednoduchý, ne?"

Tato dětská povíadačka má jednu velkou výhodu. Při své jednoduchosti je pravdivá. Všimněte si, že vypouští jakoukoli zmínku o neplodnosti - to je přeci v tomto příběhu naprosto podružný fakt. Navíc se povídání opírá o takzvané rodinné příběhy, tzn. o příběh, jak se rodiče seznámili. Ti si opakovaním tohoto příběhu vzájemně vyznávají lásku a ubezpečují se o tom, že jsou si stále tak přitažliví jako tehdy na seníku, eee tedy na bramborové brigádě. Dítě pak má z analogie právem pocit, že patří do stejné zamilované party, protože když se poprvé potkali, tak přece nikdo nikoho neznal a nikomu nevadilo, že se jednalo "cizorodý genetický matroš".

Řekneme mu to, až z toho bude mít rozum

K zatajování původu vede i obava z případné reakce dítěte: "Jak to vezme?" Ta vzniká, pokud rodiče mají sklon říci dítěti tuto pravdu jen jednou, "až z toho bude mít rozum".

I zde je třeba zdůraznit, že informaci o původu říkáme dítěti opakovaně od malička a NRP prezentujeme jako něco, na co můžeme být hrdí. Můžeme být hrdí na to, že jsme se všichni tři našli. Vždyť i rodiče se museli "najít" a před tím se neznali a byla to výhra. Stejně tak byla výhra, že našli náhradní dítě. I zde musejí rodiče neustále opakovat dítěti příběh jeho příchodu do rodiny a věncit jej stále stejnými i stále jinými detaily. Každé dítě žije svůj život poprvé a bere jej za samozřejmý tak, jak jej zná. Pro dítě musí být příběh o příjezdu z kojeneckého ústavu asi tak triviální informace, jako že má dvě ruce.

Jak končí amatérské pokusy o NRP

Rodiče, kteří se rozhodli, že před dítětem budou celý život hrát dvojí život, nedokáží předem odhadnout, co to bude v praxi znamenat. Znal jsem případy, kdy se matka prořekla v hádce, když už dítěti bylo téměř třicet let. Došlo k těžké krizi, která vcelku trvale narušila jejich vztahy. V praxi se dítě dozvídá pravdu v těch nejméně vhodných situacích - v hádce s rodiči, jako výsměch od třetích osob, vyslechne hovor, který nemělo slyšet, informace je použita v konfliktu, aby mu vzala vítr z plachet a dala převahu protivníkovi, nebo jako v úvodu si Karel přečetl učebnici biologie...

Ještě jako studentovi hydrogeologie se mi kamarád svěřil, že jeho táta asi není jeho biologickým otcem. Naivně jsem mu řekl, ať nevyšiluje, že mně je úplně jedno, jestli můj táta je mým biologickým otcem nebo ne, že jeho výchova se do mě obtiskla tak nesmazatelně, že by žádný případný biologický otec neměl šanci

mu konkurovat ani v malém. Kamarád mi řekl: "Ty tomu nerozumíš. Prostě celý dětství si říkáš, že modré oči máš po tátovi, a vlnité vlasy po mámě. Najednou se na tátu koukáš jako na cizího člověka. Najednou je všechno jinak." Bohužel měl pravdu.

35 Příklad: Najednou je všechno jinak

Když dítě zjistí, že rodiče nejsou rodiče, že domov není domov, že brácha není brácha. Musí pak bořit či minimálně přehodnotit všechny představy, které si o rodičích a celém svém světě již vytvořilo. Každou vzpomínku musí vzít znova do mysli a přepracovat ji.

Je mnohem jednodušší a bezbolestné od začátku budovat přímočaře identitu osvojeného dítěte než v nějakém beztak krizovém období začít předělávat identitu normálního dítěte na "nenormální" - ze svých rodičů udělat cizí lidi a místo nich si vymyslet nějaké jiné biologické.

Je náhradní dítě z nouze ctnost?

Většina žadatelů o osvojení začíná uvažovat o NRP jen kvůli nechtěné neplodnosti. To je jakési prokletí, které na páru leží celá léta jako černý mrak. Od adopce očekávají, že toto období definitivně skončí a oni budou moci zapomenout.

Z toho důvodu mají pocit úlevy, když dítěti "nemusejí nic říkat". Nechtějí mu říci: "Víš, máme tě, protože jsme nemohli mít vlastní." Když mu ale nechtějí říci tuto pravdu, jakou pravdu mu mají říci? Tak mlčí a opět se objeví přirozená, nicméně přesto škodlivá tendence udělat za minulostí tlustou čáru.

I v tomto případě mají výhodu ti žadatelé, kteří nespojují NRP s neplodností, kteří jsou motivováni altruisticky, prostě chtějí nějakému dítěti pomoci. Ovšem život nejde vždy ideální cestou. I neplodní žadatelé musejí mít návody, jak kompenzovat tuto pro dítě potenciálně nebezpečnou situaci, kdy si celá léta spojovali NRP s neplodností.

Co tedy mají rodiče dítěti říci, když se jich na férovku zeptá: "Kdybyste měli svoje vlastní, tak byste mě neadoptovali? Jsem jen taková náhražka, z nouze ctnost?" I v tomto případě platí zásada, že pravda vítězí. Rodiče mohou dítěti klidně říci:

"Asi máš pravdu v tom, že bychom s tátou nešli do adopce, kdybychom měli vlastní děti. Na druhou stranu, až budeš sám větší, zjistíš, že život tě mnohokrát násilím dokope do situací, do kterých bys sám nikdy dobrovolně nešel, které sis nevybral a kde jsi být nechtěl. Stokrát si třeba budeš nadávat, proč tě ta či ona holka nechce, i když ty sám ji tolik miluješ... Za pár let ale zjistíš, že i tyto nedobrovolné cesty osudu mohou být velmi přínosné a že i ty vedou do krajín, které jsou krásné. Takže možná před lety, kdy jsme si tě brali z děčáku, bych ti kývla na to, že jsi jen náhražka za to dítě, co jsme nemohli mít. Ale dnes, když máme za sebou tolik společného života, musím říci, že si nedokážu život bez tebe představit, a dnes mám jistotu, že už nejsi žádná náhražka za cokoli. Dneska jsi kus mého života, který si nedokážu odpárat, i kdybych chtěla. Vidiš, i já jsem vedle tebe trochu dospěla a trochu zmoudřela."

Jak oznámit dítěti, že bylo adoptované - řízená změna identity

Pakliže rodiče nezačali oznamovat dítěti fakt o jeho osvojení, když bylo malé, je lépe tento krok konzultovat s psychologem či jinými odborníky. Každopádně **dítě mají informovat sami rodiče** a ne cizí lidi, ani odborníci. Má se tak dít v **klidném období a prostředí**, tedy spíše o prázdninách než na konci školního roku, spíše doma než v cizím prostředí či o dovolené, spíše v běžném dni než o nějakém výročí (narozeninách).

Je vždy lepší oznámit to cíleně, než to nechat napospas osudu - hádce či jinému nekontrolovanému procesu. Přihlédnout však můžeme k vývojovým hlediskům - nástup puberty či vztahové problémy dítěte (rozchody, první lásky ap.).

Cílem je být připraven na více možností, které naštěstí většinou nenastanou. Řízený proces oznámení adopce probíhá dobře, když na jeho konci mají rodiče pocit, že "psychologové jen zbytečně plašili". Ve většině případů (a zvláště před pubertou) vezmou děti tento fakt vcelku klidně.

Oznámením se spustí poněkud nezvyklé procesy, které je třeba monitorovat. Jsou to přírodní procesy, které mají určitou přirozenou dobu trvání. Pozor, nejedná se o hodiny či dny, ale spíše o měsíce, až půl roku v různé intenzitě a různých podobách. Tuto dobu není možno nějakým psychologickým trikem zkrátit! Necitlivé zásahy ji naopak spíše prodlužují.

Při oznamování se někdy rozpadne význam slov, například zájmena "vás": "Když jsem se nenarodil tady mámě, znamená to, že nejsem váš?" Zájmeno "vás" v tomto kontextu může mít několik významů, které je třeba najednou nějak definovat:

"Samozřejmě, že jsi náš. Přece nebudeš sousedky Sochovičové, ne? Důležitý je, s kým žiješ, s kým usínáš, s kým si hraješ atd. Zplození dítěte trvá pár minut, i těhotenství je jen otázka pár měsíců. Vždy je třeba v životě hledat moudrost a vědět, co je důležité a co ne."

Odkaz na konkrétní sousedku totiž dítěti přijde tak absurdní, jako kdyby mělo být dítětem Hurvínka. Aktivuje to jeho samozřejmý pocit, že patří k náhradním rodičům, že sdělovaná informace znamená jen kosmetickou úpravu jeho pohledu na svět.

I v procesu oznamování platí, že dítě odvozuje závažnost situace od citových reakcí rodičů. Když ti jsou moc nervózní, přenáší se ta nervozita na dítě. Je tedy dobré, když rodiče mají sami tento fakt zpracovaný a domyšlený do důsledků. Jejich reakce by, pokud možno, měly být klidné a přiměřeně vážné - bez zbytečného šaškování, nuceného vtipkování a bagatelizování celé věci. Dítě by mělo cítit, že se v následující chvíli dozví informaci, která je pro něj důležitá. Není dobré při řízení autem najednou, jako by se nechumelilo, poprvé v životě před dítětem pronést větu: "Tady z tohoto kojeneckého ústavu jsme si tě kdysi s mámou přivezli."

Ano, je možné to dítěti oznámit při delší (alespoň hodinové) jízdě autem, ale této větě je třeba předeslat informaci: *"Hele, Jirko, teď dávej pozor. Měli bychom ti s mámou říci jednu důležitou věc. Už jsi dost velký na to, abys to věděl."* Tento prolog totiž aktivuje obranné psychické mechanismy. Dítě psychicky zpevní a připraví se na něco důležitého. Zpevňující funkci má i věta o tom, že je velké, i když samozřejmě tuto informaci měli dítěti říkat od kojeneckého věku. Tato věta je jen pro případy, že jsme to dítěti opomněli říci do třeba deseti let. Když pak jedou okolo daného kojeňáku, mohou toho využít a říci: "Vidíš, tady tenhle barák? To je hodně důležitý barák, protože nebýt jeho, tak bychom tě vůbec neměli..." V následující chvíli by neměli rodiče od dítěte očekávat nějakou radostnou reakci. Je to chvíle vážná, důstojná.

Vnucená změna identity s rychlým nástupem

Tyto fáze popsala E. Kübler-Ross na konkrétních příkladech nevléčitelně nemocných lidí a typická je pro ně šoková fáze na začátku.

1) Akutní šok (popření či ignorování informace). Náš život provází řada rizik, které si lidově řečeno nepřipouštíme, například se můžeme zabít při jízdě autem, může nás někdo přepadnout v parku, můžeme dostat lymfom, můžeme přijít o rodiče, o děti ap. Naši mysl chrání před těmito riziky psychické obrany (popření, vytěsnění ap.), a tak ji udržují v klidu.

Oznámení o adopci pak představuje jakousi "smrt rodičů". Najednou před dítětem stojí ne biologičtí, ale adoptivní rodiče - jsou to stejní, ale zároveň cizí lidi. Kromě popření či ignorování informace se může objevit i derealizační či depersonalizační syndromy - pocit změněné reality, pocit, že se na svět dívají zpoza záclony, pocit, že vše se děje ne jemu, ale nějakému jinému dítěti, že se na sebe jakoby dívá zvenčí ap. Dále se může objevit zvýšená bdělost (hypervigilance) a vymizet denní snění. Zmíněné obrany se stávají součástí obecných šokových reakcí a mohou naopak i dočasně vypínat citové prožívání (tzv. stav kognitivního přežití).

2) Nespecifické obrany (nárůst aktivace organismu, agrese, přilnutí). Dříve než je dítě schopno vymyslet něco smysluplného, jeho organismus se připraví na boj, útěk či přilnutí masivním nárůstem energie. Ta se sice může projevit jako necílená agrese, která se vybijí na tom prvním, kdo se mu připlete do cesty, ale pozor, může se projevit i jako nával strachu, že o rodiče přijde, tedy může se místo agrese objevit potřeba obejmutí, pevného sevření. Ta naštěstí není problematická a všichni ji dobře zvládají.

Nespecifické obrany se sice objevují jako první, ale ne nutně musejí stejně rychle vymizet. Jsou obecně průvodní reakcí na frustraci, a tak se mohou prolínat s následující fází.

3) Specifické obrany (cílevědomé hledání řešení, vyjednávání, uplácení, hledání odborníků ap.) Čím je dítě starší, tím musí přebudovat větší část své, již existující identity. To je zákonitě dlouhodobý proces. Do tohoto procesu dítě investuje všechny své schopnosti (inteligenci, známosti, náboženství ap.).

Pro rodiče dávno známý fakt je ale pro dítě naprostou novinkou. Ono netuší, co z něho vyplývá - bude se muset odstěhovat, znamená to, že už ho nemají rádi, je to za to, že minulý týden víc zlobilo, dají ho teď do děčáku? Najednou začínají vyplouvat do vědomí dávno zasunuté vzpomínky na dětský domov - divné obrazy z dětství, kterým nikdy nerozumělo a mělo je za sen. Najednou mohou dítě napadat všechny možné iracionální nápady a pověrečné souvislosti.

Když se hroutí jeden pilíř života, je důležité, aby ostatní stály a dítě se o ně mohlo opřít. Proto je nutné, aby se rodiče k němu chovali stejně dobře jako dříve. Nejsou to slova, ale každodenní, dávno známá rodinná praxe, která dává dítěti jasně najevo, kam patří, a že jeho adoptivní rodiče jsou jeho skutečnými rodiči, i když ne zrovna biologickými.

Mezi specifické obrany patří i hledání svých biologických rodičů - touha vejít s nimi v kontakt a pochopit důvody, proč je odložili, z jaké sociální vrstvy jsou, zda se dá adoptivním rodičům důvěřovat v jiných věcech, když v této jim celý život lhali?

V této fázi také rodiče musejí s dítětem opakovaně procházet v neformálních rozhovorech svou dříve zatajovanou minulost. Jak se připravovali na NRP, jak chodili na vyšetření, jak nemohli mít vlastní dítě, co dělali dobře, v čem se mýlili atd. I tato zamlčovaná minulost (ať kdysi bolela nebo ne) se musí stát identitou adoptovaného dítěte, neboť díky vyprávění přestává bolet. Opakované vyprávění je totiž náplast na bolesti duše.

4) Reaktivní deprese (Ta se označuje za reaktivní, protože je reakcí na bezmoc.) Ať dítě již své biologické rodiče najde nebo ne, přesto musí oplakat jejich ztrátu. Tento fakt se může propojit s jinými staršími pocity - například s pocitem prázdna, životní nudy, tušením, že jim něco uniklo, nebo mu něco chronicky schází.

Reaktivní deprese má jednu sympatickou vlastnost. Sama odezní do šesti měsíců. Na druhou stranu ji nejde moc urychlit či zkrátit. Prostě člověk se jí nemůže zbavit silou vůle. Necitlivé pokusy ji spíše prodlužují. Během ní však běží velmi důležité procesy, které odsunují na vedlejší kolej všechny ostatní aktivity a zájmy - přebudovává se totiž identita, a to má vysokou prioritu. Například osvojené dítě se dozvědělo, že jeho rodiče nejsou biologičtí. Tak škrtná všechny úvahy, které si doposud vytvářelo: "Modré oči mám po mámě - blbost. Po tátovi jsem šikovná - blbost. Děda z Konopiště není můj děda. Takže všichni na mě hráli komedii. To mi udělali naschvál..." Je to podobné, jako když si člověk plánuje zbytek života na dalších třicet let, ale poté, co zjistí svou nemoc, jej musí zkrátit na pouhé dva roky, a to ještě jen v případě, že to dobře půjde. To vše je velmi psychicky náročné a člověk má pocit, že "nemá žádnou energii, i když vlastně nic nedělá".

U dětí tato fáze nemusí být takto dlouhá, ale rodiče by si měli uvědomit, že okamžikem oznámení nevzniká nová identita, ale teprve se začíná tvořit. To je dlouhodobý proces, kde měsíc není žádná doba. Ale ne vždy, když se dítěti nechce nic dělat, může za to přebudovávání identity. To je třeba prověřit a být připraven na to, že související procesy se mohou nečekaně vynořit ve vlnách i pár měsíců po oznámení.

5) Nová identita. Po odeznění reaktivní deprese sice přichází fáze nové identity, ale to neznamená, že nutně bez psychických následků. Dítě musí v předchozích fázích znova přijmout adoptivní rodiče, nevlastní sourozence, prarodiče, jejich hodnoty a svět atd.

Symbolické úvahy při oznámení původu

Je přirozené, když se při oznámení původu se objevuje dočasné odcizení. Pokud však trvá déle než tři měsíce, je dobré vyhledat odbornou pomoc. Velmi pravděpodobně dochází k symbolizování úvah, které může provázet pocit nepřekonatelnosti: "*Už jim nikdy nebudu moci důvěřovat, už nikdy se tady nebudu cítit doma atd.*" Tento pocit nepřekonatelnosti je v zásadě dočasná iluze, která se objevuje vždy, když dítě něco trápí (například úzkost, únava, pocitem prázdna), ve kterých mu náhradní rodiče nemohou pomoci.

Rodiče by měli dítěti přiměřeně věku vysvětlit tuto spojitost mezi objevením se této úvahy vzápětí po spouštění zdrojové frustrace, a to nejlépe na již zmíněné **analogii ohně a kouře**.

Když někde hoří, objevuje se vzápětí i kouř. Když je pocit prázdna, tak vzápětí následuje volání o pomoc k náhradním rodičům (záchytným postavám). Když se pomoc od rodičů nedostaví či nemůže dostavit, následuje otázka proč: "Protože to nejsou mí biologičtí rodiče" (univerzální výkladový rámec). Následují úvahy o tom, že mu celý život lhali, a vzniká přesvědčení, že náhradní rodiče jsou zrádci, kterým není co věřit. Analýza jde opačným směrem: "Proč právě teď a nyní proklínám náhradní rodiče? Musí mě něco trápit. Co je to? Jak tuto spouštěcí frustraci mohu nyní uspokojit? Nebude-li oheň, nebude ani kouř."

Vracení dětí

Na závěr tohoto povídání o poruchách identity nemůžeme opominout změnu identity, kterou prochází náhradní rodiče, když se rozchodnou svěřené dítě vrátit zpět do ústavu.

Začněme obecnou poučkou: **Trvanlivost emoce většinou nesouvisí s její intenzitou.** Ale lidé chybně usuzují ze síly citu na to, jak dlouho bude trvat. Je nabíledni, že momentální intenzita mého hladu, nic nevypovídá o tom, jak dlouho ho budu mít. Přesto takto nesmyslně usuzují například i zamilovaní. Díky velké intenzitě své lásky nabývají iluzivní jistotu, že jejich láska bude trvat až do smrti. Stejně chybují i rodiče v NRP. I ti zprvu mají pocit, že jejich lásku k dětem nemůže nic zhatit. Ale nemá cenu si nic nalhávat. Vazby mezi náhradními rodiči a dětmi jsou slabší než u biologického rodičovství, a to zejména, pokud problémy vyvěrají ze samotného dítěte či interakcí mezi rodiči a dětmi. Je třeba si vtlouci do hlavy, že **náhradní rodiny mnohem spíše odolají ataku zvenčí než vnitřní krizi**. Vnitřní krize se žadatelé většinou neobávají, spíše přemítají o "zákeřnosti úřadů".

Vzpomínám si na jedny žadatele. I ti na prvním setkání nastoupili ostře, vedeni strachem, že by jim úřady mohly vzít neteř a dát do ústavu. Jednalo se o holku, která byla doma týraná jejich švagrem. Oni si ji ze soucitu vzali domů. Druhé setkání bylo asi za dva měsíce. Přišli, sedli a byli nějakí zamlklí. Ptám se, co se stalo? "Víte, my jsme chtěli pomoci neteři, ale nechceme ublížit našim dětem." Zkrátka neteř měla za sebou pár hodně krušných let týrání, a tak tyto vzorce přehrávala na svých sestřenicích a bratrancích. Trvalo pár měsíců, než se zklidnila.

36 Příklad: Týrání zanechává šrámy i na duši a hojí se pomaleji než rány na paži

Pokud vím, nakonec to dobře dopadlo, ale i zde byly patrné tři běžné iluze u týrání: "Tyran je zlý, dítě je nevinný andílek. Týrání skončilo, když holce narostou vyškubané vlasy a zmizí modřiny. Když zvládneme úřady, máme vyhráno..."

Fáze vracení dítěte

Nikdo nevidí rád, když náhradní rodiče vrací do ústavu svěřené děti. Bohužel se tak děje mnohem častěji, než když rodiče odkládají do ústavu svoje vlastní, biologické dítě. Je proto třeba předem znát fáze, kterými žadatelé mohou začít nenápadně procházet. Čím lépe je žadatelé znají teoreticky, tím dříve je u sebe mohou vyzorovat ještě v zárodku. S účinnou pomocí se pak může začít dříve, než se celý proces stane neovladatelný, protože od určitého bodu vede nevyhnutně k vracení dítě do ústavu.

Systematickým zdrojem chyb jsou zde pocity rodičovského selhání a masivní pocity viny. Pocity viny u rodičů paradoxně, místo aby vedly k záchraně vztahu, vedou k zakonzervování zdrojových problémů. Pocity viny a selhání totiž brání rodičům, aby včas hledali odbornou pomoc. Je to podobné jako s alkoholiky, kteří se chtějí vybabrat z alkoholismu vlastní silou a každou profesionální pomoc vnímají jako důkaz svého slabošství. Podobně žena, již muž zneužívá jejich děti, má sklon tento jev tutlat právě proto, že se za něj strašně stydí. Ve těchto případech jsou to právě stud a pocity viny, které konzervují stávající stav. Stydět se a tutlat problémy s výchovou, je asi tak prozíravé, jako když se chlapi stydí za krev ve stolici a "zdárně" se jim daří tutlat rakovinu konečníku tak dlouho, až mají metastázy po celém těle...

Rodina si vzala Klárku, když jí bylo šest let. Biologická matka Klárky byla schizofrenička a s tím šla i obava z genetické zátěže. Vše vypadalo naprosto v pořádku. Rodina se občas i účastnila různých akcí. Nicméně v dvanácti letech Kláry přišli rodiče na úřad s rezolutním požadavkem, že ji chtějí vrátit do ústavu. Následovala samozřejmě otázka proč: "Nesžila se s našimi dětmi..." "Jak dlouho se projevují tyto neshody se sourozenci?" "Od té doby, co jsme si ji vzali." "Proč jste nepřišli dříve? Třeba před pěti lety?" Bez odpovědi. "Co bychom s tím ještě mohli udělat?" "My už jsme vyzkoušeli všechno. My už nechceme nic zkoušet." Když rodiče přicházejí v této zatvrzelé fázi, je to jako, když přichází jeden z partnerů s návrhem na rozvod. Očekávají totiž ohromný nápor výčitek a útoky ze všech stran. Většinou reagují podrážděně na jakýkoli pokus o rozhovor. Rozhodně nechtějí nic řešit. Jen chtějí za každou cenu vrátit dítě. Odmitají jakýkoli náznak, že by mohli pochybit i oni. Chtějí, aby veškerá vina ležela na dítěti. Tito rodiče se naopak tvářili, jako by zasluhovali pochvalu za to, že se "nám" o holku postarali šest let.

37 Příklad: Fáze zatvrzelosti

V této fázi se prakticky nedá nic dělat. Jedinou obranou proti ní je nedopustit, abychom se do ní dostali. Tomu mohou žadatelé zabránit především tím, že budou znát dobře fáze vracení dítěte, takže se problémy se "sžíváním" začnou řešit dřív, dokud je ještě čas, dokud to ještě jde.

Oznamování původu dítěti se odvíjí podle fází Kübler-Rossové, protože na začátku je šoková reakce, například nečekaná změna původu, zdravotního stavu či obecně identity. Vracení dítěte je výsledek pozvolně narůstajícího procesu, kdy rodiče postupně zjišťují, že výchovu nezvládají. Proto je i pořadí fází jiné než u umírajících, přestože i zde se jedná o ztrátu blízkého člověka. Navíc zde chybí šoková fáze. Představme si tedy pěstouny, jejichž svěřené dítě vstupuje do bouřlivé puberty a ti ho postupně přestávají zvládat.

I. Chronické neúspěchy, pokusy o konformitu a sebeobviňování (intropunitivita)	a) Fáze ztráty kontroly nad procesem a zkoušení starých osvědčených metod. Dotyční rodiče vyzkouší celou řádku svých „přirozených“ výchovných metod, kterými obvykle řeší problémy. Zkusí to po dobrém, po zlém, trpělivě, domluvou, zákazy ap. V této fázi se často napáchá mnoho zbytečných, amatérských chyb, které vyplývají z podcenění problému, ze špatné diagnostiky či nepochopení podstaty problémů. Chování v této fázi mají zpravidla žadatelé zhruba promyšlené předem. Představte si například, jak byste teď hned odpověděli na otázku: "Co má člověk dělat, když jeho svěřené dítě začne nosit z
---	---

	<p>domova dražší věci do školy a tam si za ně snaží koupit své spolužáky?"</p> <p>b) Fáze zesíleného zkoušení starých osvědčených metod a nespecifických obran. Když kohoutek nejde otevřít normálně, tak ho nejprve zkusím otevřít větší silou, eventuálně do něj bouchnu kladivem (nespecifická obrana). Když nefunguje mírné plácnutí, tak zkusím výprask. Když nefunguje domácí vězení na den, zakážu vycházky na tři měsíce atd. Například jedna matka nemohla pochopit, že na dceru mají její výtky právě opačný dopad než na jejího syna. Ten se "umravnil", ale holka se ještě víc rozjela. Přirozené a nepromyšlené zvyšování výčitek v této fázi mělo za následek, že dcera nakonec skončila v Bohnicích.</p> <p>c) Fáze specifických obran. Když kohoutek nešel povolit větší silou. Zkusím ho zahřát autogenem, prolít petrolejem ap. Když osvědčené metody chronicky selhávají, začnou lidé vymýšlet nové cesty. Předpokladem je, aby měli ještě dost sil a nepropadali zoufalství. Začínají cílevědomě a racionálně hledat řešení - konzultují s odborníky, autoritami či knihami, přemýšlejí o tom v noci, když nespí, probírají to s přáteli ap.</p> <p>d) Zoufalé excesy (nárůst aktivace organismu, výbuchy agrese) - Když ani specifické obrany nevedou k cíli, rodiče se propadají do zoufalosti. Jako obranná reakce na tyto propady se objevují výbuchy agrese, například excesivní bití až týrání dítěte, což by tito rodiče „normálně“ nikdy neudělali. Podobně jako se mezi manželi před rozchodem nečekaně objeví dříve nepozorované domácí násilí ze zoufalosti. Zpětně dotyční ani nechápou, kde se v nich vzal takový sadismus. Zkrátka zoufalí lidé dělají zoufalé činy, proto chování v této fázi nelze brát jako důkaz podstaty člověka. Mylné jsou tedy věty: „Až tehdy jsem pochopila, co je to vlastně za stvůru!“</p>
<p>II. Rezignace (reaktivní deprese). Vnitřní, ne oficiální smíření se s novou identitou a přesun viny na okolí (extrapunitivita).</p>	<p>Tento přesun viny na dítě a okolí je dán faktem, že rodiče jsou ve svém svědomí přesvědčeni, že udělali vše, co bylo v jejich silách, leč zjevně bez úspěchu. "Není to v naší moci, ergo to není naše vina. Vina tedy musí ležet někde jinde - na dítěti, na úřadech, na biologických rodičích, v genech..." (Viz též příklad 7) Sami vnitřně dospějí k přesvědčení, že dítě chtějí vrátit za každou cenu.</p>
<p>III. Vnitřní příprava na srážku při vnějškovém zachování všech obvyklých aktivit a rituálů.</p>	<p>Rodiče očekávají kritiku od okolí, od úřadů ap., proto se navenek tváří, jako by všechno bylo v nejlepším pořádku. Z okolí zpravidla nikdo ani netuší, že se schyluje k tragédii. Žadatelé si v soukromí vypracovávají oficiální verzi, proč musejí vrátit dítě do ústavu. Ta je zjednodušenou a příkrášlenou verzí té pravdivé verze. Ta pravdivá bohužel často nebývá příliš lichotivá, proto si ji většinou nejsou schopni přiznat v hloubi duše ani oni sami. V líbivé oficiální verzi se zamlčují vlastní chyby, zdůrazňují ty aspekty, na které slyší okolí. Například svádí se vina na cikánské geny, drogovou závislost matky, pobyt v ústavu ap., i kdyby problém byl nastokrát jinde. Na probudivší se cikánské či jiné "špatné geny" holt slyší dobře okolí. V této době se nepozorovaně dovršuje změna rodičovské identity.</p>
<p>IV. Oznámení nové identity okolí a následné období zatvrzelosti.</p>	<p>Oznámení vyvolává šok v okolí (pozor ne u žadatelů) a mnoho bezděčných a automatických otázek. Žadatelé chtějí především obránit své sebepojetí a prosadit svůj úmysl vrátit dítě do ústavu. Proto striktně odmítají jakoukoli diskusi na téma, co by se dalo ještě dělat, a rozhodně nestojí o jakékoli rozebírání příčin a hledání objektivní pravdy. V této fázi se jedná především o obranu nově nabyté identity a pozorovatelná je symetrie mezi tím, jak moc se tlačí na rodiče, popř. mírou jejich pocitů viny, a mírou jejich zatvrzelosti.</p>
<p>V. Postupné opadávání křečovitého chování.</p>	<p>Všichni se postupně smířují s novou situací. Svůj podíl viny jsou rodiče schopni si přiznat až za léta poté, co vrácení dítěte se stalo nemožným (tzv. refrakterní fáze pocitů viny). I když tato definitivní fáze smíření znamená konec celého procesu, přesto se nemusí jednat o osobnostní vyzrání. Jedná se jen o konec procesu změny osobní identity. Neexistuje žádná záruka osobnostního zrání.</p>

Jak se hodnotí vracení dítěte?

Vracení dítěte je vždy tragická událost podobně jako rozvod. I když lidé někdy vzletně říkají, že jsou šťastně rozvedeni, tak je to vždy jen půl pravdy. Vždy musejí pohřbít své sny o společné budoucnosti, které se u trvalých vztahů bezděky odvíjejí. Podobně i neplánované vracení dítěte do ústavu deformuje nejen ono dítě a jeho sebevědomí, ale i žadatelé samotné. Prostě je to selhání všech. Selhání vždy vyvolává otázku, komu budeme mydlit hlavu, kdo bude fackovacím panákem? Proto těchto situacích je třeba v mírnit distribuci viny, tj. přirozené sklony k obviňování i sebeobhajování.

I když žadatelé vracejí dítě po pár týdnech po přidělení, nebývá na ně většinou pohlíženo příliš vlídně, protože většinou je to příznak nezřízené vybíravosti, strachu z cizího dítěte, poruch přizpůsobení, které vyvolává přílišné zmenšení vzdálenosti ap.

Dva roky usiloval jeden pár o přijetí dítěte z ústavu. To dítě znali osobně, oba ho tam chodili navštěvovat co týden. Prošli všemi vyšetřeními i přípravou žadatelů. Když jim dítě bylo nakonec přiděleno soudem, přišel muž po týdnu za ženou a povídá: "To dítě běhá okolo auta a poškrábe mi ho. Musíme ho vrátit!" Následovala pochopitelná tvrdá srážka, kdy žena na něj řvala: "A tos nevěděl předem!? Proč jsi tedy celý rok se mnou chodil po přednáškách a vyšetřeních!?" "Já jsem myslel, že to nevyjde..." tvrdil muž ve zatvrzelé fázi. Obávám se, že to celé skončilo rozvodem. I zde muž celou dobu s dítětem nesouhlasil, ale se svým vnitřním přesvědčením vyšel, až když už neměl kam couvnout. V době srážky věděl, že riskuje ztrátu ženy, ale to mu už bylo jedno. Dá se předpokládat, že i zde by musela vztah ukončit žena, že on bude hrát pasivní roli i v rozchodu.

38 Příklad: Nečekané odmítnutí dítěte

Tento příklad je názornou ukázkou, jak bývá obtížná diagnostika párů v NRP. Submisivní muž hraje celé léta na všechny komedii, protože nemá sílu se postavit ženě. Jeho mlčení znamená nesouhlas, a to navzdory zásadě Římského práva, kde se mlčení bere jako souhlas. Je pravda, že v NRP bývají v párech ženy dominantnější než muži častěji než v normální populaci. V párech s dominantním mužem totiž často nemají ženy sílu prosadit svou touhu po mateřství proti mužově nechuti.

Vyšetřoval jsem ženu samožadatelku rok po té, co odmítla převzít malé dítě, které mělo t. č. chronický katar. Tato žena velmi litovala, že dítě odmítla, a vnímala to jako svou vinu. Nicméně na pozadí tohoto selhání se kombinovalo mnoho dalších vlivů. V rodině měl otec těžké astma, a tak rodina pojala podezření, že i toto dítě by ho mohlo mít. Muž, se kterým tehdy žila, byl z nějakého důvodu také rozhodně proti. Dalším faktem bylo, že si zažádala o dítě starší než 3 roky a toto byl ještě kojeneček. Zřejmě všechny tyto vlivy dohromady měly za následek, že dítě odmítla. Následně toho litovala a časem jí začaly docházet souvislosti, které si v onom období nestačila uvědomit.

Například jednoho dne ráno se s mužem kvůli dítěti pohádala a on stále lpěl na tom, že ho má vrátit. Jenže tentýž den večer přijel z práce a přivezl postýlku. Jinými slovy ani on nebyl na přijetí dítěte vnitřně připraven, a tak se jeho ambivalence objevovala v rozporu mezi slovy a chováním. Toto selhání mělo ještě další důsledky. Především vážně narušilo důvěru ženy v onoho muže, kterého následně přiměla opustit její byt, i když s ním nadále udržovala vztah.

V tomto případě jsem se přimlouval za to, aby se ženě dala další šance právě proto, že ona od začátku chtěla starší zdravé dítě, jelikož viděla na muži, že s ní společně do NRP nepůjde. Poradní sbor jí nabídl dítě nemocné a o dva roky mladší, než si přála. Důvodem bylo její povolání zdravotní sestry, že by si prý mohla poradit s katarom dítěte. Bohužel nikdo to s ní pořádně neprobral, a tak kromě vnitřního souhlasu chybělo i profesionální doprovázení. Takže se opět nevyplatila nechvalně známá "zásada" dávat samožadatelkám ty horší, problémové děti.

39 Příklad: Chybné umístění dítěte k nepřipravené žadatelce

Vracení dítěte je ve většině případů známkou nekvalitních či nepřipravených žadatelů, ale někdy na selhání žadatelů mají lví podíl i úřady a profesionálové. Navíc, i když u předškolních dětí mohou být nakrásně pozorovatelné příznaky ústavní deprivace, týrání či hyperaktivity, přesto kvalitní a připravení žadatelé jsou zpravidla schopni i takové problémy zvládnout. Kdyby popsaná samožadatelka a její partner byli na dítě připraveni, zřejmě by ho bez problémů zvládli.

Závěr

Práce s identitou dětí a žadatelů je složitá především proto, že se jedná o vyšší psychické procesy, které jsou hodně abstraktní a těžko uchopitelné. Žadatelé v NRP jsou zpravidla zaměřeni na sanování citové ústavní

deprivace a chybí jim teoretická obeznámenost s poruchami identity. Ty proto zkouší vysvětlit tím, co znají, tzn. především "špatnými geny", což je vede k pasivní rezignaci. Důsledkem je chybějící prevence a naprostá nepřipravenost žadatelů na pubertu a adolescenci dětí, kdy se poruchy identity nejsilněji projevují. Žadatelé nemají připravené odpovědi a postoje na případné ataky okolí. Nedokáží si představit, jaké je to žít jako člen opovrhované a diskriminované menšiny, proto nemají vypracovanou účinnou argumentaci a návody, jak v takovém světě efektivně přežít.

Tato kniha vychází ze zkušeností disidentů v minulém režimu, kteří se nacházeli v podobné situaci, a přesto byli schopni svým dětem vštípit pevnou identitu, neboť je již od malička trénovali a připravovali na život s identitou odlišnou od majoritní společnosti. Součástí této výchovy byla i příprava na nespravedlivé ataky ze strany okolí. Analogický přístup náhradních rodičů k odlišné identitě svěřených dětí, pak slouží jako nejlepší základ pro získání pevné identity v adolescenci. Tento přístup by měl nahradit dnes rozšířený a nefunkční pasivní nerasmus rodičů: "Nám nevadí, že je Rom. My ho vychováváme jako vlastní dítě."

Citovaná literatura

Administrativní rámce a provázanosti systému náhradní péče v ČR k 31. 12. 2001

Klimes Jeronym (1996): Psychologie člověka v poli katolické morálky. Diplomová práce. FFUK, Praha, On-line <<http://diplomka.klimes.us>>

Klimes Jeronym (2003a): Reakce na ambivalentní objekt - teoretická část disertace o této teorii. FFUK, Praha, On-line <<http://disertace.klimes.us>>

Klimes Jeronym (2003b): Reakce na ambivalentní objekt - praktická část disertace o psychologickém posuzování žadatelů o NRP. FFUK, Praha, On-line <<http://neplodnost.klimes.us>>

Klimes Jeronym (2005): Partneři a rozchody. Portál, Praha (především kapitola o manipulacích a fantazijních postavách)

MPSV: Kniha života. On-line <<http://www.mpsv.cz/cs/7711>>

Natama: Stránky o profesionální pěstounské péči, on-line <www.Natama.cz>

Pape Iveta: Jak pracovat s romskými žáky, Slovo 21, 2007

Středisko náhradní rodinné péče, on-line <http://www.nahradnirodina.cz/index.php?str=ke_stazeni>

Šlesingerová K. (2004): Děti do tří let v evropských ústavech. Náhradní rodinná péče, 7, 2004, 3, 22-23.

Štádlerová Zuzana (2003): Pravnuci Indie v Evropě a v Čechách, Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociálně právní, Praha

Študent, V. (2000): Cizinecká zločinnost a liberální xenofilie. In: Sborník referátů XXII. soudně psychiatrické konference Milovy 8. - 12. září 1999, s. 10 - 16, Academia, Praha

Trubačová, K. (2004). Všechny děti patří domů. Náhradní rodinná péče, 7 (2), 19-23

Vančáková Martina (2008): Romské dítě v náhradní rodině. Rozum a Cit, Praha

Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež, Sociální Práce / Sociálna Práca 2/2003 31
On-line <http://klimes.mysteria.cz/NRP/NRP_v_cr.pdf>